

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
2024-YL-399

ATATÜRK DÖNEMİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİSTEKİ FAALİYETLERİ (1923-1938)

Mine ÖZEN

Danışman
Dr.Öğr. Üyesi Günver GÜNEŞ

AYDIN 2024

T.C.
ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçek deney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

...../...../2024

Mine ÖZEN

ÖZET

ATATÜRK DÖNEMİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE MECLİSTEKİ FAALİYETLERİ (1923-1938)

Mine ÖZEN

Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş

2024, XVII+188 sayfa

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra Aydın İli, genel seçimlerde önemli bir rol oynamıştır. Bu seçimler Aydın'ın siyasi, sosyal ve ekonomik yapısını etkilemiş ve bölgenin Cumhuriyet'in inşasında ki rolünü de oluşturmuştur. Cumhuriyetin kuruluş ve inşası sürecinde görev yapmış olan Aydın milletvekilleri, önemli roller üstlenmişlerdir. Bu dönem içerisinde bulunan Aydın milletvekilleri, modern Türkiye'nin temellerini atmaya yönelik vizyonlara sahip bireylerden oluşmuştur. Aydın milletvekilleri Türkiye'nin sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi alanlarında çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Eğitim reformlarına destek vermişler, sağlık alanında önemli adımlar atmışlardır. Aydın milletvekilleri arasında önemli bakanlıklar yapmış isimlerde bulunmaktadır. Atatürk döneminde bulunan Aydın milletvekilleri, Türkiye'nin iç ve dış politikalarında da önemli rollerde bulunmuşlardır. Bu dönemde uluslararası ilişkilerde aktif bir politika izlenmiş, Türkiye'nin de uluslararası arenadaki konumu güçlendirilmiştir.

Hazırlanmış olan tez, toplam beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türkiye'deki genel seçimler hakkında bilgiler verilmiş, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde ise Aydın Milletvekillerinin özgeçmişleri ve faaliyetleri incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELE: Aydın İli, Aydın Milletvekilleri, Genel Seçimler, Modern Türkiye, Türkiye Büyük Millet Meclisi.

ABSTRACT

"MEMBERS OF PARLIAMENT AND THEIR ACTIVITIES DURING THE ATATÜRK ERA (1923-1938)"

Mine ÖZEN

Master's Thesis, Department of History

Thesis Advisor: Dr. Lecturer: Günver Güneş

2024, XVII+188 sayfa

After the establishment of the Republic of Turkey, Aydın Province played a significant role in general elections. These elections influenced the political, social, and economic structure of Aydın, shaping the region's role in the construction of the Republic. Aydın deputies who served during the establishment and construction process of the Republic assumed important roles. The deputies from Aydın during this period were individuals with visions aimed at laying the foundations of modern Turkey. They engaged in various activities in Turkey's social, cultural, economic, and political spheres. They supported education reforms and took significant steps in the healthcare sector. Among the Aydın deputies were individuals who held important ministerial positions. During Atatürk's era, Aydın deputies also played significant roles in Turkey's domestic and foreign policies. During this period, an active policy was pursued in international relations, strengthening Turkey's position on the international stage.

The prepared thesis consists of a total of five sections. In the first section, information is provided about general elections in Turkey, while the second, third, fourth, and fifth sections examine the biographies and activities of Aydın deputies.

KEY WORDS: Aydın Province, Aydın Members of Parliament, General Elections, Modern Türkiye, Turkish Grand National Assembly.

ÖNSÖZ

Cumhuriyetimizin kurucusu olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün liderliğinde Türkiye, geçmişten bugüne çağdaş bir ulus olma hedefiyle ilerlemiştir. Türkiye'nin modernleşme sürecindeki temel taşlar, Atatürk'ün öncülüğünde gerçekleşen reform ve dönüşümler sayesinde olmuştur. Atatürk dönemi, Türkiye tarihinin önemli bir dönemi olarak kabul edilmiştir. Bu dönemde ülkede köklü değişimler gerçekleşmiş ve modernleşme adına önemli adımlar atılarak yeni bir yapılanmaya gidilmiştir.

Aydın ili, halkı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi içerisinde yer alan Aydın milletvekilleri bu dönemde önemli değişimler yaşamış ve Türkiye'nin modernleşme sürecine ayak uydurmuşlardır.

Hazırlanmış olan bu tezde, Atatürk döneminde ve Türk siyasi hayatında önemli adımlar atmış, başarıları imza atmış Aydın milletvekillerinin ve onların gerçekleştirdikleri faaliyetler incelenmiştir. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Türkiye Cumhuriyeti döneminde siyasi olarak etkin rol oynayan Aydın Milletvekilleri, modernleşme sürecine entelektüel bir perspektif getirerek reformların da hayata geçirilmesinde önemli rolleri olmuştur. Bu tez, Atatürk döneminde Türk siyasi hayatında etkili olan Aydın milletvekilleri hakkında, biyografilerini, ideolojilerini, meclis için de gerçekleştirdikleri faaliyetlerini ve üstlenmiş oldukları görevleri, başarıları detaylı bir şekilde ele alarak, Cumhuriyetin inşasında, üstlenmiş oldukları rolleri anlamaya yönelik bir çaba olarak tasarlanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında, önceliğim TBMM Arşivi, Zabıt Cerideleri, gazete ve dergi yazıları, makaleler, dergiler ve akademik çalışmalar olmuştur.

Tezimin hazırlanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Günver Güneş'e, Cumhuriyet Tarihi sevgisini aşıl原因an büyüğüm, kıymetli hocam Doç. Dr. Haşim Erdoğan'a, emeklerini ve desteğini asla unutamayacağım rahmetli dedem Süleyman Özen'e, maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen, her zaman yanımda olan Aileme ve Aile gibi hissettiren arkadaşlarıma teşekkürlerimi bildiririm.

Mine ÖZEN

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİKBEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
RESİMLER DİZİNİ.....	xiv
EKLER DİZİNİ.....	xv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM.....	35
1. TÜRKİYE’DE GENEL SEÇİMLER (1923-1935).....	35
1.1.1923.GENEL SEÇİMLERİ.....	35
1.2.1927 GENEL SEÇİMLERİ.....	39
1.3.1931.GENEL SEÇİMLERİ.....	43
1.4.1935.GENEL SEÇİMLERİ.....	46
2. BÖLÜM.....	50
2. II. DÖNEM (1923-1927) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ.....	50
2.1. II. Dönem (1923-1927) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri.....	50
2.2. İzzettin Paşa (Çalışlar).....	50
2.2.1. Biyografisi.....	50
2.2.2. Takrir ve Teklifleri.....	55

2.3. Dr. Mazhar Bey (Germen)	56
2.3.1. Biyografisi	56
2.3.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	60
2.3.3. Takrir ve Teklifleri	60
2.3.4. Meclisteki Konuşmaları.....	64
2.4. Mithat Bey (Mithat Aydın)	66
2.4.1. Biyografisi	66
2.4.2. Takrir ve Teklifleri	67
2.4.3. Meclisteki Konuşmaları.....	69
2.5. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)	70
2.5.1. Biyografisi	70
2.5.2. Takrir ve Teklifleri	74
2.5.3. Meclisteki Konuşmaları.....	75
2.6. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	75
2.6.1. Biyografisi	75
2.6.2. Konuşmaları, Takrir ve Teklifleri.....	78
2.6.3. Meclisteki Konuşmaları.....	79
2.7. Zekai Bey (Aziz Zekai Apaydın)	80
2.7.1. Biyografisi	80
2.7.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	83
2.7.3. Takrir ve Teklifleri	83
3. BÖLÜM.....	84
3. III. DÖNEM (1927-1931) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ	84
3.1. III. Dönem (1927-1931) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri	84

3.2. Emin Fikri Bey (Eralp)	84
3.2.1. Biyografisi	84
3.2.2. Takrir ve Teklifleri	86
3.2.3. Meclisteki Konuşmaları.....	87
3.3. Dr. Mazhar Bey (Germen).....	87
3.3.2. Takrir ve Teklifleri	87
3.3.3. Meclisteki Konuşmaları.....	87
3.4. Mithat Bey (Mithat Aydın).....	88
3.4.1. Biyografisi	88
3.4.2. Takrir ve Teklifleri	88
3.4.3. Meclisteki Konuşmaları.....	89
3.5. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur).....	89
3.5.1. Biyografisi	89
3.5.2. Takrir ve Teklifleri	89
3.5.3. Meclisteki Konuşmaları.....	90
3.6. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	90
3.6.1. Biyografisi	90
3.6.2. Takrir ve Teklifleri	90
3.6.3. Meclisteki Konuşmaları.....	91
4. BÖLÜM.....	92
4. IV. DÖNEM (1931-1935) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ	92
4.1. IV. Dönem (1931-1935) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri	92
4.2. Abidin Bey (Özmen)	92
4.2.1. Biyografisi	92

4.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görev.....	95
4.2.3. Takrir ve Teklifleri	95
4.2.4. Meclisteki Konuşmaları.....	95
4.3. Adnan Bey (Menderes)	96
4.3.1. Biyografisi	96
4.3.2. Takrir ve Teklifleri	102
4.3.3. meclisteki konuşmaları.....	102
4.4. Fuat Şahin Bey (Fuat Erlačın)	102
4.4.1. Biyografisi	102
4.4.2. Takrir ve Teklifleri	103
4.5. Dr. Mazhar Bey (Germen).....	104
4.5.1. Biyografisi 44	104
4.4.2. Takrir ve Teklifleri	104
4.4.3. Meclisteki Konuşmaları.....	104
4.6.Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur).....	105
4.6.1. Biyografisi	105
4.6.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	105
4.6.3. Takrir ve Teklifleri	105
4.6.4. meclisteki konuşmaları.....	105
4.7. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	106
4.7.1. Biyografisi	106
4.7.2. Takrir ve Teklifleri	106
4.7.3. Meclisteki Konuşmaları.....	106
5. BÖLÜM.....	108

5. V. DÖNEM (1935-1939) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ	108
5.1. V. Dönem (1935-1939) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri	108
5.2. Hulusi Alataş (Ahmet Hulusi Alataş)	108
5.2.1. Biyografisi	108
5.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	111
5.2.3. Takrir ve Teklifleri	111
5.2.4. Meclisteki Konuşmaları.....	112
5.3. Dr. Mazhar Bey (Germen).....	112
5.3.1. Biyografisi	112
5.3.2. Takrir ve Teklifleri	112
5.3.3. Meclisteki Konuşmaları.....	112
5.4. Nuri Göktepe (Ahmet Nuri Göktepe)	113
5.4.1. Biyografisi	113
5.4.2. Takrir ve Teklifleri	114
5.5. Adnan Bey (Menderes).....	114
5.5.1. Takrir ve Teklifleri	114
5.5.2. Meclisteki Konuşmaları.....	114
5.6. Abidin Bey (Özmen)	114
5.6.1. Biyografisi	114
5.6.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler	115
5.6.3. Takrir ve Teklifleri	115
5.6.4. Meclisteki Konuşmaları.....	115
5.7. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	115
5.7.1 Biyografisi	115

5.7.2. Takrir ve Teklifleri	116
5.7.3. Meclisteki Konuşmaları.....	116
5.8. Nazmi Topçuoğlu (Mehmet Nazmi Topçuoğlu)	117
5.8.1. Biyografisi	117
5.8.2. Takrir ve Teklifleri	120
5.8.3. Meclisteki Konuşmaları.....	120
6. TARTIŞMA VE SONUÇ	121
7. KAYNAKLAR.....	124
8. EKLER	138
ÖZGEÇMİŞ.....	188

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Milletvekillerinin Yaşları	7
Tablo 2. Milletvekillerinin Eğitim Düzeyleri	8
Tablo 3. Mesleklere Göre Milletvekili Sayısı.....	9
Tablo 4. 1923-1938 Yılları Arası Aydın Milletvekilleri Hakkında	34
Tablo 1.1. II. Dönem TBMM Döneminde Kurulan Hükümetler	37
Tablo 1.2. II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları	37
Tablo 1.3. II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu	38
Tablo 1.4. II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları.....	38
Tablo 1.5. Dördüncü İsmet (İnönü) Paşa Hükümeti	41
Tablo 1.6. Beşinci İsmet (İnönü) Paşa Hükümeti	41
Tablo 1.7. III. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları	42
Tablo 1.8. III. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu	42
Tablo 1.9. III. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları	43
Tablo 1.10. VI. İnönü Hükümeti (4 Mayıs 1931-1 Mart 1935).....	44
Tablo 1.11. IV. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları	45
Tablo 1.12. IV. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu	45
Tablo 1.13. IV. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları	46
Tablo 1.14. VII. İnönü Hükümeti (1 Mart 1935- 1 Kasım 1937)	48
Tablo 1.15. V. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları	48
Tablo 1.16. V. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumları	49
Tablo 1.17. V. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları	49
Tablo 2.1. II. Dönem TBMM Aydın Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları	50
Tablo 2.2. Atatürk Dönem Mazhar Girmen’in II. Dönem Meclis Konuşmaları.....	64
Tablo 2.3. Atatürk Dönemi Mithat Aydın’ın II. Dönem Meclis Konuşmaları	69

Tablo 2.4. Atatürk Dönemi Reşit Galip'in II. Dönem Meclis Konuşmaları.....	75
Tablo 2.5. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın II. Dönem Meclis Konuşmaları.....	79
Tablo 3.1. III. Dönem TBMM Aydın Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları....	84
Tablo 3.2. Atatürk Dönemi Emin Fikri Eralp'in Meclis Konuşmaları	87
Tablo 3.3. Atatürk Dönemi Mazhar Germen'in III. Dönem Meclis Konuşmaları	88
Tablo 3.4. Atatürk Dönemi Mithat Aydın'ın III. Dönem Meclis Konuşmaları.....	89
Tablo 3.5. Atatürk Dönemi Reşit Galip'in III. Dönem Meclis Konuşmaları	90
Tablo 3.6. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın III. Dönem Meclis Konuşmaları	91
Tablo 4.1. IV. Dönem TBMM Aydın Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları....	92
Tablo 4.2. Atatürk Dönemi Abidin Özmen'in Meclis Konuşmaları	95
Tablo 4.3. Atatürk Dönem Adnan Menderes'in IV. Dönem Meclis Konuşmaları.....	102
Tablo 4.4. Atatürk Dönemi Mazhar Germen'in IV. Dönem Meclis Konuşmaları	104
Tablo 4.5. Atatürk Dönemi Reşit Galip'in IV. Dönem Meclis Konuşmaları	105
Tablo 4.6. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Meclis Konuşmaları	106
Tablo 5.1. V. Dönem TBMM Aydın Milletvekilleri İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları	108
Tablo 5.2. Atatürk Dönemi Ahmet Hulusi Alataş'ın Meclis Konuşmaları	112
Tablo 5.3. Atatürk Dönemi Mazhar Germen'in Meclis Konuşmaları	112
Tablo 5.4. Atatürk Dönemi'nde Adnan Menderes'in V. Dönem Meclis Konuşmaları.....	114
Tablo 5.5. Atatürk Dönemi Abidin Özmen'in V. Dönem Meclis Konuşmaları.....	115
Tablo 5.6. Atatürk Döneminde Hasan Tahsin San'ın V. Dönem Meclis Konuşmaları.....	116
Tablo 5.7. Atatürk Dönemi'nde Nazmi Topçuoğlu'nun V. Dönem Meclis Konuşmaları	120

RESİMLER DİZİNİ

Resim 2.1. İzzettin Paşa	50
Resim 2.2. Dr. Mazhar Bey (Germen)	56
Resim 2.3. Mithat Bey (Mithat Aydın)	66
Resim 2.4. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)	70
Resim 2.5. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San).....	75
Resim 2.6. Zekai Bey (Aziz Zekai Apaydın).....	80
Resim 3.1. Emin Fikri Bey (Eralp)	84
Resim 4.1. Abidin Bey (Özmen).....	92
Resim 4.2. Adnan Bey (Menderes).....	96
Resim 4.3. Fuat Şahin Bey (Fuat Erilaçin).....	102
Resim 5.1. Hulusi Alataş (Ahmet Hulusi Alataş)	108
Resim 5.2. Nuri Göktepe (Ahmet Nuri Göktepe)	113
Resim 5.3. Nazmi Topçuoğlu (Mehmet Nazmi Topçuoğlu).....	117

EKLER DİZİNİ

EK 1. İzzettin Çalışlar'ın Seçim Mazbatası	138
EK 2. İzzettin Çalışlar'ın Tercüme-i Hal Kağıdı	139
EK 3. Mazhar Germen'in Seçim Mazbatası	140
EK 4. Mazhar Germen'in Tercüme-i Hal Kağıdı.....	141
EK 5. Mithat Aydın'ın Seçim Mazbatası.....	142
EK. 6. Mithat Aydın'ın Tercüme-i Hal Kağıdı	143
EK 7. Reşit Galip'in Seçim Mazbatası	144
EK 8. Reşit Galip'in Tercüme-i Hal Kağıdı.....	145
EK 9. Reşit Galip'e ait Yeni Maarif Vekili başlıklı gazete haberi	146
EK 10. Hasan Tahsin San'ın Seçim Mazbatası.....	147
EK 11. Hasan Tahsin San'ın Tercüme-i Hal Kağıdı.....	148
EK 12. Aziz Zekai Apaydın'ın Seçim Mazbatası	149
EK 13. Aziz Zekai Apaydın'ın Tercüme-i Hal Kağıdı	150
EK 14. Emin Fikri Eralp'in Seçim Mazbatası	151
EK 15. Emin Fikri Eralp'in Tercüme-i Hal Kağıdı	152
EK 16. Mazhar Germen'in III. Dönem Seçim Mazbatası.....	153
EK 17. Mazhar Germen'in III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı.....	154
EK 18. Mithat Aydın'ın III. Dönem Seçim Mazbatası	155
EK 19. Mithat Aydın'ın III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı	156
EK 20. Reşit Galip'in III. Dönem Seçim Mazbatası.....	157
EK 21. Reşit Galip'in III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı.....	158
EK 22. Hasan Tahsin San'ın III. Dönem Seçim Mazbatası	159
EK 23. Hasan Tahsin San'ın III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı	160
EK 24. Abidin Özmen'in Seçim Mazbatası.....	161
EK 25. Abidin Özmen'in Tercüme-i Hal Kağıdı	162

EK 26. Adnan Menderes'in Seçim Mazbatası	163
EK 27. Adnan Menderes'in Tercüme-i Hal Kağıdı	164
Ek 28. Fuat Erilaçın'ın Seçim Mazbatası.....	165
EK 29. Fuat Erilaçın'nın Tercüme-i Hal Kağıdı	166
EK 30. Mazhar G IV. Dönem Seçim Mazbatası ermen'in	167
EK 31. Mazhar Germen'in IV. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı.....	168
EK 32. Reşit Galip'in IV. Dönem Seçim Mazbatası	169
EK 33. Reşit Galip'in Tercüme-i Hal Kağıdı.....	170
EK 34. Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Seçim Mazbatası.....	171
EK 35. Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı.....	172
EK 36. Ahmet Hulusi Alataş'ın Seçim Mazbatası.....	173
EK 37. Ahmet Hulusi Alataş'ın Tercüme-i Hal Kağıdı.....	174
EK 38. Hulusi Bey (ALATAŞ)'e ait Tıp Kongresi başlıklı gazete haberi	175
EK 39. Mazhar Germen'in V. Dönem Seçim Mazbatası.....	176
EK 40. Mazhar Germen'in V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı	177
EK 41. Ahmet Nuri Göktepe'nin Seçim Mazbatası.....	178
EK 42. Ahmet Nuri Göktepe'nin Tercüme-i Hal Kağıdı	179
EK 43. Adnan Menderes'in V. Dönem Seçim Mazbatası	180
EK 44. Adnan Menderes'in V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı.....	181
EK 45. Abidin Özmen'in V. Dönem Seçim Mazbatası	182
EK 46. Abidin Özmen'in V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı	183
EK 47. Hasan Tahsin San'ın V. Dönem Seçim Kağıdı.....	184
EK 48. Hasan Tahsin San'ın V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı	185
EK 49. Nazmi Topçuoğlu'nun Seçim Mazbatası.....	186
EK 50. Nazmi Topçuoğlu'nun Tercüme-i Hal Kağıdı.....	187

KISALTMALAR DİZİNİ

ARMCH	: Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
C	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
D	: Devre
s	: Sayfa
s	: Sayı
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TPT	: Türk Parlamento Tarihi
Z.C	: Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kuruluş Süreci, Kuruluşu ve Meclisin Özellikleri

Meşrutiyet'in ilanı, Osmanlı Devleti'nin son dönemine vurmuş en önemli Siyasal gelişmedir. Osmanlı Devleti ancak Avrupa'daki gibi meşruti bir sisteme geçildiği takdirde kurtulabileceğine inanmış, baskıların ancak bu şekilde sona ereceğini düşünmüştür. En nihayet fikir olarak 1876 yılında anayasa ve parlamento olarak yeni bir sistem kurulup hayata geçirilmiştir.¹

16 Temmuz 1876 yılında, hükümet üyeleri, ulema, üst düzey bürokrat ve askerlerden oluşan iki yüz kişinin katılımıyla, Meclis-i Umumi toplanmıştır. Yapılan bu toplantıda ülkenin sorunları konuşulmuş ve Kanuni Esasi Anayasa konusu tartışılmıştır. Türk-İslam Anayasası, 23 Aralık 1876'da Kanuni Esasi adı ile ilan edilmiştir. İlan edilen Kanuni Esasi de halkın desteği ya da baskısı olmamıştır. Padişah tarafından Hattı Hümayun şeklinde ilan edilmiş ve on iki kısımdan oluşan üslup ve ifade bakımından sade ve açık olan Kanuni Esasi modern anayasa tekniğine uygun bir şekilde hazırlanmıştır.²

Meşrutiyetin ilan edilmesi ile hemen arkasından parlamentonun açılması için seçim çalışmaları başlatılmıştır. Bayındırlık ve Ticaret Nezaretine ait binanın birinci katı Meclis-i Mebusân toplantılarına, ikinci katı ise Meclis-i Ayan'a tahsis edilmiştir. 19 Mart 1877 yılında, I. Meşrutiyet Meclisi açılmıştır. Seçimlerde mebuslar meclise bireysel temsilci usulüyle girmiştir. İlk parlamentoda meclisteki mebus sayısı, 69'u Müslüman 46'sı gayrimüslim toplamda 115 kişiden oluşmaktadır.³

Meclisteki Mebuslar, çoğunlukla vilayet meclisleri üyeleri arasından seçilmiş bu sebeple de ülkenin etrafını temsil etmişlerdir. Mebuslar varlıklı ve kültürlü kişilerden oluşmaktadır. Mebusân Meclisi ilk defa üç kıta üzerinde yaşayan, çeşitli ırklara, dinlere ve mezheplere bağlı toplulukları bir araya getiren bir meclis olmuştur.⁴

¹ Sibel Yazıcı, *Osmanlı Meclisi Mebusânı ve Faaliyetleri*, T.C Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2018, s.10.

² Süleyman Beyoğlu, "Türkiye'de Demokrasi ve Parlamento Tarihi", *T.C Anadolu Üniversitesi Yayını, No:3071, Açık öğretim Fakültesi Yayını No:2002, Eskişehir 2019*, s.38.

³ Yazıcı, *agt*, s.10.

⁴ Yılmaz Kızıltan, "Birinci Meşrutiyet'in İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusânı", *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 26, S. 1, 2006*, s.268.

İlk Osmanlı Meclisi dört ay faaliyette bulunmuş sonrasında çalışmalarına 28 Haziran 1877 yılında son vermiştir. Arkasından yeni dönem parlamentosu, seçim çalışmaları başlamış. Ancak Kanun-i Esasi'nin 69. maddesinde genel seçimlerin dört yılda bir yapılması gerektiği yer almaktadır. Meclis-i Mebusân toplandığı sırada “93 Harbi” (1877-1878) Osmanlı-Rus Savaşı başlamış ve Ruslar İstanbul önlerine kadar yaklaşmış savaş İstanbul’u tehdit eder hale gelmiştir. İkinci Abdülhamit beş mebustan oluşan “Meşveret Meclisi” toplantıya çağırmıştır. Toplantıda Astarıcılar Kethüdası Ahmet Efendi farklı bir üslupla, padişahı meclisin aldığı hiçbir karara uymadığını söylemiş ve savaşın sonucundan sorumlu tutmuştur. Bu durum, meclis yönetiminin önünde engel gören İkinci Abdülhamit için fırsat yaratmıştır. Meclisle karşı karşıya gelmek istemeyen padişah bir irade yayınlamış ve Birinci Meşrutiyet dönemi sona ermiştir.⁵

İkinci Abdülhamit’in 33 yıllık idaresinde Jön Türk hareketi kuvvetlenmiş ve Temmuz 1908’de Sultana Meşrutiyeti yeniden yürürlüğe koymaya zorlamıştır. Padişah olayların kontrolünü kaybedip, artan baskılar daha fazla dayanamamış, 24 Temmuz 1908 yılında İkinci Meşrutiyeti ilan etmiştir.⁶

Birinci Meşrutiyet dönemi, 23 Temmuz 1908 yılında yayınlanan, seçimlerin yeniden yapılmasına dair iradeyle sona ermiştir. 1908 yılında Kasım-Aralık ayları içerisinde yapılan İkinci Meşrutiyet döneminin ilk milletvekili seçimleri kısmen de olsa Türk demokrasi tarihinde ilk çok partili seçim olma özelliğini taşımaktadır.⁷

Osmanlı Devleti, İkinci Meşrutiyet’in ilanıyla yeni bir döneme girmiştir. Devleti yıllardır tek başına yöneten İkinci Abdülhamit, yetkilerini Babıali, Meclis-i Mebusan ve İttihat ve Terakki Cemiyeti ile paylaşmak zorunda kalmıştır. “Denetleme İktidarı” olarak adlandırılan bu dönem yaklaşık beş yıl sürmüştür. Kasım-Aralık aylarında yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki listelerinde yer alan adaylar böylelikle, toplam 288 kişiden oluşmuştur. İttihatçılar, Meclis-i Mebusân da çoğunluğu sağlamıştır. Ülke içerisinde İttihat

⁵ Yazıcı, *agt*, s.11-12.

⁶ İhsan Burak Birecikli, “100. Yılındaki İkinci Meşrutiyetin İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Bakış, C.II, S.3, 2008*, s.215.

⁷ Kenan Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyet İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. XXVII, S. 79, Mart 2011*, s.5.

ve Terakki'ye karşı muhalefet oluşmaya başlamış ve 1908 seçimlerinde rakip olarak Ahlar Fırkası kurulmuştur.⁸

İkinci Meşrutiyet'in ilk meclisi, her biri sene-i içtimaiyye olarak adlandırmış ancak dört yıllık yaşama faaliyetini, oluşan siyasi gelişmeler sebebiyle tamamlayamamıştır. Kanun-i Esasi'nin 43. maddesine göre Ekim 1912'ye kadar görevde olması gereken meclis, Ocak 1912'de Türk tarihinin ilk erken genel seçim kararını almıştır. Aynı zamanda 1909'dan beri devam eden sıkıyönetim şartları altında yapılan ilk genel seçim olmuştur. Hürriyet ve İtilaf Fırkası ortaya çıkmış ve İttihatçıların yaptıkları baskı politikası seçimlerin "Sopalı Seçim" olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. 1912 Parlamantosunu 115 Sancaklı seçim yapmış, 281 mebus meclise girmiştir. Buradaki mebuslardan 175'i Türk, 48'e Arap, 17'si Arnavut, 15'i Rum 10'u Ermeni, 4'ü Yahudi, 5'i Kürt, 5'i Bulgar, 2'si Sırp ve 1'i Ulah'tır. Meclis-i Mebusân çalışma süresinin tamamlayamamıştır. 25 Ekim 1912 yılında çıkarılan "İradeyi Seniyye" ile fes edilmiştir.⁹

1914 seçimlerine tek bir parti girmiş, Ocak-Nisan aylarında yapılan seçimlerde hükümet suiistimaller karşısında titiz davranılmıştır. İkinci Meşrutiyet döneminin en uzun ömürlü meclisi olan 1914 Meclis-i Mebusân'ı, 14 Mayıs 1914 yılında açılmış, 21 Aralık 1918 yılına kadar toplamda 310 oturum gerçekleştirmiştir. Bu meclisin de çalışma dönemi normal süresini tamamlamamış, 1908 ve 1912 Meclis-i Mebusânları gibi fes edilerek sona ermiştir.¹⁰

Aralık 1919 tarihinde, Misak-ı Milliye'nin kabul edildiği son Osmanlı Mebusân Meclisi'ni belirleyen seçimler yapılmıştır. Bu seçimlerin yapılmasına giden süreç Milli Mücadelenin liderini bulmasıyla hız almıştır. Amasya Genelgesi ile başlayan Erzurum ve Sivas Kongrelerinde de tekrarlanan meclisin varlığı, İstanbul Hükümetine 14 Eylül 1919 yılında seçim için İçişleri Bakanlığı bütçesine ek ödenek koyması ile hayata geçirilmeyi sağlamıştır. Seçimin yapılmasındaki en önemli adım İstanbul hükümeti ile yapılan Amasya

⁸ Nevzat Arduç, "İkinci Meşrutiyetin İlanı", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, C.I, S.45, *Doğu Batı Yayınları* Ankara, s.79.

⁹ Yazıcı, *agt*, s.14.

¹⁰ Olgun, *agm*, s.8.

Görüşmeleri olmuştur. Bu görüşmeler sayesinde seçimin serbest bir şekilde yapılacağı anlaşılmış ve meclisin İstanbul’da toplanması uygun bulunmamıştır.¹¹

Birinci Dünya Savaşı’nda iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Fırkası kendisini fes etmiş ve Teceddüt Fırkasına dönüşmüştür. Mondros Mütarekesi’ni imzalayan Ahmet İzzet Paşa Hükümeti istifa etmiş, yeni hükümet kurma görevi Tefik Paşa’ya verilmiştir. Devletin otoritesi zayıflamış, itibarî zedelenmiş, halkın devlete olan güveni ise sarsılmıştır. 21 Aralık 1918’de, Tefik Paşa Hükümeti, Meclis-i Mebusâ’nın kapatılması sağlamıştır. Sonuç olarak Osmanlı meşrutiyetinde dördüncü kez anayasal yetki ile meclis fes edilmiştir.¹²

7 Ekim 1919 yılında, Ali Rıza Paşa Hükümeti seçim kararnamesini yayınlamıştır. Damat Ferit Paşa ve Hürriyet ve itilaf Fırkası yanlıları seçime karşı çıkmış, Müdafaa-i Hukukçular seçim kararını desteklemiştir. 11 Ekim 1919 yılında Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri ‘ne milletvekili seçimlerine özen gösterilmesini ve adaylıklarını koyan kişilerin Heyet-i Temsili ’ye bildirilmeleri tamimlere yazılmıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, seçimleri boykot etmiş, yapılan 1919 seçimlerini Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin düşüncesini benimsemiş adaylar kazanmıştır. Milli Türk, Osmanlı Mesai, Teceddüt Fırkası, Osmanlı Çiftçiler Derneği’nin gösterdiği bazı adaylar bu harekete karşı olmadığı için seçilmiştir.¹³

Amasya’da ülkedeki tüm siyasi partililerin ve azınlıkların seçime katılması, meclisin temsil gücünün arttırılması kararlaştırılmış fakat amacına ulaşamamıştır. Ayrıca Ermenilerin ve Rumların amacı Osmanlı devletinden ayrılmak olduğu için seçimlere katılmamışlardır.¹⁴

Son Osmanlı Mebusan Meclisi, 12 Ocak 1920 Pazartesi günü saat 14.00’da İstanbul’da toplanmıştır. ¹⁵ Erzurum ve Sivas Kongresinde ki kararlara göre oluşan Misak-ı Milli kararları, Ankara’da gizli bir oturumla 28 Ocak 1920 tarihinde mecliste onaylanmıştır.¹⁶

¹¹ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, ATAM, Ankara, 2000, s.169.

¹² Beyoğlu, *agm*, s.47.

¹³ İhsan Güneş, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nden Halk Fırkasına Geçiş”, *ATAM*, C.4, S.10, 1987, s.431-432.

¹⁴ İhsan Güneş, *Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Düşünce Yapısı(1920-1923)*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1997, s.49.

¹⁵ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:10, 1986, s.19.

¹⁶ Derya Genç Acar, “Yeni Türkiye 93: Misak-ı Milli özel sayısı, (Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Açılışından Misak-ı Millinin İlanına Siyasi Ortamın Koşulları)”, *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, 2017, Yıl.23, Sayı.93, s.296.

16 Mart 1920 tarihinde İtilaf devletleri, İstanbul'u resmen işgal etmişlerdir. İşgal sırasında Meclis-i Mebussan basılmış ve emek veren bazı milletvekilleri İngilizler tarafından tutuklanarak, Malta'ya sürülmüşlerdir.¹⁷ Mustafa Kemal Paşa bu duruma sessiz ve tepkisiz kalmamış, Anadolu'da bulunan İngiliz subaylarının tutuklanmalarını emretmiştir.¹⁸ 19 Mart 1920 tarihinde ise illere, bağımsız sancaklara ve Kolordu Komutanlarına Ankara'da olağanüstü yetkiye sahip kurucu bir meclisin toplanacağını bildirmiş¹⁹ ve 19 Mart tarihinde “*Selâhiyet-i fevkalâdeye malik bir meclis*” ismiyle seçimlerin yapılmasını her tarafa duyurmuştur.²⁰

19 Mart tarihinde yayınlanan genelge ile seçimlerin yapılması kararlaştırılmış, İstanbul'dan Ankara'ya milletvekilleri gelmeye başlamıştır.²¹ Meclise katılan mebus sayısının hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır. Mebus sayısını, Mahmut Goloğlu 390, Ahmet Demirel 386, Tarık Zafer Tunaya 337, Sabahattin Selek 300, Damar Arıkoğlu ve Falih Rıfkı Atay ise 381 olarak vermektedir.²²

Milletvekilleri Ankara'ya gelmeye başlamış ve konaklama sıkıntısı yaşadıkları için, Ankara'da ki Erkek Öğretmen Okulu bizzat milletvekillerine tahsil edilmiştir.²³ Meclisin açılma gününün belli olmasıyla, 21 Nisan 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa kolordulara, illere, belediyelere ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine genelge göndermiştir.²⁴

¹⁷ Ufuk Erdem, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılma Süreci ve Meclisin Açılış Günü (23 Nisan 1920)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 31, S. 2, 2021, s.1057.

¹⁸ Mesut Yavaş, “Milli Mücadele’nin Sesine Kulak Vermek: Hâkimiyet-i Milliye’nin Dilinden Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, Milli Egemenlik Özel Sayısı (1-18), s.3.

¹⁹ Mükerrrem Kamil Su, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayınları, 1973 İstanbul, s.51

²⁰ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, C. I, İstanbul, s. 339.

²¹ Zemzem Yüçetürk, “I. II. ve III. Dönem Kayseri Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yakın Çağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde 2015, s.38.

²² Huriye Karnap, “I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)”, T.C Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004, s. 47.

²³ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM Birinci Dönem 1919-1923*, TBMM Yayınları, C.I. Ankara, s.40.

²⁴ Ayşe Pınar Satılmış, “Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kayseri Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)”, T.C Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2002, s. 35.

Mustafa Kemal Paşa'nın yayınlamış olduğu bu bildirideki maddelerin amacı, İngiliz kaynaklı, Ankara yönetiminin dine karşı olduğunu yayan propagandasını etkisiz hale getirmektir.²⁵

Bu meclis halkın kendi istediği, kendi seçtiği milletvekillerinden oluşmuştur. Meclisin açılmasında, 43 Mülkiyeli Milletvekillerini de bilmek gerekir. Bahsedilen Mülkiyeli öğrenciler, vatan sevgisiyle, bunun sorumluluğuyla, yaptıkları fedakârlıklarla, verdikleri mücadelelerle Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni açmışlardır.²⁶ O gün bir bayram sabahı sevinci gibi kadın, erkek, çoluk çocuk herkes Hacı Bayram Camii ile Büyük Millet Meclisi olarak kullanılacak binaya kadar sokakları doldurmuşlardır.²⁷

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi, milli ve dini unsurların ağırlıkta olduğu bir programla saat 13.45'de açılmıştır.²⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin en yaşlı üyesi sıfatıyla ilk toplantıyı açan Sinop Mebusu Şeref Bey olmuştur.²⁹

Resim 1.³⁰ Sinop Mebusu Şeref Bey

On beşer kişiden oluşan iki ayrı komisyon kurulmuştur. Bu komisyonların görevleri ise tutanakları incelemektir. Meclisin ilk konuşmalarını yapanlar ise Mustafa Kemal Paşa ve

²⁵ Oğuz Kalelioğlu, “Mondros Mütarekesinden TBMM’nin Açılışına Kadar Gelişen Olaylarda Mustafa Kemal Paşa’nın Liderliği”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Y. 6, S. 12, 2017, s.34.

²⁶ Ahmet T. Çalgan, “Abdullah Livatyalı, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı ve Mülkiyeli Milletvekilleri”, *Mülkiye Dergisi*, C. XXVII. S. 242, s.199.

²⁷ İnci Enginün, “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı ve Yazarlarımız”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 2, S. 6, 1986, s.736

²⁸ Durmuş Yalçın, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2004, s.190.

²⁹ Samet Ağaoğlu, *Kuvayı Milliye Ruhu “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi”*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2011, s.45.

³⁰ *TBMM Albümü 1920-2010*, C.I(1920-1950), TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No:1, Ankara 2010., s.56.

Hamdullah Suphi Bey olmuştur.³¹ Büyük Millet Meclisi'nde 24 Nisan günü yapılan ikinci oturumda, Mustafa Kemal Paşa 110 oy alarak birinci başkan, 109 oyla Arif Celalettin Bey ikinci başkan, Abdülhalim Çelebi Efendi'de birinci başkan vekili seçilmiştir.³²

Yine aynı gün içinde Mustafa Kemal Paşa Meclis'e bir önerge sunmuş ve ilk anayasa niteliğine sahip olan bu önerge Meclis tarafından aynen kabul edilmiştir.³³

25 Nisan 1920 tarihinde Celalettin Arif Bey'in teklifiyle, 15 kişilik bir Layiha Encümeni kurulmuş amacı ise Meclis'in icrai etkinliğini sağlamak olmuştur.³⁴ Yine aynı gün içinde Birinci Millet Meclisi'nin İlk İcra Vekilleri sayılan, Geçici İcra Encümeni'nin azaları seçilmiştir.³⁵ Bu azalar; Mustafa Kemal Paşa, Celalettin Arif Bey, Cami Bey, Fevzi Paşa, İsmet Bey, Hamdullah Suphi Bey ve Hakkı Behiç Bey'den oluşmaktadır.³⁶

Büyük Millet Meclisi'nin içerisinde toplumun her kesiminden üye yer almıştır.³⁷

Milletvekillerinin yaş ortalamaları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1. Milletvekillerinin Yaşları³⁸

Yaş	Toplam	Birinci Grup	İkinci Grup	Bağımsız	Ayrılan
Toplam	437	202	63	90	82
40'dan küçük	37,3% 163	38,6% 78	54,0% 34	38,9% 35	19,5% 16
40-49	4,8% 152	39,1% 79	4,9% 22	5,6% 32	23,2% 19
50-59	14,6% 64	16,3% 33	9,5% 6	18,9% 17	9,8% 8
60'dan büyük	4,8% 21	5,9% 12	1,6% 1	5,6% 5	3,7% 3
Bilinmeyen	8,5% 37	0,0% 0	0,0% 0	1,1% 1	43,9% 36

³¹ Ali Vehbi Teke, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri", T.C Ankara Üniversitesi, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2009, s.35.

³² Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, s.92.

³³ Ünsal Yavuz, *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990, s. 64-65.

³⁴ Hamdi Doğan, *Birinci Mecliste Malatya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri(1920-1923)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, s.75.

³⁵ Yüctürk, *agt*, s.48.

³⁶ Samet Ağaoglu, *Kuvayı Milliye Ruhu "Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s.53.

³⁷ Refik Turan, *İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne Girenlerin Özellikleri, I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1994, s.1065.

³⁸ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.146

Büyük Millet Meclisi'nde milletvekillerinin yaş oranlarına bakıldığında meclisi oldukça genç bir yaş temsil etmektedir. Meclis'in en yaşlı milletvekili 75 yaşında, en genç üyesi ise 27 yaşındadır. 355 milletvekilinin yaş ortalaması ise 42,8'den oluşmaktadır.

Milletvekillerinin eğitim düzeyleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 2. Milletvekillerinin Eğitim Düzeyleri³⁹

Eğitim	Toplam	Birinci Grup	İkinci Grup	Bağımsız	Ayrılan
Toplam	437	202	63	90	82
İptidai	0,7% 3	0,0% 0	0,0% 0	2,2% 2	1,2% 1
Rüştiye	20,8% 91	21,3% 43	22,2% 14	21,1% 19	18,3% 15
İdadi	8,7% 38	11,9% 24	9,5% 6	6,7% 6	2,4% 2
Sultani	2,3% 10	2,0% 4	4,8% 3	2,2% 2	1,2% 1
Meslek Okulu	1,6% 7	1,0% 2	4,8% 3	2,2% 2	0,0% 0
Harbiye	6,9% 30	7,4% 15	6,3% 4	3,3% 3	9,8% 8
Harp Akademisi	4,8% 21	5,4% 11	7,9% 5	4,4% 4	1,2% 1
Yüksek	25,4% 111	31,2% 63	27,0% 17	24,4% 22	11,0% 9
Medrese	18,8% 82	17,3% 35	14,3% 9	34,4% 31	8,5% 7
Hususi	7,3% 32	10,4% 21	6,3% 4	4,4% 4	3,7% 3
Bilinmeyen	14,6% 64	5,0% 10	11,1% 7	8,9% 8	47,6% 39

Üniversiteyi bitiren birçok öğrenci yurt dışına gidip eğitimlerini orda sürdürüp, doktorasını orada yapmıştır.⁴⁰

O günlerdeki koşullarla Büyük Millet Meclisi'ne baktığımızda, genel olarak eğitim düzeyleri yüksek kişilerden oluşmuş ve eğitimin her kademesinden milletvekiline rastlanmaktadır.

Milletvekillerinin Meslekleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

³⁹ Demirel, *age*, s.149.

⁴⁰ Güneş, *age*, s.92

Tablo 3. Mesleklere Göre Milletvekili Sayısı⁴¹

Meslek	Toplam	Birinci Grup	İkinci Grup	Bağımsız	Ayrılan
Toplam	437	202	63	90	82
Memur Toplamı	46,9% 205	48,5% 98	49,2% 31	44,4% 40	43,9% 36
Asker	13,7% 60	14,9% 30	15,9% 10	12,2% 11	11,0% 9
Yüksek Memur	8,7% 38	9,9% 20	7,9% 5	5,6% 5	9,8% 8
Mülki Yönetici	10,1% 44	9,9% 20	4,8% 3	11,1% 10	13,4% 11
Diplomat	0,5% 2	0,5% 1	0,0% 0	0,9% 0	1,2% 1
Öğretim Üyesi	0,9% 4	1,5% 3	0,0% 0	1,1% 1	0,0% 0
Öğretmen	3,0% 13	3,5% 7	4,8% 3	2,2% 2	1,2% 1
Hakim-Savcı	3,9% 17	1,0% 2	7,9% 5	6,% 6	4,9% 4
Diğer memur	6,2% 27	7,4% 15	7,9% 5	5,6% 5	2,4% 2
Profesyonel T.	14,0% 61	16,8% 34	15,9% 10	15,6% 14	3,7% 3
Avukat	6,6% 29	5,9% 12	11,1% 7	8,9% 8	2,4% 2
Gazeteci	2,5% 11	3,5% 7	3,2% 2	2,2% 2	0,0% 0
Bankacı	0,7% 3	1,0% 2	0,0% 0	1,1% 1	0,0% 0
Doktor	3,7% 16	6,4% 13	1,6% 1	1,1% 1	1,2% 1
Mühendis	0,5% 2	0,0% 0	0,0% 0	2,2% 2	0,0% 0
Eşraf Toplamı	18,9% 83	22,3% 45	22,2% 14	16,7% 15	11,0% 9
Çiftçi	9,6% 42	12,4% 25	6,3% 4	10,0% 9	4,9% 4
Tüccar	8,2% 36	8,4% 17	14,3% 9	5,6% 5	6,1% 5
Aşiret Reisi	1,1% 5	1,5% 3	1,6% 1	1,1% 1	0,0% 0
Din Adamı	11,2% 49	9,9% 20	3,2% 2	21,1% 19	9,8% 8
İşçi	0,2% 1	0,5% 1	0,0% 0	0,0% 0	0,0% 0
Belediye Başkanı	1,6% 7	1,5% 3	6,3% 4	0,0% 0	0,0% 0
Bilinmeyen	7,1% 31	0,5% 1	3,2% 2	2,2% 2	31,7% 26

⁴¹ Demirel, age, s.153-154.

Dönemin şartlarına baktığımızda Büyük Millet Meclisi'nde milletvekillerinin meslekleri hakkında ilginç bir denge vardır. Mesleklerin dağılımında dönemin zor şartlarına rağmen dengeli bir dağılım bulunmaktadır. Mesleki anlamda tüm kesimlerin temsilcileri Büyük Millet Meclisi'nin içinde yer almıştır.

Milletvekilleri muallim mektebi yani Maarif Vekâleti binası yatakhane olarak kullanmışlar, büyük bir koğuştaki yerlere yataklar serilerek yatakhane yapmışlardır. Milletvekillerine aylık verilen maaş 80 lira iken 100 liraya çıkarılmıştır. İlk dönem milletvekillerinin aylarca tek kuruş almadıkları bilinmekle beraber 8 ay maaşsız çalışmışlardır. Bir yıl sonra 100 lira olan maaşlarından ise %20'sini devlete verip bütçe açığını kapatmak istemişlerdir.⁴²

29 Nisan 1920 tarihinde, Büyük Millet Meclisi yurttaki meydana gelen karışıklıkları önlemek ve isyanları bastırmak adına Hıyanet-i Vataniye Kanunu çıkarmıştır.⁴³ Kanunun çıkarılmasında ki başlıca sebep ise vatana yapılan hainlik olarak değerlendirilmesi gereken isyanlar, Ankara'ya kadar yayılmış olmasıdır.⁴⁴

2 Mayıs 1920 tarihinde yapılan görüşme kısa sürmüştür. İcra Vekillerinin Seçim Usulüne Dair Kanun beş maddeden oluşmaktadır. İlk dört madde oylanıp kabul edilmiş fakat beşinci madde ile ilgili bir kayda rastlanmamıştır.⁴⁵ Kabul edilen kanuna göre 11 vekilden oluşan İcra Vekilleri Heyeti meydana gelmiştir. Buna göre:

- *Umur-u Şer'îye Vekili: Mustafa Fehmi Efendi Hazretleri,*
- *Müdafaa-i Milliye Vekili: Ferik Fevzi Paşa Hazretleri,*
- *Dâhiliye Vekili: Cami Beyefendi*
- *Hariciye Vekili: Bekir Sami Beyefendi,*

⁴² Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, C.II, s.570.

⁴³ Ramazan Tosun, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Kuruluş Dönemi)*, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:73, Kayseri 1994, s.40.

⁴⁴ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922*, Remzi Kitabevi, C. II, İstanbul 2003, s.256.

⁴⁵ Naim Sönmez, "I. Meclis'te Gruplar İlişkisine Bir Örnek: İcra Vekillerinin Seçimine Dair Kanun Görüşmeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVI, S. 47, Ankara 2000, s.454.

- *Maliye Vekili: Hakkı Behiç Beyefendi,*
- *Maarif Vekili: Rıza Nur Beyefendi,*
- *Umur-u İktisadiye: Yusuf Kemal Bey,*
- *Nafia Vekili: İsmail Fazıl Paşa Hazretleri,*
- *Adliye Vekili: Celâlettin Arif Beyefendi,*
- *Erkânı Harbiye-i Umumiye: Miralay İsmet Beyefendi*
- *Sihhiye ve Muavenet-i İçtimaiye: Dr. Adnan Beyefendi.*⁴⁶

Büyük Millet Meclisi asker kaçaklarını önlemek ve cezalandırmak için 11 Eylül 1920 tarihinde, “Firariler hakkında kanun” adlı tasarı üzerinde çalışmıştır. Yapılan müzakereler sonucunda Büyük Millet Meclisi azalarından oluşan İstiklal Mahkemeleri kurulmuştur.⁴⁷

İstiklal Mahkemeleri, ülkedeki iç güvenliğin sağlanmasında, Büyük Millet Meclisi’nin gücünü göstermesinde ve Milli Mücadele’nin kazanılmasında oldukça etkili olmuştur. Baktığımızda o günlerin olağanüstü koşullarından doğmuş ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir.

Birinci Dünya Savaşı’nda mağlup gelen diğer devletlerle Paris Barış Konferansı’nda antlaşmalar imzalamıştır. San Remo’da 18-26 Nisan 1920 tarihlerinde bir konferans düzenlenmiştir.⁴⁸ Bu konferansa Osmanlı Devleti’nden Tevfik Paşa’nın Başkanlığında, delegeler gitmiş, 11 Mayıs 1920 tarihinde ise Osmanlı Hükümeti’ne düzenlenen bir anlaşma metni verilmiştir.⁴⁹ Padişah 22 Temmuz’da Âyan ve Devlet Erkan’ından oluşan 43 kişiyi “Saltanat Şûrasında toplamış ve Sadrazam Ferit Paşa antlaşmanın imzalanmasına yönelik

⁴⁶ Faik Reşit Unat, “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşuna Ait Bazı Vesikalar”, *Maarif Vekilliği Tarih Vesikaları*, C. I, S. 6, 1942, s.405.

⁴⁷ Sabahattin Selek, *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, C.I, 2020, İstanbul, s.372.

⁴⁸ Temuçin Faik Ertan, *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2018, s.112.

⁴⁹ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyetine*, Bilgi Yayınevi, C.II, Ankara 2012, s.188.

konuşma yapmıştır.⁵⁰ Padişahın da manevi baskısıyla Emekli Topçu General Rıza Paşa haricinde diğer tüm üyeler antlaşmanın imzalanması yönünde oy vermişlerdir.⁵¹

Sevr Antlaşması 10 Ağustos 1920 tarihinde öğleden sonra 16.00’da Sevres Porselen Fabrikası’nın konferans salonunda imzalanmıştır.⁵² Ekler, haritalar sayfalar haricinde, Sevr Antlaşması, 150 sayfalık, 433 maddeden oluşan büyük bir vesikadır.⁵³

Sevr Antlaşmasının sonuçlarına bakıldığında, Büyük Millet Meclisi bu antlaşmayı onaylayıp kabul eden herkesi vatan haini ilan etmiş, 17 Ekim 1920 tarihinde İstanbul’da Damat Ferit Paşa Hükümeti istifa etmek zorunda kalmış ve yeni hükümet 21 Ekim 1920 tarihinde Tevfik Paşa tarafından kurulmuştur.⁵⁴

Sonrasında Düzenli orduya geçme fikri oluşmaya başlamış ve Büyük Millet Meclisi’nin kararıyla Ulusal kuvvetlerdeki yetenekli ordu birlikleri, düzenli asker olarak ordu birliklerinin kadrolarına geçmişlerdir. Böylelikle Düzenli Ordu hızla oluşmaya başlamıştır.⁵⁵

Milli Mücadele Döneminde, Osmanlı Devleti Doğu Cephesinde Ermenilerle savaştı. Ermenilere karşı, 27 Mayıs 1915 tarihinde Osmanlı Devleti Sevk ve İskân Kanunu’nu uygulamıştır.⁵⁶ Ermenilerin Türklere yaptığı zulümler arttıkça katlanılmaz bir hal almış, Büyük Millet Meclisi’nin kararı üzerine 9 Haziran 1920 tarihinde Doğu bölgesinde geçici seferberlik ilan edilmiştir.⁵⁷

2 Aralık 1920 tarihinde “*Gümrü Barış Antlaşması*” imzalanmıştır. Antlaşmanın sonucunda ise Ermeni ordusu silahlarını teslim etmiş, birlikleri dağıtılmış, Misak-i Milli

⁵⁰ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Zeus Kitabevi, İzmir 2005, s. 231.

⁵¹ Ertan, *age*, s.113.

⁵² Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele İç Savaş ve Sevr’de Ölüm*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.208.

⁵³ Şayan Uluhan, “Şark Meselesinden Sevr’e Türkiye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C.8, S. 18, 2009, s.243.

⁵⁴ Derviş Kılınçkaya, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2005, s.184.185.

⁵⁵ “Türk İnkılap Tarihi”, T.C. Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1973, s.64.

⁵⁶ Selami Kılıç, *Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşiv Belgeleriyle Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı-Ermeni İhtilafı ve Sonuçları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2017, s.1.

⁵⁷ Bilal N. Şimşir, *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yayınevi, İstanbul 2005, s.337.

sınırları dışarısına çıkarılmıştır.⁵⁸ 2 Aralık 1920 tarihli Gümrü Antlaşması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin yabancı devletle imzaladığı ilk antlaşmadır.⁵⁹ Sonucunda Doğu sınırı güvence altına alınmıştır. Siyasi bir belge de ilk kez Türkiye adı kullanılmıştır.⁶⁰ Gümrü Antlaşması'nın arkasından 16 Mart 1921 tarihinde Sovyetler Birliğiyle, “*Moskova Dostluk Antlaşması*” imzalanmıştır. Antlaşmayla yeni Türkiye'yi Misak-i Milli sınırlarıyla tanımışlardır.⁶¹

Milli Mücadeledeki cephelerden bir diğeri de Güney cephesi olmuştur. Mondros Mütarekesinin 7. Maddesine dayanarak İngiltere ve Fransa işgallere başlamıştır. 15 Eylül 1919 tarihinde “*Suriye Antlaşması*” imzalanmıştır.⁶²

Adana'nın işgali üzerine Topçu Binbaşı Kemal Komutanlığıyla, Kikya Kuvayı Milliye Komutanlığı kurulmuş ve Pozantı Kongresi yapılmıştır.⁶³ “*Ankara Antlaşmasıyla*” da Çukurova'daki işgalciler boşaltılmıştır.⁶⁴

Antep halkı 9 Şubat 1921'de düşmana teslim olmuştur.⁶⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi, çıkardığı bir yasayla Antep'i ödüllendirmek için “*Gazi*” unvanını vermiştir.⁶⁶

29 Ekim 1922 tarihinde Maraş Fransızlar tarafından işgale başlamıştır. 8 Kasım 1919'da Fransızlara karşı milli direnişi sevk ve idare edecek “*Milli Mukavemet Teşkilatı*” kurulmuştur.⁶⁷ 10 Şubat'ı 11'ine bağlayan gece Maraş'ta bulunan Fransızlar şehri boşaltmak

⁵⁸ İsmail Özçelik, 95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti'nde Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Hayat, C.I., Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2020, s.67.

⁵⁹ Mehmet Ali Bolat, “Yeni Türkiye İçin Kars Antlaşması'nın Önemi”, *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Araştırma Makalesi, ADAM Akademi S. 9, C.2, 2019*, s.276.

⁶⁰ Ertan, *age*, s.120-121.

⁶¹ Bilal N. Şimşir, *age*, s.356.

⁶² Yelda Tutar Serter, “Yeni Mersin Gazetesi'nde (1935-1942) Mersin Kurtuluş Günü Kutlamaları”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi, C. 9, S. 27, 2021*, 348.

⁶³ Erdem Çanak, Tarihi, “Siyasi, Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Adana(Seyhan) (1923-1956)”, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2017, s.48-49.

⁶⁴ Süleyman Kocabaş, “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I. Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923”, Vatan Yayınları, İstanbul 2003, s.291.

⁶⁵ Ertan, *age*, s.122.

⁶⁶ Yahya Akyüz, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I. Türk İnkılabının Hazırlık Dönemi ve Türk İstiklal Savaşı*, Yükseköğretim Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s.110.

⁶⁷ Kocabaş, *age*, s.292.

zorunda kalmışlar ve⁶⁸ 1973 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Maraş'a "Kahraman" unvanı verilmiştir.⁶⁹

Fransızlar Urfa'da da zulümler yapmışlar ve Yüzbaşı Ali Saip, 15 Ocak 1920 tarihinde Kuvayı Milliye Teşkilatı'nı kurup, üç bin kişilik kuvvet oluşturmuştur.⁷⁰ İşgalciler 10 Nisan 1920 tarihinde Urfa'yı terk etmişlerdir. Urfa kahramanca direnişin arkasından "Şanlı" unvanını almıştır.⁷¹

Batı Cephesinde asıl mücadele Yunanlılara karşı verilmiştir.⁷² İngiltere'nin desteğini alan Yunan ordusu 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'e çıkmıştır.⁷³ 6 Ocak 1921 tarihinde Eskişehir'i işgal etmek süratiyle İnönü mevkiinde taarruza başlamışlar, düzenli ordu sayesinde 10 Ocak 1921'de ise Yunan ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştır.⁷⁴

Düzenli ordu Batı'da ilk zaferini kazanmış bu da düzenli orduya güveni sağlamıştır.⁷⁵ 21 Şubat 1921 tarihinde İtilaf Devletleri, Londra'da Konferans düzenlemeye karar vermiştir. İstanbul, Ankara ve Atina'daki delegelerle konferans toplanmıştır.

20 Ocak 1921 tarihinde "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu", Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiştir.⁷⁶ Yunanlılarla yapılan "II. İnönü Savaşı" zaferle sonuçlanmıştır. Kütahya-Eskişehir Muharebelerinin de zaferle sonuçlanmasının arkasından, Mustafa Kemal Paşa'ya "Başkomutanlık" unvanı verilmiş ve 7-8 Ağustos 1921 tarihinde Tekalif-i Milliye Emirlerini yayınlamıştır.⁷⁷ Yunan ordusu 23 Ağustos 1921'de Türklere karşı taarruzda bulunmuş ve Sakarya Meydan Muharebesi kazanılmıştır.⁷⁸ 19 Eylül 1921 tarihinde Başkumandan Mustafa Kemal'e "Gazi" unvanı ve "Mareşal Rütbesi" verilmiştir.⁷⁹ 26 Ağustos 1922 Taarruz günü olarak belirlenmiştir. Bu tarihte gerçekleşen saldırı da Yunan ordusu büyük bir bozguna uğratılmış ve birlikler teslim olmak zorunda kalmıştır. 30

⁶⁸ Yaşar Akbıyık, *Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.216.

⁶⁹ Ertan, *age*, s.123.

⁷⁰ Ertan, *age*, s.123.

⁷¹ Kocabaş, *age*, s.299.

⁷² Hamit Pehlivanlı, "Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi'nde Yunan Askeri Harekâtı ve Zulmü", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 22, 1991, s.155.

⁷³ Mustafa Albayrak, "Milli Mücadele'de Batı Anadolu Kongrelerinin Yeri ve Önemi", *Bengi Dünya Yörük-Türkmen Araştırma Dergisi*, Y. 4, S. 2, C. I, 2021, s.17

⁷⁴ Mehmet Ali Ünal, *Türk İnkılabı Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Adres Yayınları, Ankara 2004, s.124.

⁷⁵ Yalçın, *age*, s.270-271.

⁷⁶ Ünal, *age*, s.125.

⁷⁷ Ertan, *age*, s. 130.

⁷⁸ Yalçın, *age*, s.290.

⁷⁹ Ertan, *age*, s. 131.

Ağustos 1922 tarihinde Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın yönettiği bu muharebeyle Yunan orduları yok edilmiştir.⁸⁰

Mondros Antlaşmasını yok sayan belge Mudanya Ateşkes Antlaşması olmuştur.⁸¹ Mudanya Mütarekesi için görüşmeye İsmet Paşa'nın Başkanlığıyla, Batı Cephesi Kurmay Başkanı Asım Paşa ve Yarbey Tevfik Bey'de katılmıştır.⁸²

3 Ekim 1922 tarihinde, saat 15.15'de görüşmeler başlamış, 11 Ekimde uzlaşmaya varılmıştır.⁸³ Yapılan antlaşma 14-15 Ekim 1922 tarihinde yürürlüğe girmiştir.⁸⁴

Sonuç olarak baktığımızda Osmanlı Devleti Mondros Antlaşmasıyla tarihe karışırken, Mudanya Antlaşmasıyla yepyeni diri bir Türk Devleti doğurmaktaydı.⁸⁵ Türkiye Büyük Millet Meclisi İtilaf devletleri tarafından resmen tanınmıştır. Yapılan antlaşmayla Yunanlılarla, 3 yıldan fazla süreyle devam eden savaş son bulmuş, Türk topraklarında hiçbir yabancı asker kalmamıştır.⁸⁶

Mudanya Mütarekesi'nden sonra sırada Lozan Barış Antlaşması yapılmıştır. Görüşmelerin 13 Kasım'da İsviçre'nin Lozan kentinde olmasına yönelik anlaşmışlardır.⁸⁷

1 Kasım 1922 tarihinde meclis oylamasıyla Saltanat kaldırılmış, böylelikle Osmanlı hanedanlığının egemenliğine son verilmiştir.⁸⁸ Lozan'a gidecek kişi olarak Vekiller Heyeti, heyetin başkanı olarak İsmet Paşa'yı seçerken, delegeleri de Dr. Rıza Nur ve Hasan Bey

⁸⁰ *Türk İnkılap Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1973, s. 96.

⁸¹ Türkan Başyigit, "Anılarda Mudanya Ateşkes Antlaşması", *ÇTTAD*, C. 6, S. 14, 2007, s.178.

⁸² Erkan Cevizliler-Seyhan Akbulut, "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Konferansı Tartışmaları", *Atatürk Dergisi*, C. 10, S. 1, 2021, s.155.

⁸³ Ömer Faruk Kırmıt, "Lozan'a Giden Süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 21, S. 1, 2021, s.155.

⁸⁴ Orhan Hülagü, "Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 8, S. 39, 1997, s.780-781.

⁸⁵ Murat Pınar, "İngiliz Belgelerine Göre Mudanya Mütarekesine Uzanan Süreç", *U.Ü Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 15, S.26, 2014, s.123.

⁸⁶ Kırmıt, *agm*, s.157.

⁸⁷ Fuat İnce, "Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S. 53, s.111.

⁸⁸ Temuçin, *age*, s.140.

olarak belirlemiştir.⁸⁹ Lozan Antlaşması iki dönemden oluşan uzun görüşmeler sonucunda 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanmıştır.⁹⁰

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çoğunluğunun onayıyla gerçekleşen Lozan Barış Antlaşması, 6 Haziran 1924 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma 5 kısım ve 143 maddeden meydana gelmektedir.⁹¹ Antlaşmanın hükümleri şu başlıklar altında verilebilir; **Sınırlar** (*Suriye Sınırı*), (*Irak Sınırı*), (*Batı Sınırı*), **Kapitülasyonlar**, **Azınlıklar**, **Borçlar**, **Boğazlar**⁹²

Sonuç olarak, Lozan Barış Antlaşması, Türk milletinin haklarını ve emellerini gerçekleştirdiği, tarihte kazanılmış en büyük diplomatik zafer olmuştur. Antlaşma tüm dünya üzerinde de dünya barışına hizmet sağlamıştır. Türkiye, Lozan Barış Antlaşmasıyla Misak-ı Milliye-yi gerçekleştirmiştir.⁹³

Milli Mücadele Döneminde Aydın

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndan yenik çıkması üzerine 30 Ekim 1918 yılında imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşmasıyla işgal süreci başlamıştır. Müttefik kuvvetlerin kararlarıyla 15 Mayıs 1919 yılında İzmir Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir.⁹⁴

Venizelos, 20 Mayıs 1919 yılında İzmir'de ki I. Yunan Tümenine “Aydın'ı işgal etmeyi lüzumlu hissediyorsanız yapınız... asayişin temini için Aydın, Manisa ve Ayvalık Sancaklarının işgal edilmesi gerektir” emrini vermiştir.⁹⁵

Yunanlılar aynı gün Aydın ve Manisa istikametine doğru harekete geçmişlerdir. İzmir-Aydın Demiryolu boyunca ilerlemişler ve 21 Mayıs'ta Torbalı'yı, 23 Mayıs'ta da

⁸⁹ Hakan Uzun, “Türk Heyeti'nin Lozan'a Gidişi ve Lozan Konferansı'ı Öncesinde Avrupa'daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.53., 2013, s.331

⁹⁰ Temuçin Faik Ertan, “Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 15, S. 58, 2016, s.28

⁹¹ Hasan Acar, “Lozan Barış'ının Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundaki Önemi”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, C. 9, S. 2, 2021, s.342.

⁹² Ünal, *age*, s.139-140.

⁹³ Hamza Eroğlu, “Lozan Barış Antlaşmasının 62. Yıl dönümü nedeniyle Şerefli Bir Tarih: Lozan”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I, S. 3, 1985, s.808-809.

⁹⁴ Ayten Can Tunali, *Milli Mücadelede Germencik Cephesi ve Önderleri*, Aydın İli ve İlçeleri Kültür ve Eğitim Derneği, Aydın 2007, s. 33

⁹⁵ Mustafa Turan, *Yunan Mezalimi (İzmir, Aydın, Manisa, Denizli) 1919-1923*, Atatürk Kültür, Dil ve Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2018, s.144.

Selçuk İstasyonunu işgal etmişlerdir. Selçuk'ta bulunan İtalyan kuvvetleri Yunanlılar gelmeden Kuşadası istikametine çekilmişler böylelikle de Yunanlılar için Aydın yolunu açmışlardır. Yunan ilerleyişi karşısında, Miralay Şefik Aker 57. Tümeni ve karargâhını Menderes Nehrinin güneyine yerleştirmeyi uygun görmüştür. Bu bölge Yunan-İtalyan işgal bölgelerini birbirinden ayırmaktadır.⁹⁶

22 Mayıs 1919 yılında Ramazan Paşa Camii'nde, şehrin ileri gelenleriyle bir toplantı yapılmış, Aydın'a işgale gelecek olan Yunan kuvvetlerine hiçbir şekilde karşı konulmayacağına dair karar alınmıştır. Böylelikle Yunanlılar Aydın'a olaysız bir şekilde girecek, kargaşa oluşmayacak ve can ve mal kaybı da yaşanmayacaktı.⁹⁷

26 Mayıs 1919'da Yunan kuvvetleri Germencik'e gelmişler ve buraya işgal etmişlerdir.⁹⁸

27 Mayıs 1919 günü ise Aydın, Yunan kuvvetleri tarafından işgal edilmiştir. Top yatağı sırtları, Telli dede sırtları ve Ulu yoldan şehrin merkezine üç koldan girilerek işgallerini gerçekleştirmişlerdir.⁹⁹ İşgal anında herhangi bir olayla karşılaşılmamış, çarşı Yunan bayraklarıyla donatılmıştır. Sultani Mektebi'nde de Yunan bayrağı çekilmiş ve işgal edilmiştir. Yunan işgal kumandanının yayınlamış olduğu beyannameyle akşamdan sonra dışarı çıkanların idam edileceği duyurulmuştur. İşgal gecesinden itibaren yaşanan olumsuz olaylar sonucunda Türkler sokaklara çıkmaktan çekinmişlerdir.¹⁰⁰

Göğüslerinde Yunan rozetleri bulunan bekçiler sokakta dolaşmaya başlamışlardır. Saat 13.30 civarlarında Aydın İstasyonuna göğüslerinde mavi-beyaz rozetleriyle Metropolitin başkanlığında bir karşılama heyeti gelmiştir. İzmir yönünden gelecek olan treni

⁹⁶ Hakkı Gürkan Ganız, “*Milli Mücadele Başlarında Aydın Sancağı(1919-1920)*”, T.C Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2009, s. 62.

⁹⁷ Günver Güneş, “İzmir'in İşgali ve Aydın'da ki Yankıları”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, Y. 5, S. 9, 2007, s.53.

⁹⁸ Mehmet Başaran, “Aydın'ın İşgalinde Heyet-i Milliyelerin Sağlık Sorunlarına Bakışı”, *ÇTTADV*, C. 5, Y. 12, 2006, s.72.

⁹⁹ Sabri Sürgevil, *Milli Mücadelede Aydın Sancağı ve Yörük Ali Efe*, Asaf Gökbel ve Milli Mücadele'de Aydın, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın 2007, s. 75.

¹⁰⁰ Günver Güneş, *Yunanistan'ın Aydın'ı İşgali ve İşgalin Bölgede Yarattığı Tahribat*, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın 2007, s.210.

bekliyorlardı fakat Yunanlılar karşılama heyetinin İncirlio'ya gelmesi için haber yollamışlardır. Bunun üzerine heyet İncirlio'ya gitmek üzere yola çıkmıştır.¹⁰¹

Aydın'ın işgal edildiği günün akşamına doğru Aydın İstasyonunda Yunan işgal kuvvetlerini yakalarına mavi-beyaz rozet takarak karşılayan Aydın halkının ileri gelen isimleri şunlardır:

1. Teohari Yorgiyadis (Tüccar-Fabrikatör)
2. Mihal Barocu
3. K. Harcı Apustol
4. Manisalı İstilyo (Aydın İran Konsolosu)
5. Manisalı Bropulo
6. Çakmarlı Büyük Emin Bey
7. Peştamalcızade Reşat Bey
8. Avukat İlhami Bey
9. Şeyh Mehmet Efendi Polis Komiseri
10. Müftü Mustafa Efendi
11. Avukat Etem Bey¹⁰²

Bu karşılama merasimleri sonrasında Yunan kuvvetleri Aydın'da tatsız olaylar çıkarmaya başlamıştır. Türklerin evlerine zorla girmişler, kadınlara, çocuklara taciz ve tecavüz girişiminde bulunmuşlardır. Kadınlar bu durumdan kurtulmak için birçok Aydın'lı evlerini terk etmiş farklı yerlere taşınmışlardır. Dışarı çıkma yasakları belli bir saatte başlamış her yer Yunan bayraklarıyla donatılmıştır. Yunan kuvvetleri Yerli Rumların yardımlarıyla Aydın halkına bir sürü işkenceler, tartışmalar ve tatsız olaylar yaşatmıştır.

Çarşı ve mahallenin korunmasıyla ilgili asayiş ve inzibat işleri Yunanlıların eline geçmiştir. Bu görevi üstlenenlerin, Türklere karşı tavırları ise tahrik edici olmuştur. Hükümet içindeki memurlara yapılan baskılar sonucunda işlerini bırakmak zorunda

¹⁰¹ Ganız, *agt*, s.64.

¹⁰² Sadettin Demirayak, *Kuvayı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu, Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe'nin Faaliyetleri*, Tuna Ofset Matbaası, Aydın 2007, s.23.

kalmışlar, işler aksamıştır. 7-8 Haziran 1919 gecesı Sipahi Çarşısı'nda çıkan yangınla birlikte Türklere ait dükkânlar tamamen yanmış ve yangın yerinde bulunan eşyalar ise yağmalanmıştır. Ezan okuyan birçok müezzin tehditlere maruz kalmış, bazıları da öldürülmüştür.¹⁰³

Yunanlılar işgal ettikleri bölgeleri sıkıyönetim ilan etmişler ve Türk halkının elindeki silahları toplamışlardır. Türk halkı silahsızlaştırılırken, bu silahlar Yerli Rumlara dağıtılmıştır. Aydın'da ki Yunan İşgal Komutanlığının bir beyannamesine göre verilen süre içinde silahların teslim edilmesi istenmiş, aksi takdirde yakalandıklarında en az beş yıl hapis cezasına çarptırılacaklarını duyurmuştur. Silah arama bahanesiyle Yunan askerleri, Türklerin evlerindeki kıymetli eşyaları gasp etmişler, kadınlara ise tecavüzlerde bulunmuşlardır.¹⁰⁴

Yunan kuvvetlerinin Aydın'ı işgalinden sonra amaçları ilerlemek ve işgal bölgelerini genişletmek olmuştur. Sırasıyla Umurlu, Köşk ve Sultanhisar'ı işgal etmişler, 3 Haziran 1919 yılında ise Nazilli'yi işgal etmişlerdir.¹⁰⁵ Her geçen gün durumun kötü bir hal alması ve işgallerin hızlanmasıyla bölgede örgütlenmeler başlamıştır. Bölgedeki halk buna sessiz kalmamış, Kuvayı Milliye'nin merkezi Nazilli olmuştur. Binbaşı İsmail Hakkı Bey'in önderliğinde Kuvayı Milliye yönelik çalışmalara başlanmış ve Kuvayı Milliyeler oluşturulmuştur.¹⁰⁶

Aydından güneydoğu bölgesine ilerlemişler, Çine'ye 18 km kadar yakınlaşmışlardır. Yunanlıların güneye yaklaştığını gören İtalyanlar Muğla'nın kıyı ilçelerini asker yerleştirmiş ve 5 Haziran 1919'da Çine'yi işgal etmişlerdir. Çine'de yaşanan işgalle Kuvayı Milliye'nin teşkilatlanması yönelik faaliyetler hızlandırılmıştır. Çine'de bulunan Tümen komutanı Heyeti Milliye teşkili için çabalarken aynı zamanda Yağcılar Köyü'nde efelerle birlikte toplantılar yapmıştır.¹⁰⁷Yapılan toplantılarda Albay Mehmet Şefik, Çine'nin yakınlarındaki eşkıyalardan Yörük Ali Efe ve arkadaşı Kılıç oğlu Hüseyin Efe'yi davet edip

¹⁰³ Turan, *age*, s.147.

¹⁰⁴ Zafer Çakmak, *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 170.

¹⁰⁵Başaran, *agm*, s.72.

¹⁰⁶ Oktay Gökdemir, Günver Güneş, *Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş Örgütlenmesi: Heyeti Milliyeler*, Kuvayı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009, II. Kitap, Ankara 2010, s.29.

¹⁰⁷ Sıtkı Aydın, *Güney batı Anadolu'da Kuvayı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, s.88-89.

Yunanlılara karşı savaşa teşvik etmiştir. Bu suretle Aydın bölgesinin ilk Kuvayı Milliye'si Yörük Ali Efe komutasında gerçekleşmiştir.¹⁰⁸

Yağcılar köyünde oluşan bu kuvvet başlangıçta 17 kişiden oluşmuştur. Oy birliği ile Yörük Ali Efe başkanlığa seçilmiştir. Çine'de Kuvayı Milliye'nin teşkilatlanması zor olmuştur. Halktan Gönüllü toplayabilecek bir lider aranmış ve seçkin din adamlarından olan Hacı Süleyman Efendi bu işe liderlik yapan olmuştur. Düşmanla mücadele edilmesine karşın ise Kuvayı Milliye Müfrezelerinin başına lider olarak efeler getirilmiştir. Buradaki Teşkilat efelerin liderliğinde kurulan ilk Kuvayı Milliye Teşkilatı olmuştur. Liderliği ise Yörük Ali Efe'ye aittir. Önemli olan bir diğer konu ise müfrezenin içinde efe ve gönüllerle birlikte subaylar ve memurlarında yer almasıdır. Dolayısıyla müfrezede halkın hemen her kesiminden katılımlar gerçekleşmiştir.¹⁰⁹

16 Haziran 1919'da Kurmay Başkanı, Kurmay Yüzbaşı Selahaddin'i Söke'ye göndermiş, Milli Heyet ve Kuvayı Milliye kurma girişiminde bulunmasını emretmiştir. Yüzbaşı Selahaddin raporunda, 150 kişilik müfreze kurduğunu ve cephanenin yetersiz olduğundan bahsetmiştir. Bunun üzerine Tümen komutanı, Milas Jandarma Komutanına emir vererek Milas deposundan 400 tüfek ve yeterli cephane temin etmiştir. Olumlu sonuçlar doğrultusunda Söke Heyeti Milliyesi kurulup faaliyete geçmiştir.¹¹⁰

Kuvayı Milliye'nin önemli isimlerinden bir diğeri de Demirci Mehmet Efe'dir. Milli Mücadeleye I. Aydın Savaşı'ndan sonra katılmıştır. Demirci Mehmet dağlarda efelik ile meşgulken Yörük Ali Efe, yaptıklarının yanlış olduğunu ve bu mücadelede beraber olmalarını söylemişse de Demirci Mehmet kabul etmemiştir.¹¹¹

Tavaslı Halil Ağa'nın, Demirci Mehmet Efe'ye bir mektubunda "Gelip Mücadeleye iştirak etsin, gelmez de eşkıyalıkta ısrar ederse bizzat peşine düşerek onu dağlarda bir hafta bile yaşatmam" tarzı haberinden sonra Kuvayı Milliye'ye katılmak istemiştir. Katılmak istemesinin bir diğer sebebi de Yunan kuvvetleri Demirci Mehmet'in eşkıyalık ettiği bölgelere hakim olması, Kuvayı Milliye'nin etkin olması ve efe ve zeybeklerin Yunanlılarla

¹⁰⁸ Selek, *age*, s.251.

¹⁰⁹ Oğuz Gülcan, "*Batı Anadolu'da Kuvayı Milliye'nin Oluşumu (1919-1920)*", T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s. 205.

¹¹⁰ Aydın, *age*, s.83.

¹¹¹ İlker Bayram, Milli Mücadele'de Aydın'da Efelerin Rolü, Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD), C, 1, S. 1, s.135.

mücadele içinde olması¹¹² 3 Temmuz 1919'da Kuvayı Milliye'ye katılmasının en önemli sebepleri arasında yer almıştır.¹¹³

28 Haziran 1919'da Kuvayı Milliye birlikleri, Yunan Komutanlığına şehri boşaltmalarını istemiştir. Bunun üzerine Yunan kuvvetleri Türk mahallelerinde büyük katliamlara başlamıştır. Durumdan haberdar olan Kuvayı Milliye birlikleri aynı gün harekete geçse de Yunan kuvvetleri şehri ateşe vermiştir. Kuvayı Milliye'nin bölgeye girmesiyle 2000'e yakın Türk'ün şehit olduğu ve maddi hasarın 12 milyon civarında olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁴

29 Haziran günü de muharebeler devam etmiştir. Sabah saat 05.00 itibari Taarruz tekrar başlamış ve Ramazan Bayramı'nın ilk günüdür. Kuvayı Milliye'nin topları kullanmasıyla birlikte yunan kuvvetleri ile karşılıklı top ateşi başlamıştır. Meydana gelen muharebeler sonucunda yangınlardan ve muharebe korkusundan Türkler köprüye akın etmiş ve civar köylere göç etmişlerdir. 30 Haziran günü kentin her yanına saldırı bütün şiddetiyle başlamıştır. Önemli kayıp veren yunan ordusu daha fazla direnmeyeceğini anlayıp, demir yolu hattı boyunca geri çekilip Aydın'ı terk etmiştir. Üç gün devam eden ve Aydın'ı yangınlar içinde bırakan Aydın muharebeleri yunan kuvvetlerinin, Aydın'dan atılması ile sonuçlanmıştır.¹¹⁵

Kuvayı Milliye Hareketi, kendilerinden üstün kuvvetlere karşı başarılı bir hareket gerçekleştirmiştir. Ancak Kuvayı Milliye'nin sevinci çok uzun sürmemiştir. Yunanlılar Aydın'ı yeniden işgal etmek için harekete geçmişler ve Aydın'ı geri almak üzere 3 Temmuz'da saldırıya geçip saat 9.00'da Aydın'ı ikinci kez işgal etmişlerdir. Demirci Mehmet Efe Kuvayı Milliye'ye katılma kararı almış, 3 Temmuz 1919 yılında güvendiği adamları ile cepheye gelmiştir.¹¹⁶

4-5 Temmuz'da Yunanların Aydın'ı tekrar ele geçirmek amacıyla yaptıkları işgale karşı Kuvayı Milliye birlikleri büyük bir çaba göstermiştir. Yunanlılar Aydın'ı ikinci kez

¹¹² Aydın, age, s. 212.

¹¹³ Sıtkı Aydın, *Kuvayı Milliye ve Yörük Ali Efe*, Ed: "Günver Güneş, Mehmet Başaran", Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın 2007, s. 101.

¹¹⁴ Süleyman Tekir- Selçuk Ural, "Batı Anadolu'da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri(1919-1920)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl. 13, S. 26, 2017, s. 131.

¹¹⁵ Ganız, *agt*, s.85-86

¹¹⁶ Ercan Haytaoğlu, "Aydın Kuvayı Milliyesi'nde Efe ve Zeybekler", *Belgi Dergisi*, S.1, 2011-1, s.61-62.

işgal ettikten sonra Nazilli ve Denizli yönü, Yunanlılara açık hale gelmiştir. Çünkü önlerinde Umurlu'da bulunan küçük kuvvetten başka birlik yoktur. 4 Temmuz günü Denizli Müdafaa Hukuk ve Reddi İlhak Cemiyeti, 100 kişilik bir milis kuvveti Umurlu'ya ulaştırmış ve Tavas müfrezesi de buraya gelmiştir. Yörük Ali Efe ise Kılıç oğlu Hüseyin Efe ile birlikte Menderes nehrinin güneyine yerleşmiştir. Aydın'ın ikinci kez işgali bölgede bulunan Kuvayı Milliye birlikleri açısından yeni bir dönem başlamasına sebebiyet göstermiştir.¹¹⁷

Ağustos 1919 yılında, İngiliz Mareşal ve İtilaf Devletleri Karadeniz Başkomutanı Milne, bölgedeki Müslümanlar ile Yunanlar arasında sınır çizmek için görevlendirilmiştir. Mareşal Milne'nin oluşturduğu bu sınıra "Milne Hattı" ismi verilmiştir. Bu hat oluşturulduktan sonra Nazilli Heyeti Milliyesi bu raporu protesto etmiştir. Yapılan bu protestolara rağmen Paris Barış Konferansı'nda Milne Hattı uygulanacağı Osmanlı ve Yunan Hükümetleri 'ne bildirilmiş ve İngilizler bu projenin süratle uygulanması için Savunma Bakanlığını baskısı altına almıştır.¹¹⁸

Yapılan bu baskılara rağmen Milne projesi uygulamaya konulmamıştır. 8 Ağustos 1919 yılında Birinci Nazilli Kongresi toplanmıştır. Nazilli'den, Denizli'den, Karacasu'dan, Güney'den, Babadağ'dan, Yenipazar'dan, Tavas'tan ve Bozdoğan'dan temsilciler katılmıştır. Toplanan bu heyet, milli çıkarlar yolunda çok önemli kararlar almıştır. 19 Eylül 1919 yılında İkinci Nazilli Kongresi toplanmış ve ulusal hareketi yönetecek birer heyeti merkeziye kurulmasına karar verilip dağılmıştır.¹¹⁹

Milne Hattı ile işgalleri yasal hale getiren Yunan Ordusu, 22 Haziran 1920 günü Milne hattına genel bir saldırı başlatmıştır. Her bakımdan üstün olan Yunan kuvvetleri karşısında, millî kuvvetler geri çekilmek zorunda kalmışlardır. Yunan kuvvetleri ilerlemelerine devam ederek 3 Temmuz'da 1 alay muharebe grubu ile Nazilli'yi işgal etmişlerdir. Nazilli'de bulunan Türk müfrezesi Albay Şefik'in emriyle Kuyucak bölgesine geri çekilmiş, Yunanlılar Nazilli Kuyucak ve Sarayköy'ü Menderes Köprüsü'ne kadar işgal ederek, Afyon'a doğru giden birlikleri ile Buldan ve Güney civarında birleşmişlerdir. 9 Ağustos 1920 yılında Aydın toprakları üzerinde yapılan ileri hareket durmuş ancak 10

¹¹⁷ Ganız, *agt*, s.88-89.

¹¹⁸ Bayram, *age*, s.145.

¹¹⁹ Bayram, *age*, s.145-146.

Temmuz 1921 yılında Yunanlılar Kütahya, Eskişehir ve Afyon şehirlerini işgal edip, Sakarya'ya kadar ilerlemişlerdir.¹²⁰

5 Eylül 1922'de Kuyucak ve Nazilli, 6 Eylül'de Söke, 7 Eylül sabahı ise Aydın şehir merkezine giren Türk ordusu Yunan işgaline son vermiştir. Yaklaşık üç yıl boyunca Yunan işgali altında olan Aydın yöresi böylelikle düşmandan temizlenmiştir.¹²¹

Sonuç olarak baktığımızda Aydın'daki direnişin en önemli unsurlarından bir tanesi Kuvayı Milliye birlikleri olmuştur. Aydın'daki bu direnişin önde gelen isimleri, Yörük Ali Efe gibi yerel kahramanlar olmuştur. Gösterilen bu mücadele halkın işgale karşı gösterdiği kararlılığı ve bağımsızlık arzusunu temsil etmektedir. Aydın'da işgaller sırasında büyük yıkımlar yaşanmış, Aydın ili büyük ölçüde tahrip olmuş, halk büyük acılar çekmiştir. Yaşanan bu acılar sonucunda ulusal birlik ve dayanışma duygusu daha da güçlenmiştir. Aydın halkının Kurtuluş Savaşı'nda göstermiş olduğu direniş, Türk Milletinin bağımsızlık ve egemenlik mücadelesinin bir sembolü haline gelmiştir.

Türkiye tarihinde Aydın'ın önemli bir yeri vardır. Aydın Kurtuluş Savaşı sırasında Yunan işgaline uğramış, bu işgalden büyük zarar görmüş ama Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanan işgal sona ermiş, Aydın, bağımsız Türkiye'nin bir parçası olarak tekrardan inşa edilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi Aydın

1867 yılındaki idari düzenlemelerden sonra, Aydın vilayetine bağlı olan Aydın Sancağı, merkezi Aydın olmak üzere Nazilli, Çine, bozdoğan, Söke kazaları ve bunlara bağlı toplamda on dokuz nahiyeden oluşan bir sancak konumunu almıştır. 1908 yılında Karacasu kazası da sancağa dâhil edilmiş ve altı kazaya bölünen Aydın Sancağı, Cumhuriyet döneminde müstakil il olmuştur. Aydın Sancağı, 248.000 nüfusuyla Batı Anadolu Bölgesi'nde İzmir'den sonra en önemli nüfus yoğunluğu taşıyan bir çevreye sahip olmuştur. Nüfusun çoğunluğu Müslümanlardan oluşmaktadır. Gayrimüslimler genellikle Aydın, Nazilli, Söke gibi gelişmiş modern yaşamın olduğu yerlerde, Rum nüfus ise kıyı kesimlerde yoğunlaşmışlardır. Yahudiler çoğunlukla Aydın kaza merkezinde

¹²⁰ Cemil Akçakoca, "XX. Yüzyıl Aydın Tarihi ve İnanç Coğrafyası", T.C Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 1997, s.36-37.

¹²¹ Akçakoca, *agt*, s.37-38.

toplanmışlardır. Ermeni nüfusun en fazla olduğu kaza ise Nazilli'dir. 1908 yılında Aydın şehrinin nüfusu toplamda 44.305tir.¹²²

Aydın Cumhuriyet'in ilanından önce büyük ölçüde yabancı firmaların ve azınlıkların elinde bulunmaktaydı. Cumhuriyet yönetiminde ise bu yapısal özellik değişmemiş fakat üretim ve ticari denetim yabancı firma ve azınlıklar yerine Müslüman Türk tüccarlarına geçmiştir. 1924 yılında ticari aktiveyi arttırmak için "Aydın Ticaret Odası" kurulmuştur. Aydın eğitim ve kültürel alanda Cumhuriyetten önce geri kalmış iken Cumhuriyetle birlikte modern eğitim binalarına eğitim araç gereçlerine ve eğitim müfredatına kavuşmuştur. İlk dergi ve gazeteler Cumhuriyet'le birlikte yayın hayatına atılmıştır. Aydın Kentini kültürel anlamda canlı tutan iki konu olmuştur; Birincisi, 1923-1931 yıllarında faaliyet gösteren "Türk Ocağı", ikincisi ise 1932'de faaliyete geçen "Halk Evi" olmuştur. Aydın halkı Türk Ocağında tiyatroyu, sinemayı, çağdaş müziği, modern sporları, halk konserlerini, konferansları, dil ve güzel sanatlar kurslarını tanımış, sonrasında geniş bir çerçevede Halk Evinde tanımıştır. 1923-1933 yıllarında Türkiye çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak amacıyla bir dizi reformu hayata geçirirken, toplumsal destek ihtiyacı hissedilmiş, bu destek yurdun pek çok şehrinden geldiği gibi Aydın'da da güçlü bir şekilde hissedilmiştir.¹²³

Atatürk'ün başlatmış olduğu eğitim reformları, Aydın'da hemen benimsenmiştir. Cumhuriyet Dönemiyle birlikte Aydın'da okullaşma oranı artış göstermiş ve modern eğitim kurumları kurulmaya başlamıştır. Eğitim alanında yaşanan bu gelişmeler, Aydın halkının sosyal ve kültürel anlamda yükselmesine katkıda bulunmuştur. Cumhuriyetle birlikte yapılan kültürel devrimlerden olan Türk Dil ve Tarih Kurumlarının çalışmaları, Halkevlerinin faaliyetleri ile kültürel hayat canlanmış ve ayakta kalmıştır.

Aydın ilinin ekonomisinin can damarı Büyük Menderes nehridir. Sulama imkânıyla bu nehir ekonomiyi etkileyen en önemli etkenlerden biri haline gelmiştir. Ege Bölgesi'nin verimli topraklarına sahip olan Aydın, çeşitli ürünlerin yetiştiği bir yerdir. İklim şartlarının uygunluğundan dolayı geniş mera ve çayırliklar olan bazı kesimlerde hayvancılıkta önemli derecede gelişmiştir. 9 Ekim 1937 yılında Atatürk tarafından açılmış olan, Nazilli

¹²² Günver Güneş, "Taşra'da Meşrutiyete Bakış: İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı(1908-1918)", *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, Y.6, S.11 2010, s.7-8.

¹²³ <https://acikerisim.uludag.edu.tr/server/api/core/bitstreams/41e7e9c9-a9f5-4ef7-a13f-1b6e6e5e4cae/content>, Erişim Tarihi: 10.07.2024, s.13.

Sümerbank Basma Fabrikası Türkiye’de devlet eliyle kurulan ilk basma fabrikasıdır. Aynı zamanda Türkiye’de sanayileşme sürecini başlatan, ilk önemli atılımlardan biri olmuştur. Aydın-İzmir Demir yolu, 1906 yılında açılmış, Osmanlı Demiryolları Şirketi, 1935 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından satın alınmıştır. Bu sayede Aydın Ovası’nda üretilen tarım ürünleri ve çıkarılan madenler uluslararası pazarlara aktarılmıştır. Demiryolu sayesinde Aydın ekonomisi hareketlilik kazanmış ve ekonomi canlanmıştır.¹²⁴

Cumhuriyetin ilk yıllarında Aydın’da sosyal yaşamı destekleyen ve canlı tutan kurumlar içerisinde; Hilal-i Ahmer (Kızılay), Himaye Etfal (Çocuk Esirgeme Kurumu) ve Tayyare Cemiyeti yer almıştır. En örgütlü olan ise Osmanlı Döneminden Cumhuriyet’e intikal etmiş, Kızılay’dır. Himaye Etfal Cemiyeti ise Cumhuriyetin ilk yıllarında Aydın’daki yoksul çocuklarının ihtiyaçlarını karşılama konusunda faaliyetlerde bulunmuştur.¹²⁵

Mustafa Kemal, hayatı boyunca 52 il merkezine ziyaretlerde bulunmuştur. Aynı zamanda birçok ilçeye ve kasabaya da gitmiştir. Ziyaret ettiği ve ziyaretin önemli sonuçlar yarattığı şehirler arasında, Aydın’da yer almaktadır. Mustafa Kemal, Aydın’ı ve ilçelerini dört kez ziyaret etmiştir. Bunlar 1924, 1930, 1931 ve 1937 yılları arasında gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal’in gerçekleştirmiş olduğu bu ziyaretlerin bazıları özel, bazıları yol güzergâhında olduğu için, bazıları ise harp oyunları vesilesiyle gerçekleşmiştir. 1931 yılındaki seyahatinde Aydın Türk Ocağı’nda karşılaştığı manzara sonrası yaptığı açıklamalar, Menemen Olayı ile ilgili çarpıcı değerlendirmeler içerirken, aynı zamanda Türk Ocaklarının da sonuna hazırlamıştır. 1937 yılında yaptığı son Aydın seyahatinde, Nazilli’yi ve açılışını yaptığı Sümerbank Basma Fabrikası ile bölgede yeni bir şehrin doğuşunun habercisi olmuştur.¹²⁶

Atatürk’ün gerçekleştirmiş olduğu Aydın ziyaretlerinde yaptığı konuşmalar, verdiği mesajlar halkın moralini yükseltmiş, halka büyük umut olmuş ve Cumhuriyetin ilkelerini benimsemesine yardımcı olmuştur. Tarım potansiyeli yüksek olan Aydın, Cumhuriyetin tarım politikalarının hayata geçirildiği yerlerden biri olmuştur. Gerçekleşen eğitim ve

¹²⁴Özkan Sevinç, “Atatürk Döneminde Aydın’da Eğitim(1928-1938)”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ilköğretim Sosyal Bilgiler Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2016, sayfa 17-18.

¹²⁵ Günver Güneş, *Atatürk ve Aydın*, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, İstanbul 2006, s.12-13.

¹²⁶ Günver Güneş, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Aydın Seyahatleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.21, S.61, 2005, s.222.

kültürel reformlar Aydın'da hızla benimsenmiştir. Bütün bunlar Türkiye'nin modernleşme sürecine önemli katkıda bulunmuştur.

II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Aydın'da Seçimler

Türkiye'nin siyasi ve toplumsal tarihinde önemli bir yere sahip olan ve dönüm noktası olarak kabul edilen dönem "İkinci Meşrutiyet" dönemidir. Bu dönemde düşünce akımları tartışma ortamına kavuşmuş, mutlak monarşi dönemi sona ermiş, basın özgürlüğü artmış, fikir tartışmaları hız kazanmıştır. Ayrıca bu dönemde çeşitli siyasi partiler ve hareketler ortaya çıkmıştır. Eğitim, hukuk, ekonomi gibi alanlarda reformlar gerçekleşmiş ve milliyetçilik akımları güçlenmiştir.

24 Temmuz 1908 yılında, Padişah İkinci Abdülhamit'in "Kanuni Esasiyi" tekrar yürürlüğe koymasıyla, İkinci Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. 1908 seçimi, İkinci Meşrutiyetin ilk parlamentosunu oluşturmuştur. Bu dönem 1920 yılında son Osmanlı Mebusân Meclisinin toplanıp kapatılmasıyla son bulmuştur.¹²⁷

Aydın vilayeti bu dönemde ekonomik yönden gelişmişliği, yatırımlar ve doğal kaynaklar yönünden zenginliği ile büyük devletlerin dikkatini çeken bir bölge olmuştur. Aydın Sancağı 1908 yılında, mutasarrıflıkla yönetilmektedir. En yüksek yöneticisi ise Mutasarrıf Mehmet Ali Paşadır. Naip Cemil Efendi, Müftü Mehmet Emin Efendi, Muhasebeci Cemil Bey, Sancak yönetiminde yer alırken, Tahrirat Müdürlüğünde ise Mahmut Raci Beyler görev almıştır. İdari açıdan Aydın vilayetine bağlı olan Aydın sancağı, kuzeyinde İzmir ve Saruhan sancakları doğusunda Denizli güneyinde menteşe sancağı batısında İzmir sancağı ve adalar denizi ile çevrilidir.¹²⁸

İkinci meşrutiyetin ilanı tüm Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Aydın'da da büyük bir coşkuyla kutlanmıştır. Meşrutiyetin ilan edilmesi ile Aydın hapishanesi kapıları açılmış bütün mahpuslar serbest bırakılmıştır. Şehir ise göğüslerini kırmızı beyaz kurdele takmış, Aydınlı gençler tarafından süslenmiştir. Kutlamalar oldukça coşkulu bir şekilde

¹²⁷ Oğuz Kaan, "İkinci Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2021, C. 10, S. 1, s.350.

¹²⁸ Günver Güneş, *Osmanlı Taşrasında Siyasi Yaşam; İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı'nda Siyasi Partiler ve Seçimler*, C.1, ATAM, Edit: "Nilgün İnce, TBMM'nin Açılışının 100. Yılı Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Demokrasi Uluslararası Sempozyumu", 12-13 Mart Edirne Bildiriler", Ankara 2021, s.494-495.

gerçekleşmiş gece saat 3.00'e kadar halk dağılmamış, Hükümet dairesinde bulunan Mutasarrıf Mehmet Ali Paşa'nın konağı önünde "yaşasın padişah efendimiz" gibi tezahüratlarla sabahlara kadar devam etmişlerdir.¹²⁹

1908 yılında Aydın'ın çoğu kazalarında İttihat ve Terakki Kulüpleri kurulmuştur. İkinci Meşrutiyet Döneminin çok fazla bilinmeyen partilerinden biri de, "Osmanlı Demokrat Fırkasıdır". Bu parti yerleşim bölgesinde örgütlenmiş ve bunlardan bir tanesi de Aydın İli olmuştur. Aydın Şubesi en faal parti örgütlerinden biri haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı nedeniyle meclis çalışmalarına devam edemeyen parti işgal nedeniyle kapatılmıştır.¹³⁰

3 Ağustos 1908 yılında "İntihab-ı Mebusan Kanunu", padişah tarafından onaylanıp yürürlüğe girmiş ve 1908 seçimleri bu kanuna göre yapılmıştır. Meşrutiyet seçimleri iki dereceli olarak gerçekleştirilmiş ve seçimler için 126 bölge belirlenmiştir. Aydın Sancağından, üç mebus katılmıştır. 1908 yılında yapılan genel seçimlerde Aydın'dan İttihat ve Terakkinin desteklediği üç mebus meclise seçilmiştir. Bunlar; Nazilli Hacı Süleyman Efendi, Übeydullah Efendi ve Yunus Nadi Beyler olmuştur.¹³¹

Gerçekleşen 1912 seçimleri, Türk Siyasal tarihinde çok partili siyasi hayatın ülke çapında partilerin örgütlenme açısından karşımıza çıkan ilk seçimler olmuştur. Bu seçimlere İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Hürriyet ve İtilaf Fırkası olmak üzere iki parti katılmıştır. Yapılan seçimler Türk demokrasisinde çok önemli izler bırakmıştır. Yapılan seçimlerde ilk kez birden fazlası siyasal parti ülke çapında iktidar için mücadele etmiş ve kazanmak için her yolu denemişlerdir. Her yolun mubah olduğu bu seçimler, olayları ve yolsuzluklarıyla anılmıştır. 115 sancakta yapılan seçim sonucunda 281 mebus seçilmiş ve Aydın Sancağından üç mebus çıkarılmıştır. Yapılan seçimlerde ülke genelinde çıkan olaylar sebebiyle bu seçim tarihte "Sopalı Seçimler" olarak anılmıştır.¹³²

1914 yılında yapılan seçimlerde, Aydın'dan bir mebus fazla seçilmiştir. Gazeteci ve hukukçu kimlikleri ile bilinen, Yunus Nadi Bey, Veliyüddin Efendi ve Emmanuel Emmanuelidi, Aydın Sancağından mebus seçilmişlerdir. Yaşanan Balkan Savaşı sonrası

¹²⁹ Güneş, *age*, s.495-496.

¹³⁰ Harika Durna, "*Türk Siyasi Yaşamında "Aydın"(1930-1950)*", T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2014 s.2.

¹³¹ Güneş, *age*, s.504-505.

¹³² Güneş, *age*, s.509-510.

Rumlar, Aydın Sancağında iyice güçlenmiş ve örgütlenmişlerdir. 1914 seçimleri ile bölgeden ilk kez bir Rum’u meclise göndermişlerdir. Meclisi Mebusan’a giren bu isim, Rum Emmanuel Emmanuelidi Efendidir. Meclisi Mebusan da, 1908 ve 1918 yılları arasında, üç dönemde, Aydın Sancağını 7 Mebus temsil etmiştir. Bunlar Hacı Süleyman Efendi, İsmail Sıtkı Efendi, Übeydullah Efendi, Kazım Nuri Bey, Veliyüddin Efendi, Yunus Nadi Beyler ile Emmanuel Emmanuelidi’idir. Bu mebuslar meslek gruplarına göre gazeteci, hukukçu ve müderris ağırlıklıdır.¹³³

4 Aralık 1919 yılında, Aydın seçimleri gerçekleşmiş, oy çokluğu ile sancaktan üç mebus seçilmiştir. Sabık-ı Şehir Emmini Hüseyin Kazım Bey, İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kâtip-i Umumisi Cami Bey ve Bozdoğan Müfettişi Emin Efendi, Aydın Mebusu olarak seçilmişlerdir. Mebusların belli olmasından sonra sıra mazbatalarına ve Dâhiliye Nezaretine gönderilmesi kalmıştır. Ancak bu konu ile ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.¹³⁴

12 Ocak 1920 yılında, Osmanlı’da, Son Osmanlı Mebusan Meclisi açılmış, ilk oturumunda şube atamaları gerçekleşmiştir. Bu atamalara göre Aydın Sancağından seçilmiş olan Hüseyin Kazım Bey ve Emin Efendi birinci şubeye, Cami Bey ise ikinci şubeye atanmıştır.¹³⁵ Meclis oturumlarını incelediğimizde, 22 Ocak 1920 yılında beşinci oturumda, Aydın Mebusu Hüseyin Kazım Bey, doksan iki oy alarak Birinci Reis Vekilliğine seçilmiştir.¹³⁶ 17 Şubat 1920 yılında, Misak-i Milli maddelerinin müzakere edildiği oturumda Cami Bey söz alarak;

“Efendim, bendeniz daha evvel söz istemiştım. Ne ise, buradan söylemekliğime müsaade buyurunuz. Efendim b u Ahd-ı Millî, Meclis-i Mebusanın vücuda getirdiği en mühim bir vesikadır. Bunun metnini evvela Makam-ı Riyaset-i Celileleri tarafından okutmak ve sonra söz vermek lazım gelirdi. Fakat Şeref Beyefendi okudular, artık tekrarını zaid addederim. Yalnız bu beyannamelerin parlamentolara tebliği b u şekilde olmaz. Çünk ü bu metin bizim için yazılmıştır. Parlamentolara tebliğ edilecek şeklin münasip bir tarzda tahririni teklif ediyorum.” demiş ve and-ı Milli’nin diğer dillere çevrilmesini teklif etmiştir.

¹³³ Güneş, age, s.514-515.

¹³⁴ Aslıhan Kılınç, “İtalyan İşgal Bölgelerinde Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri”, T.C. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilecik 2020, s.163.

¹³⁵ M.M. Z.C, C. I, D. 4, 12 Kânunusani 1336, s.4.

¹³⁶ M.M. Z.C, C. II, D. 4, 31 Kânunusani 1336, s.51.

Gerçekleşen aynı oturumda teklif kabul edilmiştir.¹³⁷ Meclis oturumlarında sadece Cami Bey söz almıştır. 26 Şubat 1920 yılında yapılan oturumda da söz alarak, eski Bern Elçisi Fuat Selim Bey'in, İstanbul Mebusluğundan istifa ettiğine dair, Dâhiliye Nezaretine gönderdiği telgrafla, Fuat Selim Bey'in istifasının kabulünü teklif etmiş ve oy birliğiyle teklif kabul olmuştur.¹³⁸ 28 Şubat 1920 yılında gerçekleşen oturumda yine Cami Bey, öğretmenlerin maaşına Mart ve Nisan aylarında elli bin lira zam yapılmasını teklif eden mebuslar arasında yer almıştır. Ancak bu teklif usule aykırı bulunmasından dolayı kabul edilmemiştir.¹³⁹

Ali Rıza Paşa Kabinesinin istifasından sonra, Mecliste de uzun süre bu istifa konu olmuş, bu istifaya sancak ve vilayet merkezlerinden çekilmiş telgraflar okunmuştur. Meclis toplamda yirmi dört oturum yapmıştır. Aydın Mebusları en son, 10 Mart tarihli oturumda 1336 Senesi Darüleytam Müdüriyet-i Umumiyesinin Mart ve Nisan aylarına mahsus muvakkat bütçe Kanunu tasarısının kabulünde evet oyu kullanmıştır.¹⁴⁰

16 Mart 1920 yılında İngilizlerin işgalinden sonra, Meclis-i Mebusân kapanmış ve daha sonrasında birçok mebus tutuklanarak sürgüne gönderilmiştir. Bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa meclisin Ankara'da açılacağını bildirdikten sonra, vilayet ve sancak merkezlerine ayrıca kolordu kumandanlarına gönderdiği tebliğ ile her livadan meclis için beş mebus seçilmesi istenmiştir. Aydın Sancağından Meclis-i Mebusân'a seçilen üç mebusun iki tanesi TBMM'de yer almıştır. Bu iki mebus Cami Bey ve Emin Bey'dir. Hüseyin Kazım Bey ise bir süre açıkta kalmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın çağrısı ile toplanan TBMM'de yer almamış, Aralık 1920'de meclisin toplandığı yıl, Mustafa Kemal Paşa ile içlerinde İsmet Paşa, Ahmet İzzet ve Bahriye Nazırı Salih Paşa'nın da bulunduğu heyet ile Bilecik Görüşmelerine katılmıştır.¹⁴¹

1920-1923 yıllarında oluşan Birinci Meclis'te Ahmet Şükrü Efendi (Yavuzıılmaz), Hasan Tahsin Bey (San), Mehmet Emin Efendi, Sadık Bey, Abdülkadir Cami Bey (Baykurt), Mehmet Esat Efendi (İleri) ve Yusuf Mazhar Bey (Germen) Aydın Milletvekili olarak görev yapmışlardır. Bunlardan Ahmet Şükrü Efendi (1865-1935), Müdafaa-yı

¹³⁷ M.M. Z.C, C. II, D. 4, 17 Şubat 1336, s.145

¹³⁸ M.M. Z.C, C.I, D. 4, 27 Şubat 1336, s.203.

¹³⁹ M.M. Z.C, C. I, D. 4, 28 Şubat 1336, s.250.

¹⁴⁰ M.M. Z.C, C. II, D. 4, 10 Mart 1336, s.427-428.

¹⁴¹ Kılınç, agt, s.118.

Milliye Muavenet Cemiyetinde, Liva İdare Heyetinde, Alaşehir Kongresi'nde Üye olarak bulunmuştur. Millî Mücadele'nin ise yerel önderlerindendir. Ankara'da TBMM'nin açılışıyla müftülük görevinden ayrılıp, Aydın'dan milletvekili seçilmiştir. TBMM'nin 23 Nisan 1920 tarihindeki açılışında hazır bulunmuş sonrasında Sarayköy Müftülüğünü tercih ettiği için 22 Kasım 1920'de milletvekilliğinden istifa etmiştir. Hasan Tahsin Bey (1865-1951), Müdafaa-ı Hukuk Teşkilatında aktif olarak yer almıştır.

TBMM'nin açılmasıyla Aydın Milletvekili seçilmiştir. TBMM II, III, IV ve V. Dönemlerde de Aydın Milletvekili seçilerek 1939 yılına kadar yasama görevini sürdürmüştür. Mehmet Emin Bey (1873-1929), Medrese Müderrisliği ve Müftülük yapan Mehmet Bey, Meclis-i Mebusân VI. Dönem (1920) Aydın Mebusu seçilmiş ve Mebus seçilmesiyle 31 Aralık 1919 tarihinde müftülük görevinden ayrılmıştır. Meclisin dağılmasıyla Meclis-i Mebusândaki görevi sona ermiş ve TBMM'nin açılmasıyla 5 Temmuz 1920'de Aydın Milletvekili olarak takdim edilmiştir. Sadık Bey (1874-1920), TBMM'nin açılmasıyla Aydın Milletvekili seçilmiştir fakat 27 Aralık 1920'de vefat ettiği için Milletvekilliğinden düşürülmüştür. Abdülkadir Cami Bey (1877-1949), Redd-i İlhak Cemiyeti, Sulh ve Selamet Fırkası ve Millî Ahrar Fırkalarının kurucuları arasında yer almıştır. Meclis-i Mebusân VI. Dönem (1920) Aydın Mebusu seçilmiş ve Meclis-i Mebusân'a Anadolu hareketinin öncülerinden oldu ve Felah-ı Vatan Grubunun Başkanlığını yapmıştır.

23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılışında hazır bulunup Aydın Milletvekili seçilmiştir. Mehmet Esat Bey (1882-1957), "Milli Ordu Müftüsü" olarak isimlendirilen Mehmet Bey Aydın Milletvekili seçilmiş ve 10 Ekim 1920'de göreve başlamıştır. Yusuf Mazhar Bey (1886-1967), Fethi Okyar Kabinesinde Sağlık Bakanlığına getirilmiştir. Meclis ve cephedeki fedakârca çalışmalarından ötürü Kırmızı-Yeşil Şeritli Madalyayla ödüllendirilmiştir. TBMM II, III, IV, V, VI, VII. ve VIII. Dönemler de Aydın Milletvekili seçilmiştir.¹⁴²

1923 Genel Seçimleri, 17 Temmuz 1923 yılında yapılmıştır gerçekleşen seçim sonucunda Doktor Mazhar Germen Bey, Hasan Tahsin San, İzzettin Paşa Çalışlar, Mithat

¹⁴² *Birinci Dönem Meclis Albümü (1920-1923)*, TBMM Basımevi 1. Baskı 2022, s.81-93.

Bey Aydın, Doktor Reşit Galip Bey, Zekai Bey Apaydın, Aydın milletvekili olarak seçilmiştir.¹⁴³

İkinci mecliste Aydın milletvekili olarak seçilmiş olan Zekai Bey 18 Ekim 1924'te Londra elçiliğine atanmış, İzzettin Paşa da 31 Ekim 1924'te askeri görevini tercih ettiğinden dolayı milletvekillikten istifa etmişlerdir daha sonrasında döneminde kayıplar sonucu boşalan mebusluklar için Aralık 1924'te tekrar seçimlere gidilmiştir. Boşalan iki milletvekilliğine 24 Ocak 1925 yılında Mithat Bey ile Reşit Bey seçilmiştir. Ayrıca ikinci dönem, birinci ikinci ve beşinci dönem icra vekilleri heyetlerine Aydın milletvekillerinden giren olmamıştır ikinci dönem üçüncü icra vekilleri heyetinde Aydın milletvekili olan Zekai Bey Ziraat Vekili olarak görev almıştır ancak 20 Ağustos 1924 yılında yerini Menteşe Mebusu Şükrü Bey'e bırakmıştır. İkinci Dönem dördüncü icra vekilleri heyetinde de Mazhar Bey Sıhhiye ve Muavenet-i İhtimai'ye Vekili olarak görev yapmıştır yine aynı dönem aynı milletvekillerinden Reşit Bey 124 oy alarak Ankara istiklal Mahkemesi üyeliğine seçilmiştir.¹⁴⁴

1927 yılı üçüncü dönem Meclisi seçimlerinden önce 23 Haziran 1927'de CHF grubu bir tüzük değişikliği yapmıştır ve milletvekili adaylarının belirlenmesi yetkisinin parti başkanına verildiğini duyurmuştur. Böylelikle milletvekilleri adaylarının tespiti ve ilanı genel başkan tarafından yapılacaktır. 1927 yılındaki milletvekili seçimleri öncesinde ikinci seçmenlerin seçilmişleri 28 Temmuz 1920'de başlamış ve genellikle Halk Fırkasının gösterdiği adaylar ikinci seçmen olmaya hak kazanmışlardır, yapılan bu seçimler ağustos ayının ilk haftası sona ermiştir. 30 Ağustos 1927 yılında Mustafa Kemal Paşa aday listelerini yayınlamıştır. İkinci seçmenlerin oy kullanımı ülke genelinde 6 Eylül 1927 yılında tamamlanmıştır. 7 Eylül 1927'de yayınlanan beyanname ile Mustafa Kemal Paşa halkın kendisine gösterdiği güvene teşekkür etmiştir beş milletvekili çıkaracak olan Aydın ikinci seçmen tercihini; Mazhar Germen, Hasan Tahsin San, Doktor Reşit Galip Mithat Aydın Emin fikri Eralp Beylerden yana kullanıp söz konusu isimleri üçüncü dönem Aydın milletvekili olarak Parlamento'ya göndermişlerdir.¹⁴⁵

¹⁴³ Öztürk, *TPT II. Dönem*, C.3, s.111.

¹⁴⁴ Durna, *agt*, s.6.

¹⁴⁵ Cemal Avcı, *III. Dönem TBMM'nin Yapısı ve Faaliyetleri(1927-1931)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.25.

Türkiye Cumhuriyeti'nde, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasından sonra kurulan ikinci muhalefet partisi, Serbest Cumhuriyet Fırkası olmuştur.¹⁴⁶ Mustafa Kemal Paşa'nın teşvik ve desteğiyle yakın arkadaşı Fethi Okyar tarafından kurulmuştur. Bu Fırkanın kurulmasıyla hem iç hem de dış siyasi gelişmeler olmuştur. İlerleyen günlerde Cumhuriyet Halk Fırkasından istifa eden on beş milletvekili yeni muhalefet partisine katılmıştır. İktidar partisi devletçi, muhalefet partisi liberal bir program benimsemiştir. Bu fırka önceden tasarlanmış olduğu biçimiyle parti mecliste yumuşak bir muhalefet yaparak iktidardaki Cumhuriyet Partisi'ni eleştirip denetleyecekti. Parti hızlı bir şekilde kök salarak toplumsal desteği arkasına almıştır.¹⁴⁷

Adnan Menderes CHF'na girme teklifi almış ama henüz kabul etmemiştir. Sonrasında CHF'na girişinde Mustafa Kemal Paşa'nın Aydın'a gelişi ve Adnan Menderes'le aralarında geçen konuşma etkili olmuş, Mustafa Kemal Paşa'nın tavsiyesi üzerine, Halk Partili olmuştur. Sonrasında CHF Aydın İl Başkanlığı görevine getirilmiştir. 1930-1931 yılında yapılan İl Kongresi'nde seçilen diğer üyelerde, Fuat Şahinzade, Mühendis Hıfzı Bey, Tüccardan Raif Fevzi Bey, Ali Nihat Bey, Avukat Süleyman Sırrı Bey ve Yusuf Selahattin Beylerdir.¹⁴⁸

1930 yılında gerçekleşen seçimler olaylarla dolu bir seçim olmuştur. Aydındaki belediye seçimleri büyük tartışmalarla, 17 Ekim Cuma günü bitmiş ve oy sayımı yapılmaya başlanmıştır. Farklı gazete haberlerinde hem CHF, hem de SCF tüm seçim bölgelerinden zaferle çıktıklarını yazmıştır. Aydın'da resmi sonuçlar 26 Ekim tarihinde açıklanmıştır. Sonuçlara göre CHF az bir farkla kazanmıştır. Yine bu tarihler seçimlerde usulsüzlük yapıldığına dair beş bin imzalı telgraf Cumhurbaşkanlığı makamına iletilmiştir.¹⁴⁹ Aydın'da seçim tartışmaları sürekli devam etmektedir. Tartışmaların sürdüğü esnada Ankara'dan gelen bir haber özellikle SCF'lıları çok üzmüştür. Serbest Fırkanın merkez yöneticileri, partinin kurulmasından yaklaşık üç ay sonra başta Aydın olmak üzere diğer birçok ilde

¹⁴⁶ Günver Güneş, "Serbest Cumhuriyet Fırkasının Aydın'da Teşkilatlanması ve 1930 Belediye Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, 2006, s.119.

¹⁴⁷ Durna, agt, s.7-8.

¹⁴⁸ Günver Güneş, Menderes Akdağ, "Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri(1946-1950)", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies C. XIII*, S. 27, 2013, s.189.

¹⁴⁹ Güneş, *agm*, s.138-139.

belediye seçimleriyle, gerginleşen ortamda ortaya çıkan olumsuzlukları göz önünde bulundurup partiyi kapatma kararı almışlardır.¹⁵⁰

SCF'nın kapatılmasıyla CHF'nın tekrardan tek parti olarak kalması sağlanmıştır. Türkiye'nin henüz çok partili hayata geçişe hazır olmadığı kararlaştırılmıştır.¹⁵¹ İptal edilmiş olan Aydın'daki seçimlerin hemen olmasına yönelik İçişleri Bakanı, Aydın Valiliğine telgraf göndermiştir. 1931 yılında yeni belediye seçimi muhalefet partisi olmadan gerçekleşmiştir.¹⁵²

IV. Dönem Milletvekilleri seçimleri 25 Nisan 1931 yılında gerçekleşmiştir. IV. Dönemde TBMM'ne Aydın'dan milletvekili olarak seçilen isimler şu şekildedir; “Abidin Özmen, Adnan Menderes, Fuat Erilaçın, Mazhar Germen, Mustafa Reşit Baydur ve Hasan Tahsin San.”¹⁵³

V. Dönem 8 Şubat 1935 yılında TBMM'de yapılan Genel Seçimlerde, Aydın'dan yedi tane milletvekili seçilmiştir. Bunlar; “Ahmet Hulusi Alataş, Mazhar Germen, Ahmet Nuri Göktepe, Adnan Menderes, Abidin Özmen, Hasan Tahsin San ve Nazmi Topçuoğlu'dur.”¹⁵⁴

Atatürk döneminde Aydın'da görev yapan valiler şu isimlerden oluşmuştur. “Mehmet Veli Demirel(1882-1941), 1922 yılı Aydın Valisi, İbrahim Hüsnü Bey(1871-?), 1923 yılı Aydın Valisi, Osman Ziya Tekeli, 1923 yılı Aydın Valisi, Halil Kamil(1881-?), 1926-1930 yılı Aydın Valisi, Fevzi Toker(1876-?), 1930 yılı Aydın Valisi, Ö Salim Günday(1892-1956), 1935 yılı Aydın Valisi ve İbrahim Sabri Çıtak (1880-1935), 1939 yılı Aydın Valisi”¹⁵⁵

¹⁵⁰ Çetin Yetkin, *Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi-Serbest Cumhuriyet Fırkası*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2.Baskı, İstanbul 1997, s.320-321.

¹⁵¹ Durna, *agt*, s.29.

¹⁵² Güneş, *agm*, s.143.

¹⁵³ TBMM Albümü, 189-190.

¹⁵⁴ TBMM Albümü, s.243.

¹⁵⁵ Abdülhalim Durma, *Cumhuriyetin Aydın Valileri*, s.3-12.

Tablo 4. 1923-1938 Yılları Arası Aydın Milletvekilleri Hakkında¹⁵⁶

Milletvekilleri	Doğum Tarihleri	Doğum Yerleri	Eğitim Durumları	Mesleki Durumları	Medeni Durumları	Ölüm Tarihleri
İzzettin Çalışlar	1882	Yanya	Erkan-ı Harbiye	Orgeneral	Evli	1951
Mazhar Germen	1887	Aydın	Tıbbiye	Doktor	Evli	1967
Mithat Aydın	1885	Aydın	Mühendis Mektebi	Mühendis	Evli	1959
Reşit Galip Baydur	1893	Rodos	Tıbbiye	Doktor-Maarif Vekili	Evli	1934
Hasan Tahsin San	1865	Selanik	Rüştiye Mektebi	Kaymakam	Evlenmemiş	1951
Zekai Apaydın	1884	Bosna	Mülkiye	Ziraat Vekili	Evli	1947
Emin Fikri Eralp	1883	Manastır	Harbiye	Polis	Evli	1934
Abidin Özmen	1890	Niğde	Mülkiye Mektebi	Vali	Evli	1966
Adnan Menderes	1899	Aydın	Hukuk Fakültesi	Çiftçi	Evli	1961
Fuat Şahin Erilaçın	1883	Aydın	İdadi	Belediye Başkanı	Evli	1962
Ahmet Hulusi Alataş	1882	Beyşehir	Tıbbiye	Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı	Evli	1964
Nuri Göktepe	1889	Antalya	Ziraat Mektebi	Ziraat Öğretmeni	Evli	1967
Nazmi Topçuoğlu	1888	Aydın	Mülkiye Mektebi	Serbest Ticaret	Evli	1956

¹⁵⁶ Öztürk, *TPT(II-III-IV-V) Dönem*, TBMM Vakfı Yayınları No:10

1. BÖLÜM

1. TÜRKİYE’DE GENEL SEÇİMLER (1923-1935)

1.1. 1923 Genel Seçimleri

23 Nisan 1920 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk defa toplanmıştı. 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşmasıyla, Kurtuluş Savaşı zaferle sonuçlanmıştır. İlk meclis, olağanüstü özelliklere sahip olsa da Lozan görüşmeleri, saltanatın kaldırılması, hilafetin kaldırılması gibi tartışma yaratan birçok konu yüzünden yıpranmış, meclisteki İkinci Grup’un ağır muhalefeti dolayısıyla çalışamaz hale gelmiştir.¹⁵⁷ Ayrıca Mustafa Kemal Paşa’nın gerçekleştirmek istediği yeni reformları bu mecliste gerçekleştirmek istemediği için yapmış olduğu yurt gezilerinde meclisin yenilenmesi gerektiğini söylemiştir.¹⁵⁸

Birinci meclis 1 Nisan 1923 tarihinde seçim kararı almış ve 16 Nisan 1923’de son toplantısını yapmıştır.¹⁵⁹ Mustafa Kemal Paşa genel seçim çalışmalarına yön çevirmiştir. 1 Nisan beyannamesi ile “Dokuz Umde’yi” ilan etmiş ve bütün ARMHC örgütlerini seçim için hazırlanmaya çağırmıştır.¹⁶⁰

Seçimlerin yenilenmesine yönelik alınan bu kararla, 1 Nisan 1923 tarihindeki Meclis toplantısında, Aydın Vekili Esad Efendi ve 120 vekil arkadaşıyla birlikte TBMM seçimlerinin yenilenmesiyle, ilgili kanun teklifi vermişler ve teklif kabul edilmiştir.¹⁶¹

Tek dereceli seçim sisteminin millet egemenliğine uygunluğu dile getirilmiş olsa da iki dereceli seçim sistemi korunmuştur. Bununla birlikte seçmen yaşı 18’e indirilmiş, vergi zorunluluğu kaldırılmıştır. Türkiye Devleti halkından olmak, 30 yaşını bitirmiş olmak ve

¹⁵⁷ Erhan Alpaslan, “1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisinde Maraş Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri”, T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2013, s.71.

¹⁵⁸ Demirel, *age*, s. 487-489.

¹⁵⁹ Melek Ulusoy, “Türkiye Büyük Millet Meclisi Birinci ve İkinci Dönem Sinop Milletvekilleri”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 33, 2014, s.126.

¹⁶⁰ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1998, s.282.

¹⁶¹ Fevzi Kaçer, “Devrimin Kurucu İktidarı: İkinci Meclis (1923-1927)”, T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2010, s.15.

Türkçe konuşmasını bilmek, Milletvekili olmak şartları arasında yer almıştır.¹⁶² Milletvekili sayısı 20.000 erkek nüfusa 1 milletvekili olacak şekilde hesaplanmıştır. Seçim bölgesi 20.000'den az olduğunda da 1 milletvekili çıkarılacaktır. 30.000 ve 50.000 nüfuslu bölgelerde 2 milletvekili, 50.000 ve 70.000 olan bölgeler de 3 milletvekili, 70.000 üzerindeki seçim bölgelerinde ise milletvekili çıkarabilmektedir.¹⁶³

1923 seçimleri Haziran ve Temmuz aylarında iki dereceli olarak gerçekleşmiş, seçimlere siyasi partilerle değil Müdafaa-i Hukuk Grubu ile gidilmiştir. 1923 seçimlerini Mustafa Kemal Paşa Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu adaylarının kazanmasına yönelik önemli çalışmalar yapmıştır. Yapılan seçimlerde Gümüşhane dışında neredeyse bütün illerde Müdafaa-i Hukuk adayları kazanmıştır. Birinci Meclis'teki üyelerden 125'i İkinci Mecliste de seçilmiştir. 287 Milletvekilinden oluşan II. Dönem TBMM, 2 Ağustos 1923 tarihinde açılması beklenirken çoğunluk sağlanamadığı için,¹⁶⁴ 11 Ağustos 1923 tarihinde açılarak, yeni dönem çalışmalarına başlamıştır.¹⁶⁵

1923'te ki II. TBMM, Lozan Barış Antlaşmasını onaylamış, 29 Ekim 1923'te Cumhuriyeti ilan etmiş, 3 Mart 1924'de Halifeliği kaldırmış ve 1924 Anayasasını (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu) kabul etmiştir.¹⁶⁶ 1921 Anayasasına göre milletvekilleri 2 yıl da bir seçilirken 1924 Anayasasında bu 4 yıl olarak belirlenmiştir. Bir sonraki seçimde 1927 yılında gerçekleşmiştir.¹⁶⁷

1923 Genel Seçimleri, Türkiye'nin siyasi anlamda dönüm noktalarından bir tanesidir. Bu seçim, Cumhuriyetin İlanı ve yeni devletin kurulması sürecinde büyük önem taşır. 1923 seçimlerinin arkasından, 29 Ekim günü, Cumhuriyet ilan edilmiş ve Mustafa Kemal Atatürk Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin, ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Türkiye'nin modernleşme ve demokratikleşme süreci yapılan seçimlerle başlamıştır.

¹⁶²Olgun, *age*, s.12.

¹⁶³Kaçer, *agt*, s.20

¹⁶⁴Mücahit Özçelik, "I. Ve II. Dönem TBMM'de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri", *Turkish Studies Dergisi*, C. VII, S. IV, Ankara 2012, s.2492.

¹⁶⁵Erol Kürkçüoğlu, "1923 Seçimleri", *Atatürk Dergisi*, C. I, S. 3, 2010, s.145.

¹⁶⁶Olgun, *age*, s.13.

¹⁶⁷Erol Tuncer, *Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı Yayınları, Ankara 2003, s.87.

II. Dönem TBMM’inde beş hükümet kurulmuştur. Kurulan hükümetler ve görev süreleri aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 1.1. II. Dönem TBMM Döneminde Kurulan Hükümetler¹⁶⁸

Sıra N:	Kurulan Hükümetler	Görev Süresi
1-	I. İcra Vekilleri Heyeti (Başvekil Ali Fethi Bey)	14.8.1923-27.10.23 (2 ay 13 gün)
2-	II. İcra Vekilleri Heyeti (Başvekil İsmet Paşa)	30.10.1923-6.3.1924 (4 ay 6 gün)
3-	III. İcra Vekilleri Heyeti (Başvekil İsmet Paşa)	6.3.1924-22.11.1924 (Yaklaşık 9 ay)
4-	IV. İcra Vekilleri Heyeti (Başvekil Ali Fethi Bey)	22.11.1924-3.3.1925 (3 ay 11 gün)
5-	V. İcra Vekilleri Heyeti (Başvekil İsmet Paşa)	4.3.1925-1.11.1927 (2 yıl 9 ay)

Milletvekillerinin Yaş ortalamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.2. II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları¹⁶⁹

Doğum Tarihleri	Milletvekili Adedi	Yaşları
1853-1859	4	70-64
1860-1869	31	62-54
1870-1879	132	53-44
1880-1889	136	43-34
1890-1894	30	33-29
Toplam	333	Otalama yaşları: 52-45

333 milletvekilinin oluşturduğu II. meclisin yaş ortalaması 43,9’dur. Meclisin düşük bir yaş ortalamasına sahip olduğunu görmekteyiz. Bir önceki meclise göre de yaş ortalamaları hemen hemen aynıdır.

Milletvekillerinin eğitim düzeyleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

¹⁶⁸ Cengiz Şavklı, “Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)”, T.C Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011, s.69.

¹⁶⁹Kazım Öztürk, *age.*, s.818

Tablo 1.3. II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu¹⁷⁰

Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.
Harbiye	65	Maliye Meslek Yük.	1	İktisat ve İçtimaiyat	1
Hukuk	55	Küçük Zabit Okulu	1	Paris Siyasal Bilgiler Okulu	4
Mülkiye	39	Amerikan K.	1	Yüksek Ziraat O.	3
İlahiyat	1	Galatasaray	4	Matematik	1
Edebiyat	6	Medrese	27	Pedagoji	1
Mühendislik	5	Mektebi Nüvvab	3	Rüştiye	45
Tıbbiye	20	Mektebi Kuzat	1	İdadi	21
Yüksek Öğretmen Okulu	8	Özal-İlkokul	15	Baytar Mektebi	1
İktisat ve Maliye	1	Bilinmeyen	3		

Baktığımızda, II. Dönem TBMM’nde eğitim düzeyi hayli yüksektir. Mecliste eğitimi hakkında bilgiye ulaşamayan 3 milletvekili bulunmaktadır. Bir önceki meclise göre din eğitimi almış milletvekillerinde önemli düşüş yaşanmıştır.

Milletvekillerinin Meslekleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.4. II. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları¹⁷¹

Meslek	Milletvekili S.	Meslek	Milletvekili S.
Asker	76	Din Görevlisi	26
Hukukçu	72	Diplomat	17
Doktor	20	Kamu Görevlisi	25
Mühendis	11	Yazar-Gazeteci	19
Öğretmen	34	Çiftçi	30
Yönetici	75	Tüccar	30

Milletvekillerin mesleklerine bakıldığında ağırlığın asker-sivil bürokratlardan oluştuğunu görmekteyiz. Bir önceki meclise göre milletvekillerinde artış olmasına rağmen din adamlarında önemli güç kaybı yaşanmıştır.

¹⁷⁰ Öztürk, *age*, s.816.

¹⁷¹ Öztürk, *age*, s.815.

1.2. 1927 Genel Seçimleri

II. Meclis'in son toplantı yılında, milletvekillerinin TBMM'ne katılımlarında ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Mecliste Hükümetin verdiği tekliflerin oylamasına katılmayanların sayısı katılanlardan daha fazla bir hal almıştır. Çok önemli konular bile az sayıdan oluşan milletvekilleriyle görüşülüp, kanunlaştırılmıştır.¹⁷² Aynı zamanda kurulan bir partinin kapatılması ve İzmir Suikast Girişimi'nde bazı milletvekillerinin görevden alınıp idam edilmesi üzerine Afyon Milletvekili Ali Bey (Çetinkaya)'ın 26 Haziran 1927 tarihinde vermiş olduğu önerenin kabulüyle II. TBMM'nin çalışmalarına 1.11.1927 tarihine kadar tatil edilmiştir. Böylelikle II. Meclis dönemi sona ermiştir. III. Dönem milletvekillerinin ayarlandığı 1927 seçimleri 1908 tarihli "İntihabat-ı Mebussan Kanun-ı Muvakkat" adlı seçim kanunun da bazı değişikliklere giderek uygulanmıştır.¹⁷³

Seçim öncesinde Cumhuriyet Halk Fırkası tüzüğünde değişiklik yapılarak adayların belirlenme yetkisi parti başkanına bırakılmıştır. Seçilen milletvekillerinin tümü 29 Ağustos 1927 tarihinde yayınlanan bir genelge ile CHF Genel Başkanı Mustafa Kemal Paşa tarafından belirlenmiştir. Aynı genelgeyle CHF'dan aday olacakların uyması gereken şartlarda tespit edilmiştir. Bu durum bize Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM'ye girecek olan milletvekillerini titizlikle kendisinin seçtiğini göstermektedir.¹⁷⁴

1927 tarihinde siyasi parti olarak sadece CHF'nın katıldığı, 18 yaşını tamamlamış her erkek vatandaşın oy kullanabildiği, askerlikle ilişkisini kesmeyenlerin aday olmadığı bir seçim yapılmış ve hepsinin CHF adayı olan 316 milletvekili yapılan bu seçimi kazanmıştır.¹⁷⁵ Arkasından 30 Temmuz 5 Ağustos 1927 tarihleri arasında Cumhuriyet Halk Fırkası adaylarıyla İkinci Seçmen seçimleri yapılmış¹⁷⁶ ve üçüncü dönem seçimleri de 2 Eylül 1927 tarihinde gerçekleşmiştir. 63 seçim bölgesinde gerçekleşen milletvekili

¹⁷² Mahmut Goloğlu, *Türkiye Cumhuriyet Tarihi I (1924-1930) Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.243.

¹⁷³ Cemal Avcı, *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 2000, s.16-17.

¹⁷⁴ Şavkılı, *agt*, s.137.

¹⁷⁵ Avcı, *age*, s.21.

¹⁷⁶ Ahmet Demirel, *Tek Parti'nin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları, 2013, s.85.

seçimleri, 6 Eylöl 1927 tarihinde tamamlanmıştır. CHF adayları bütöl illerde milletvekili seçilmiştir.¹⁷⁷

Mustafa Kemal Paşa 15-23 Ekim tarihleri arasında günde ortalama 6 saatin üzerinde 6 gün boyunca kongre delegelerine Nutuk’u okumuştur. Erzurum delegesi Necip Asım Bey’in nutkun millet namına onaylanması, Mustafa Kemal Paşa’ya takdir teşekkür edilmesi için teklifte bulunmuş ve teklif onaylanmıştır.¹⁷⁸

III. Dönem TBMM, 1 Kasım 1927 tarihinde Trabzon Milletvekili Hasan (Saka) Bey’in başkanlığında açılmıştır. Başkanlık Divanı yine aynı gün içinde Balıkesir Milletvekili Kazım Özalp’ın başkanlığında oluşturulmuştur. Cumhurbaşkanlığı seçimine geçildiğinde, Mustafa Kemal Paşa 288 kişinin katılmış olduğu oylamada tamamının oyunu alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Böylelikle Mustafa Kemal Paşa teşekkür konuşması yaparak III. TBMM’nin birinci toplantı yılını açmıştır.¹⁷⁹

III. Meclis açıldığında, III. İsmet Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yeni hükümeti kurma yetkisi tekrardan kendisine verilmiştir. III. Meclis döneminde İsmet Paşa iki hükümet kurmuştur. İlki ilk meclisin açıldığđ gün 1 Kasım 1927 tarihinde kurulmuş 27 Eylöl 1930’a kadar görev yapmış diğeri ise 27 Eylöl 1930-4 Mayıs 1930 tarihleri arasında çalışmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem (1927-1931)*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, C. I, N.8, s.36

¹⁷⁸ Mehmet Altun, *“II.-IV. Dönem Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekilleri ve alışmaları”*, T.C Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman, 2019, s.54.

¹⁷⁹Hüseyin Arslan, *“1927-1935 Arası (III. Ve IV. Dönem) TBMM Kayseri Milletvekilleri ve Faaliyetleri”*, T.C Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2016, s.22.

¹⁸⁰ Avcı, *age*, s.54-55.

Tablo 1.5. Dördüncü İsmet (İnönü) Paşa Hükümeti¹⁸¹

İsmet Paşa Hükümeti (1 Kasım 1927-27 Eylül 1930) Üyeleri	
Başvekil:	İsmet (İnönü) Paşa
Adliye Vekili:	Mahmut Esat (Bozkurt) Bey
Müdafaa-i Milliye Vekili:	Mustafa Abdülhalik (Renda) Bey
Dâhiliye Vekili:	Şükrü (Kaya) Bey
Hariciye Vekili	Tevfik Rüştü (Aras) Bey
Maliye Vekili	Saraçoğlu Şükrü Bey
Maarif Vekili:	Mustafa Necati Bey- İsmet Paşa- Hüseyin Vasıf (Çınar)- Cemal Hüsnü (Taray)
Nafia Vekili:	Behiç (Erkin)- Recep (Peker)
Ziraat Vek. ve Ticaret V. Vekili:	Mustafa Rahmi (Köken) Bey
Sıhhiye ve M. İctimaiye Vekili:	Refik (Saydam) Bey
İktisat Vekili:	Mustafa (Rahmi) Bey- Şakir (Kesebir)

Tablo 1.6. Beşinci İsmet (İnönü) Paşa Hükümeti¹⁸²

V. İsmet Paşa Hükümeti (27 Eylül 1930-4 Mayıs 1931) Üyeleri	
Başvekil:	İsmet (İnönü) Paşa
Adliye Vekili:	Yusuf Kemal Bey
Milli Müdafaa Vekili:	Mustafa Abdülhalik Bey- Zekai (Apaydın)
Dâhiliye Vekili:	Şükrü (Kaya) Bey
Hariciye Vekili	Tevfik Rüştü (Aras) Bey
Maliye Vekili	Şükrü (Saraçoğlu)- Mustafa Abdülhalik Bey
Maarif Vekili:	Esat(Sagay) Bey
Nafia Vekili:	Zekai Bey- Hilmi (Uran)
Sıhhiye ve M. İctimaiye Vekili:	Refik (Saydam) Bey
İktisat Vekili:	Mustafa Şeref (Özkan) Bey

Milletvekillerinin yaş ortalamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

¹⁸¹ Şavkılı, *agt*, s.138.

¹⁸² Şavkılı, *agt*, s.139.

Tablo 1.7. III. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları ¹⁸³

Milletvekili Adedi	Yaş Grupları	Milletvekili Adedi	Yaş Grupları
17	30-34	25	55-59
54	35-39	11	60-64
62	40-44	5	65-69
94	45-49	-	70-74
64	50-54	1	75
Toplam Üye: 333		Yaş Ortalaması: 46	

Yukarıdaki tabloya bakıldığında 333 milletvekilinin oluşturduğu TBMM’ndeki bulunan milletvekillerinin yaş ortalaması 43,3’tür. Milletvekillerinin çoğunluğu ise 40-50 yaşındadır. Yaş ortalaması bir önceki meclise göre biraz daha yükselmiştir.

Milletvekillerinin eğitim düzeyleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.8. III. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu ¹⁸⁴

Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.
Harbiye	64	Fen Fakültesi	1	Edebiyat	6
Mülkiye	53	Frerler Mektebi	1	Yüksek Öğretmen O.	5
Hukuk	49	İktisat ve İçtimaiyat	1	Mühendis Mektebi	4
İdadi ve Sultani ve Darüşşafaka	31	Küçük Zabit Okulu	1	İlkokul, Sübyan Mektebi	3
Rüştiye	36	Maliye Mektebi	1	Yüksek Ticaret O.	2
Tıbbiye	25	Matematik	1	Öğretmen Okulu	2
Medrese	21	Mektebi Kuzat	1	Amerikan Koleji	1
Özel	12	Öğrenimsiz	1	Eczacılık Yüksek O.	1
Ziraat Yüksek O.	8	Pedagoji	1	Evkaf İhtisas Okulu	1

¹⁸³ Öztürk, TPT, TBMM III. Dönem 1927-1931, s.673.

¹⁸⁴ Öztürk, TPT, TBMM III. Dönem 1927-1931, s.674.

III. Dönem TBMM’nde eğitim düzeyi yüksektir. Tabloya baktığımızda 3 milletvekili ilkokul mezunu iken sadece bir kişinin de öğrenimsiz olduğu görülmektedir.

Milletvekillerinin Meslekleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.9. III. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları ¹⁸⁵

Meslek	Milletvekili S.	Meslek	Milletvekili S.
Askerlik	66	Gazeteci-Yazar	11
Mülki ve Genel İdareci	66	Hariciyeci (Diplomat)	6
Müderris, Prof., Öğretmen	53	Bankacı	4
Hukukçu	36	Müftü	4
Doktor	24	Mühendis	4
Tarım-Ticaret	44	Baytar	1
Maliyeci	13	Eczacı	1

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde meclisin içinde ihtiyaçlara uygun her meslekten milletvekilinin yer aldığını görmekteyiz. Meclisin ağırlığını sivil-asker bürokratlar oluşturmaktadır.

1.3. 1931 Genel Seçimleri

Serbest Cumhuriyet Fırkası ve başka bazı fırkaların kurulmasının üzerinden yaklaşık iki ay geçtikten sonra,¹⁸⁶ Mustafa Kemal Paşa CHP Genel Başkanı olarak, 3 Mart 1931 tarihinde Meclis Grup Başkanlığına gönderdiği bir yazı ile yurdun dört bir yanında yaptığı incelemeler sonucu elde ettiği izlenimle, Milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesini uygun gördüğünü bildirmiştir.¹⁸⁷ Mustafa Kemal Paşa’nın beyannamesi üzerine Meclisin 5 Mart 1931 tarihinde, Erzincan Milletvekili Saffet Ziya, Afyonkarahisar Milletvekili Ali ve Tekirdağ Milletvekili Cemil Bey seçimlerin yenilenmesi adına bir takrir sunmuştur. Oylamaya sunulan takrir 268 milletvekilinin oybirliğiyle kabul edilmiştir. 26 Mart 1931 tarihinde meclis son toplantısını yapmış ve seçim hazırlıkları için dağılmıştır. ¹⁸⁸

CHF, 1931 seçimlerine yine tek parti olarak katılmış ve 1927’deki seçimlere göre daha güçlü girmiştir. 25 Nisan 1931 tarihinde IV. Dönem Meclis seçimleri yapılmış,

¹⁸⁵ Öztürk, *TPT TBMM III. Dönem 1927-1931*, s.675.

¹⁸⁶ Nejdett Bilgi, “Tek Parti Yönetimi Kurulurken Manisa’da Genel Seçimler (1923-1931)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XXXIV, S. I, 2019, s.88.

¹⁸⁷ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)*, Ankara, TBMM Bas. C. I, 1996, s.3.

¹⁸⁸ Yalçın Doğan, “*Türk Parlamento Sisteminde Diyarbakır Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1950)*”, T.C Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2018, s.139.

“İntihabı Mebusan Kanunu” uygulanmıştır. 1931 seçimlerinde 1300 kişi başvurmuş, daha önceden SCF üyesi olan milletvekilleri tekrar seçilememiştir. İkinci seçmenlerin seçimleri de tamamlanınca yapılan milletvekili seçiminde CHF çoğunlukla kazanarak IV. TBMM toplanmıştır.¹⁸⁹

4 Mayıs 1931’de IV. Dönem TBMM toplantısı yapılmış ve toplam da 317 milletvekili seçilmiştir.¹⁹⁰ Oturumu açan Meclisin en yaşlı üyesi olan Abdülhalik Hamit Bey olmuştur. Sonrasında Başbakanlık divanı seçimlerine geçilerek Başbakanlığa Kazım Paşa, Başkanvekillerine, Hasan Bey, Vasıf Bey, İdare Amirliğine Necip Ali Bey, Kâtipliklere Ruşen Eşref Bey, Avni Bey, seçilmişlerdir.¹⁹¹ Yine aynı tarihte seçim üzerine yapılan tartışmalardan sonra Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmıştır. Oylamaya 289 milletvekili katılmış ve Mustafa Kemal Paşa oyların tamamını alarak Cumhurbaşkanı seçilmiştir.¹⁹²

IV. Dönem TBMM’de hükümet kurma görevi İsmet Paşa’ya verilmiş ve TBMM 4 Mayıs 1931-23 Aralık 1934 tarihleri arasında 3 yıl 9 ay 13 gün boyunca açık kalmıştır.¹⁹³

Tablo 1.10. VI. İnönü Hükümeti (4 Mayıs 1931-1 Mart 1935)¹⁹⁴

Sıra No:	Vekâletin Adı:	Vekilin Adı:
1-	Başvekil:	İsmet İnönü
2-	Adliye Vekili:	Yusuf Kemal Tengirşek
3-	Milli Müdafaa Vekili:	Zekai Apaydın
4-	Dahiliye Vekili:	Şükrü Kaya
5-	Hariciye Vekili:	Tevfik Rüştü Aras
6-	Maliye Vekili:	M. Abdülhalik Renda, Fuat Ağralı
7-	Maarif Vekili:	Esat Bey, Reşit Galip Bey, Hikmet Bey, Abidin Bey
8-	Nafia Vekili:	Hilmi Uran, Ali Çetinkaya
9-	İktisat Vekili:	M. Şeref Özkan, M. Celal Bayar
10-	Sıhhat ve İçt. M. Vekili:	Refik Saydam
11-	Ziraat Vekili:	Muhlis Erkmen
12-	Gümrük ve İnh. Vekili:	Ali Rana Tarhan

Milletvekillerinin yaş ortalamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

¹⁸⁹ Alpaslan, *agt*, s.79

¹⁹⁰ Tuncer, *age*, s.34.

¹⁹¹ Çoker, *TPT IV. Dönem (1931-1935)*, s.51.

¹⁹² Şavkılı, *agt*, s.192.

¹⁹³ Olgun, *age*, s.16.

¹⁹⁴ Şavkılı, *agt*, s.193.

Tablo 1.11. IV. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları ¹⁹⁵

Doğum Tarihleri	Milletvekili S.	Doğum Tarihleri	Milletvekili S.	Doğum Tarihleri	Milletvekili S.
1825	1	1875	12	1889	15
1857	1	1876	11	1890	11
1861	3	1877	13	1891	15
1862	1	1878	20	1892	15
1864	2	1879	10	1893	10
1865	1	1880	17	1894	7
1866	2	1881	15	1895	8
1867	2	1882	17	1896	2
1868	1	1883	32	1897	3
1869	10	1884	5	1898	3
1870	7	1885	9	1899	3
1871	4	1886	6	1900	1
1872	5	1887	11	1901	4
1873	4	1888	15	1903	1
1874	13				

IV. Dönem TBMM’nde milletvekillerinin yaş ortalaması 48,8’dir. I,II ve III. Meclise göre bu mecliste yaş ortalamasının arttığını görmekteyiz. Meclisin çoğunluğu 38 ile 42 yaşları arasındaki milletvekillerinden oluşmaktadır.

Milletvekillerinin eğitim düzeyleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.12. IV. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumu ¹⁹⁶

Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.
Hukuk	65	Orman	2
Harbiye	62	Fen	2
Mülkiye (Siyasal Bilgiler)	47	Veteriner	1
Tıp	22	Deri Sanayi	1
Ziraat	14	Tekstil	1
Yüksek Öğretmen Okulu	6	İlahiyat	1
Edebiyat	5	Medrese	14
Yüksek Ticaret Okulu	3	Orta Öğrenim	38
PTT	3	İlköğretim	27
Maden	3	Özel Öğrenim	28
Eczacılık	3		

¹⁹⁵ Öztürk, *TPT TBMM IV. Dönem 1931-1935*, s.348.

¹⁹⁶ Öztürk, *age*, s.630.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere IV. Dönem TBMM’nde milletvekillerinin eğitim düzeyi hayli yüksektir. IV. Dönem mecliste önceki meclislere göre özellikle Hukuk alanında bir artış gözlenmektedir.

Milletvekillerinin Meslekleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.13. IV. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları ¹⁹⁷

Meslek	Milletvekili S.	Meslek	Milletvekili S.
Adliye ve Hukuk	52	Mühendislik	10
İdareci	46	Endüstri	10
Askerlik	41	Belediyecilik	5
Milli Eğitim Hizmetleri	35	Diplomasi	5
Çiftçilik ve Tarım	32	Ormancılık	5
Ticaret	23	Bankacılık	3
Ekonomi ve Maliye	21	P.T.T Hizmetleri	3
Tababet	20	Din İşleri	1
Gazeteci-Yazar	18	Müzecilik	1
Dil ve Edebiyat	16	Polislik	1

Bu dönemde de her meslekten milletvekiline rastlanmaktadır. Tabloyu incelediğimizde IV. Dönem meclisin içinde çoğunluğu ise Adliye ve Hukuk alanında ki meslek grupları sağlamaktadır.

1.4. 1935 Genel Seçimler

5 Aralık 1934 tarihinde gerçekleşen ilk oturumda, Malatya Milletvekili İsmet İnönü, iki arkadaşıyla beraber seçimlerin yenilenmesine yönelik bir teklif sunmuşlar, bu önerge Meclis’te oy birliğiyle kabul olmuş ve seçimlerin yenilenmesine dair karar alınmıştır. Aynı günün ikinci oturumunda Balıkesir Milletvekili Hacim Çarıklı ve Tekirdağ Milletvekili Celal Nuri İleri, seçim kanunun bazı maddeleri için kanun teklifi vermiştir.¹⁹⁸

Aynı oturumda 258 Milletvekilinin oy birliğiyle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda önemli değişiklikler yapılmış ve oy kullanma yaşı yükselmiş 18’den 22’ye çıkmıştır. Genel seçimlerde kadınlara da seçme seçilme hakkı tanınmıştır¹⁹⁹ Kadınlara tanınan seçme seçilme hakkıyla, seçimlerin dayanağı olan belgeler buna göre düzenlenmiş ve 4 Aralık 1934’de

¹⁹⁷ Öztürk, *TPT, TBMM IV. Dönem 1931-1935*, s.631.

¹⁹⁸ Doğan, *agt*, s.155.

¹⁹⁹ Demirel, *age*, s.169.

İsmet İnönü'yle 191 arkadaşı “İntihabı Mebussan “ kanununun bazı maddelerinde değişiklikler yapılmasını içeren bir teklif sunmuşlardır. Yeni kanunla 20.000 erkek seçmen 1 milletvekili seçerken artık 40.000 kadın-erkek seçmen bir milletvekili seçecektir. Seçim çevresi 40.000'den az ve 55.000'e kadarsa 1 milletvekili seçilecek, 95.000'e kadar 2 milletvekili, 135.000'e kadar 3 milletvekili ve 175.000'e kadar 4 milletvekili seçecektir. Oy veren kişinin de kimliğinin belirlenmesi zorunlu hale gelecektir.²⁰⁰

V. Dönem TBMM'nin de yapılan seçimlerde toplamda 444 milletvekili seçilmiştir. Bu mecliste ilk defa 18 kadından oluşan milletvekilleri yer almıştır.²⁰¹ 1 Mart 1935 tarihinde toplanan TBMM, meclisin en yaşlı üyesi olan Erzurum Milletvekili Necib Asım Yazıksız'ın başkanlığında ilk toplantısını yapmıştır. Çankırı Milletvekili Mustafa Abdülhalik Renda meclis başkanlığına seçilmiş ve Hükümet kurma görevi İsmet Paşa'ya verilmiş böylelikle yeni kabine oluşturulmuştur.²⁰² Gerçekleşen bu toplantıda Mustafa Kemal Paşa oylamaya katılan 386 üyenin tamamının oylarını alarak, dördüncü kez Cumhurbaşkanı seçilmiştir.²⁰³

1 Mart-25 Ekim 1935 tarihlerinde TBMM 49 toplantı, 58 oturum yapmıştır. 1 Kasım 1935'ten 1 Kasım 1936'ya kadar birinci toplantı yılı devam etmiş, 81 toplantı, 84 oturum yapılmıştır. İkinci devre toplantı 1 Kasım 1936'başlayıp 30 Ekim 1937'ye kadar devam etmiş ve 77 toplantı, 86 oturum yapılmıştır. Üçüncü toplantı yılı 1 Kasım 1937 ile 29 Haziran 1938 yılları arasında gerçekleşmiş, bu süre içinde 83 toplantı, 88 oturum yapılmıştır. Dördüncü toplantı yılı 1 Kasım 1938'den 27 Ocak 1939'a kadar devam etmiş ve TBMM'de 28 toplantı, 32 oturum gerçekleşmiştir.²⁰⁴

1935 Genel Seçimleri, TBMM'nde 1 Mart 1935-27 Ocak 1939 tarihleri arasında 4 yıl, 1 ay, 18 gün varlığını korumuş ve tek parti döneminin en uzun ömürlü meclis niteliğine sahip olmuştur.²⁰⁵

²⁰⁰ İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-1939)*, Türk Parlamento Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:33, C.I, s.15.

²⁰¹ Şavklı, agt, s.254.

²⁰² Ali Vehbi Teke, *“Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri”*, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009, s.227.

²⁰³ Tuncer, age, s.35.

²⁰⁴ Güneş, *TPT, TBMM V. Dönem (1935-1939)*, s.58-60.

²⁰⁵ Olgun, age, s.18.

Tablo 1.14. VII. İnönü Hükümeti (1 Mart 1935- 1 Kasım 1937)²⁰⁶

Sıra N:	Bakanlık:	Bakanın Adı:
1-	Başvekil:	İsmet Paşa (İnönü)
2-	Adliye Vekili:	Şükrü Saraçoğlu
3-	Milli Müdafaa Vekili:	Kazım Özalp
4-	Dahiliye Vekili:	Şükrü Kaya
5-	Hariciye Vekili:	Tevfik Rüştü Aras
6-	Maliye Vekili:	Fuat Ağralı
7-	Maarif Vekili:	Abidin Özmen-Saffet Arıkan(16.6.1935)
8-	Nafia Vekili:	Ali Çetinkaya
9-	İktisat Vekili:	Mahmut Celal Bayar
10	Sıhhat ve İç. M. Vekili:	Refik Saydam
11-	Gümrük ve İnh. Vekili:	Ali Rana Tarhan
12-	Ziraat Vekili:	Muhlis Erkman, Şakir Kesebir(1.6.1937)

Milletvekillerinin yaş ortalamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.15. V. TBMM’de Yer Alan Mebusların Ortalama Yaş Durumları²⁰⁷

Milletvekili Adedi	Yaş Grupları
47	30-40
145	41-50
186	51-60
57	61-70
7	71-80
1	81 ve yukarısı
Toplam Üye: 443	Yaş Ortalaması: 51.3

V. Dönem TBMM’nde ilk defa kadınlarda milletvekili olarak yer almıştır. Kadın milletvekillerinin yaş ortalaması 30-40 yaş arasındadır. Genel olarak tabloyu incelediğimizde milletvekillerinin yarsından fazlasının yaş ortalaması orta yaş ve üzerinden oluşmaktadır.

Milletvekillerinin eğitim düzeyleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

²⁰⁶ Şavkılı, *agt*, s.255.

²⁰⁷ Öztürk, *TPT, TBMM V. Dönem 1935-1939*, s.806.

Tablo 1.16. V. TBMM’de Yer Alan Mebusların Eğitim Durumları²⁰⁸

Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.	Eğitim Kurumu	Milletvekili S.
Hukuk	73	İlahiyat Fakültesi	1	Yüksek Ticaret Mektebi	2
Mülkiye	57	Bahriye Mektebi	2	Ortaokul	1
Harbiye Mektebi	45	Baytar Mektebi	1	Rüştiye	1
Tıp	41	Ticaret Mektebi	2	Lise	1
Erkanı Harp	39	Eczacı Mektebi	2	İdadi	1
Yurt dışında Yüksek Öğrenim	18	Dişçi Mektebi	6	İlkokul	1
Ziraat Mektebi	14	Evkaf Mektebi	2	Ali Mektebi	27
Öğretmen Okulu	8	Sanayi Nefise	16	Medrese	20
Edebiyat Fakültesi	7	Mektebi Nüvvab	3	Kolej	16
Mühendis Mektebi	5	Yüksek Orman Mektebi	11	Özel Okul	13
Fen Fakültesi	4				

V. Dönem TBMM’nde farklı eğitim kurumlarından birçok milletvekili bulunmaktadır. Tabloyu incelediğimizde ağırlığın hukuk, mülkiye, harbiye ve tıp alanlarında olduğunu görmekteyiz. İlkokul mezunu ise sadece bir milletvekili yer almıştır.

Milletvekillerinin Meslekleri aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 1.17. V. TBMM’de Yer Alan Mebusların Mesleki Durumları²⁰⁹

Meslek	Milletvekili S.	Meslek	Milletvekili S.	Meslek	Milletvekili S.
İdareci	42	Ziraat Mühendisi	1	Tüccar	8
Eğitimci	55	Çiftçi	21	Bankacı	7
Diplomat	10	Avukat	20	Sanayici	4
Hukukçu	17	Gazeteci	15	İktisatçı	2
Memur	60	Ziraatçı	11	Matbaacı	1
Asker	63	Ticaret	13	Serbest	1
Sağlıkçı	33	Yazar-Şair	10	Yerel Yönetim	34
Teknisyen	1	İşçi	8	Müftü	2

Tabloyu incelediğimizde önceki meclislerde olduğu gibi her meslekten milletvekiline rastlanmaktadır ve en ağırlıklı grubu askerlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Askerlerden sonra çoğunluk memur, eğitimci ve sivil idare gruplarından oluşmaktadır.

²⁰⁸ Öztürk, TPT, TBMM V. Dönem 1935-1939, s.808-809.

²⁰⁹ Öztürk, TPT, TBMM V. Dönem 1935-1939, s.811-812.

2. BÖLÜM

2. II. DÖNEM (1923-1927) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ

2.1. II. Dönem (1923-1927) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri

Tablo 2.1. II. Dönem TBMM Aydın Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları ²¹⁰

SEÇİM BÖLGESİ	ADI	OY SAYILARI
AYDIN	İzzettin Paşa (Çalışlar)	348
	Dr. Mazhar Bey (Germen)	345
	Mithat Bey (Mithat Aydın)	246
	Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)	182
	Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	329
	Zekai Bey (Aziz Zekai Apaydın)	350

2.2. İzzettin Paşa (Çalışlar) ²¹¹

2.2.1. Biyografisi

Resim 2.1. İzzettin Paşa

İzzettin Çalışlar, 1882 yılının Ocak ayında Yanya’da doğmuştur. Babası Müftüzade unvanıyla anılan, Çorumlu Mestan Efendi’nin soyunun sekizinci batını Abdullah Efendi’dir. Annesi ise Esmâ Hanım’dır. Kevser Hanımla evli, dört çocuk babasıdır. İlköğretim ve

²¹⁰ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927 III. Cilt*, TBMM Vakfı Yayınları, No:3.

²¹¹ *TBMM Albümü 1920-2010*, s.84.

rüştiyenin bir kısmını Yanya’da tamamlamış, sonrasında 1865 yılında öğrenimini tamamlamak için İstanbul’a gitmiştir. Fatih Askeriye Rüştiyesinde Mühendishane İdadisinde ortaöğrenimini tamamlamıştır. 1903 yılında subay çıkmıştır. 1904-1906 yıllarında Erkan-ı Harbiye sınıflarında yüksek askeri eğitimini tamamlamış ve 1906’da “Erkan-ı Harbiye Yüzbaşısı” olmuştur. İzzet’in Bey sonrasında Seyyar Topçu Alayı 17. Bölük Komutanlığına atanmıştır.²¹²

1909 yılında Hareket Ordusu olarak da bilinen, 3. Ordu Karargahı’nda, 1. Mürettep Tümen Kurmay Başkanlığına sonrada sırasıyla 3. Ordu 21. Alay’da, Üsküp 5. Kolorduda Tabur ve Tümen Komutanlıkları görevlerinde bulunmuştur. İzzettin Paşa, Balkan Savaşı’nın seferberlik ilan edilmesiyle de Usturumca’daki 15. Nizamiye Tümeni’nde kolordunun talim ve terbiyesinden sorumlu olmuştur. Balkan Savaşları süresine Fatih Redif Tümeni’nde, 14. Nizamiye Tümeni’nde komutanlıklar yapmıştır. 7 Kasım 1913 yılında ise Kıdemli Yüzbaşılığa yükselmiş, 5. Kolordu ile Muharebelere katılmıştır. Sonrasında İstanbul’a geri dönmüş ve Genel Kurmay 3. Şube’de göreve başlamıştır.²¹³

İzzettin Paşa, 20 Aralık 1913 yılında 15. Nizamiye Tümeni Kurmay Başkanlığına 4 Mart 1914 yılında ise Genelkurmay 3. Şubeye atanmıştır. 12 Nisan 1914’de ise binbaşılığa terfi etmiştir.²¹⁴ İzzettin Paşa bu dönemde “Ceride-i Askeriye ’de” yayımlanan makaleler yazmaya başlamıştır. İtilaf Devletlerinin oluşmasıyla seferberlik ilan edildiğinde Genel Karargâh Harekât Şubesinde bulunmaktadır. Mustafa Kemal Çanakkale Cephesine geldiğinde, Binbaşı İzzettin’i 19. Tümen Kurmay Başkanı olarak Maydos (Eceabat) karargâhına çağırmıştır. Mustafa Kemal ve İzzettin Çalışlar’ın tanışıklıkları Harbiye yıllarından gelmekteydi. 1909 yılında 3. Ordu görevinde ve 1910’da Selanik’te düzenlenen Erkan-ı Harbiye seyahatinde beraber yer almışlardır.²¹⁵

16 Ağustos 1915 yılında Anafartalar Grubu Kurmay Başkanı olan İzzettin Paşa, 21 Şubat 1916’da Kafkas Cephesi’ne gitmiş, Mustafa Kemal Paşa’nın komuta ettiği 16. kolordunun Kurmay başkanlığına atanmıştır. 14 Eylül 1916 yılında ise rütbesi yarbaylığı

²¹² Öztürk, *TPT, TBMM II. Dönem*, s.114.

²¹³ Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislari-1882-1951/?pdf=3552>, Erişim Tarihi: 08.05.2024, s.1.

²¹⁴ İzzettin Çalışlar, *Sakarya’dan İzmir’e Kadar 1. Kolordu*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi 2007, s.5.

²¹⁵ Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislari-1882-1951/?pdf=3552>, Erişim Tarihi: 08.05.2024, s.1.

yükselmiş ve bir sonraki yıl, ikinci Ordu Kurmay Başkanlığı'na atanmıştır. Bitlis ve Muş muharebelerinde, Mustafa Kemal Paşa'nın yanında bulunmuştur. Çalışlar, 15 Temmuz 1917 yılında İstanbul'a gelmiş bir süre burada kaldıktan sonra, 3 Ağustos 1917'de Harbiye'nin ziyaretinin görevlendirmesiyle Avusturya'ya gitmiştir. Orada "İzonzo" cephesinde tatbikat katılmış ve incelemelerde bulunmuştur. Sonrasında tekrar Kafkas ve Suriye cephesinde görev yapmıştır. Mondros mütarekesi imzalandığı günlerde İstanbul'da genelkurmay dördüncü Şube müdürlüğüne nakledilmiştir. 1 Temmuz 1920 yılında yarbay rütbesi ile milli mücadeleye katılmış 23. tümen Komutanlığı'na getirilmiştir. Batı cephesi Komutanı İsmet Paşa komutasında düzenli ordu kurma çalışmalarına katılmış ve muharebelerde görev almıştır. Bu esnada üstlendiği önemli görevlerden biri Çerkez Ethem isyanını bastırılması olmuştur İsmet İnönü hatıraların da çalışmaların kıymetli bir asker olduğunu şu satırlarla ifade eder:

"... Ethem'i karşısında, en kuvvetli kumandanımı, İzzettin Bey'i bıraktım... İzzettin Bey'in Ethem'in tenkili için girişilen harekâta birincide rolü vardır. Bundan sonra da her muharebede birinci 'de rolü olmuştur. "²¹⁶

5 Kasım 1918 yılında ise Genel Karargah Kurmay Başkanı olarak tarih sahnesinde yer almıştır. 1 Temmuz 1920 yılında Mudanya'ya giderek milli mücadeleye katılmış ve 24 Temmuz'da 20. Kolordu Komutan Vekili, bu kolordunun lağvı üzerine 23. Tümen Komutanı olarak atanmış, Uşak Muharebelerine katılmıştır. İzzettin Paşa, 23 Eylül 1920 yılında 61. tümen Komutanı olarak tayin edilmiş ve Birinci, Gediz, Kütahya savaşlarına katılmıştır.²¹⁷

23 Ocak 1919 yılında miralaylığı terfi eden İzzettin Paşa, Fırka Komutanı olarak ikinci İnönü Meydan Muharebesi'ne katılmıştır. 14 Mayıs 1921 yılında Birinci Grup Komutanlığı'na atanarak Sakarya Savaşları'nda, Birinci Kolordu Komutanı olarak Afyon ve Dumlupınar Meydan Muharebelerinde görev almıştır. 31 Ağustos 1922 yılında Mirlivalığa terfi etmiş, büyük zaferden sonra İzmir Askeri Valiliğini ve Divanı Harp Üyeliği yapmıştır. İzzettin Paşa, Balkan ve Çanakkale Savaşları'nda göstermiş olduğu üstün başarı sebebiyle

²¹⁶ Atatürk Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislar-1882-1951/?pdf=3552>, 17.08.2024, s.11.

²¹⁷ İzzettin Çalışlar, *age*, s.5-6.

birçok madalya almıştır. Sakarya Savaşı'ndaki gösterdiği hizmet nedeniyle 29 Eylül 1921 yılında TBMM'nin takdimnamesini kazanmıştır.²¹⁸

Mustafa Kemal Atatürk'te Nutuk'ta Çalışlar için şunları söylemiştir:

“... İzzettin paşa, 11 Ocak 1921 öğesinden 13 Ocak gece yarısına kadar devam eden şiddetli ve kritik çarpışma sırasında, süvari gruplarının da Taarruza katılması zamanının geldiğini genelkurmay başkanlığına bildirmişti. Refet Paşa, Güney cephesinden getirmekte olduğu sekizinci tümenin yetişebildiği takdirde, 14 Ocak'ta Taarruza geçmek niyetinde olduğunu, birliklerine bildiriyordu. İzzettin Paşa, 11-12-13 Ocak günlerinde yalnız başına düşmanla savaştıktan sonra, akşam gün batarken yaptığı bir karşı Taarruzla asileri yenerek kaçmaya mecbur etti. Refet Paşa, muharebeye seyirci kalmak suretiyle büyük bir fırsat kaçırdı; Ethem'i ve kuvvetlerinin geri çekilmesine elverişli bir durum yarattı.”²¹⁹

Afyon'un Çalışlar mevkiinden başlayıp, İzmir'e kadar muharebelerini sürdüren İzzettin Paşa, bir yıl önce kaybettiği Uşak'ı, 1 Eylül'de kolordusuyla birlikte geri almıştır. Sonrasında Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine “Çalışlar” soyadı uygun görülmüştür. İzmir Askeri Valiliğini yürüttüğü dönemde terfi edilerek tuğgeneralliğine yükselmiştir. Bu sırada Askeri Mahkeme Üyeliği'nde de bulunmuştur.²²⁰

17 Temmuz 1923 yılında yapılan seçimlerde İzzettin Paşa, TBMM'nin İkinci Dönem seçimlerinde 348 oy alarak Aydın Milletvekili seçilmiştir. 12 Ağustos 1923'de mazbatasını onaylanmıştır. ²²¹TBMM İkinci Dönem de milletvekili olarak başlayan İzzettin Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın ordu-siyaset ayrımını getirmesiyle, milletvekilliğinden istifa etmiş ve askerlik mesleğine devam etmiştir. 20 Haziran 1925 yılında 3. Ordu Komutanı olarak tayin edilmiş ve 1926'da Korgeneral, 1930 yılında ise Orgeneral olmuştur.²²²

1933 yılında Sovyetler birliği ile ilişkileri düzenleme amacıyla kurulan heyette de İzzettin Paşa'nın ismi geçmektedir. Savaşlar içinde geçen askerlik hayatı boyunca, Osmanlı Alman ve Avusturya Macaristan İmparatorluklarının çeşitli nişan ve madalyalarını hak

²¹⁸ Öztürk, *TPT, TBMM II. Dönem*, s.115.

²¹⁹ <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislar-1882-1951/?pdf=3552>, 17.08.2024, s.13.

²²⁰ Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislar-1882-1951/?pdf=3552>, Erişim Tarihi: 08.05.2024, s.4.

²²¹ Öztürk, *TPT, TBMM II. Dönem*, s.115.

²²² Hande Araz Tekin, “Org. İzzettin Çalışların TBMM'deki Faaliyetleri”, *Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, S. 9, 2021, s.361.

kazanmıştır. Ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kendisi İstiklal madalyası ve takdimname ile ödüllendirilmiştir. Yine aynı yıl, İzzettin Çalışlar SSCB ile yakınlaşma politikasının sonucu olarak Üçüncü Ordu'nun Müfettişi sıfatıyla Odessa'ya giden heyette yer alan isim olmuştur. Atatürk hayatta iken son projelerinden olan Hatay sorunun çözümüne yönelik ciddiyetini sergilemek amacıyla Adana'ya doğru yola çıktığında, ikinci Ordu Komutanı Orgeneral İzzettin'le Konya'da buluşmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin bu uğurda Fransa ile savaşı göze aldığını göstermiştir.²²³

20 Aralık 1939 yılında İzzettin paşa emekliye ayrılmış sivil hayatında ise 1940-1946 yılları arasında altıncı ve yedinci dönemlerde Muğla, sekizinci dönem, Balıkesir milletvekili seçilmiştir. 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 yıllarında Türkiye Büyük Millet Meclisi Milli Savunma Komisyonu Üyeliği'nde de ismini görmekteyiz.

İzzettin Paşa 1951 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. Hayatı boyunca Türk milletinin bağımsızlığı adına verdiği mücadeleyi, bu mücadelenin en çetin günlerinde, yaşadıkları şartların zorluğuna rağmen, askerine ve milletine ne kadar güvendiğini gün gün tuttuğu notlar ve günlüklerle aktarmıştır. Bu günlükler ve notlar torunu İzzettin Çalışlar tarafında "Orgeneral İzzettin Çalışlar'ın Anılarıyla Gün Gün Saat Saat İstiklal Harbi'nde Batı Cephesi, On Yıllık Savaşın Günlüğü ve Atatürk ile İki Buçuk Yıl" adında derlenip okuyucuya sunulmuştur.²²⁴

Cenazesi Edirnekapı şehitliğinde toprağa verilmiştir. kabri ise daha sonra diğer istiklal Savaşı komutanlarınıninkilerle birlikte Ankara devlet mezarlığına nakledilmiştir. İzzettin Çalışlar'ın ismi bugün, Diyarbakır Mardin karayolu üzerinde bir köprüde, ikinci İnönü Savaşı anısına Metris tepe'de yapılan anıtlarda, İstanbul'da bir cadde ve sokakta, Uşak'ta bir lisede, İzmir'de bir ilköğretim Okulu'nda ve Türk Silahlı Kuvvetleri'nin çeşitli tesislerinde yaşamaktadır. Çalışlar'ın torunu İzzettin Çalışlar ve Yetkin İşçen 2007'de Çanakkale deniz Müzesi'nde İzzettin Çalışlar'ın fotoğraf ve kişisel eşyalarının sergilendiği "kadrodan biri" adlı sergiyi düzenlemiş ve sergi 2008 yılında İzmir Sabancı Kültür merkezi ve Gelibolu Tarihi Karargâh Müzesi'nde tekrarlanmıştır.²²⁵ İzzettin Çalışlar'ın ölümü

²²³ Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislari-1882-1951/?pdf=3552>, Erişim Tarihi: 08.05.2024, s.4.

²²⁴ Tekin, *agm*, s.361-362.

²²⁵ Acar, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislari-1882-1951/?pdf=3552>, 17.08.2024, s.14.

üzerine, İsmet İnönü 21 Ağustos 1951 tarihli Ulus Gazetesi'nde yayımlanan yazısında Kurtuluş Savaşı'ndaki yerine dair şunları söylemektedir:

“... Milli mücadelede İzzettin Çalışlar'ı daima en güç vazifeler düşmüştür. 1922 büyük Taarruzdan İzzettin Çalışlar, bütün ordunun sol yanında Dumlupınar'a karşı hareket eden bir grubu kumanda ediyordu. Bu, müstakil bir vazife idi ve ancak bu vazifenin iyi yapılması, düşünülen büyük planın uygulanmasına imkân verebilirdi. Bu sebeple de İzzettin Çalışlar'ın Büyük Taarruz'un başarıya ulaşmasında vazife ve şeref hissesi, birinci 'de sayılır.”²²⁶

2.2.2. Takrir ve Teklifleri

Teklifleri:

İkinci TBMM'nin 11 Ağustos 1923 tarihli Birinci oturumunda İzzettin Bey; “*Şekavetti tahakkuk edenlerin dile ve taallûkatının ahar mahallere nakli, hanelerinin ihrak, emvali menkullerinin zaptı ve yataklık edenlerin tecziyesi hakkında*” kanun teklifi vermiştir. İzzettin Bey'in vermiş olduğu bu kanun teklifi, Layiha Encümenine havale edilmiştir.²²⁷

11 Ağustos 1923 yılında gerçekleşen Birinci oturumda, İzzettin Bey'in kanun teklifi, Adliye Encümeni Mazbatası meclise sunulmuştur.

Adliye Encümeni Mazbatası şu şekildedir;

Riyaseti Celile'ye

29.1. 1340

*Eşkıyanın tarzı tedibi ve yataklık edenler hakkında Aydın Mebusu İzzeddin Paşa tarafından verilen 25.8.1339 tarihli teklifi kanuni ile bu bapta Lâyiha Encümeni mazbatası Encümenimizce kıraat ve tetkik edildi. Ahiren intişar eden (1 Teşrinievvel 1339) tarih ve 356 numaralı İzalei Şekavet Kanunu mucibince işbu teklifi kanuni hakkında tâyini muameleye mahal görülmemiş olmakla Heyeti Umumiye arz olunur.*²²⁸

²²⁶ Acar, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislar-1882-1951/?pdf=3552>, 17.08.2024, s.13.

²²⁷ TBMM Z.C. D:II, C.I. s.419.

²²⁸ TBMM Z.C. D:II, C.I, s.472.

2.3. Dr. Mazhar Bey (Germen) ²²⁹

2.3.1. Biyografisi

Resim 2.2. Dr. Mazhar Bey (Germen)

Mazhar Germen 1887 yılında Aydın'da doğmuştur. Babası Hacı Mehmet Emin Efendi, Annesi Nihan Hanımdır. İlk ve Orta Öğretimini Aydın özel Fevziye Mektebinde, Aydın ve İzmir İdadilerinde tamamlamıştır. İstanbul'a gelerek 1902 yılında Mülkiye Tıbbiye Mektebine gitmiştir. 1907 yılında Tıp Doktoru diplomasını alarak hükümet tabipliğine atanmıştır. Kocaeli Bölgesinde Tabip olarak savaşa katılmış, Gelibolu Muharebelerinde de yer almıştır. I. Dünya Savaşında tekrar silahaltına alınarak sonra Karapınar, Uzunköprü ve Eskişehir hastanelerinde görev almıştır. Mütarekenin sonucunda terhis edilmiştir. ²³⁰

İzmir'in işgal edildiği haberi, diğer iller gibi Denizli'de de büyük tepkiyle karşılanmıştır. Denizli Mutasarrıfı Faik Bey ile Müftü Ahmet Hulusi Efendi ve şehrin diğer ileri gelenleri 15 Mayıs 1919 yılında protesto mitingi yapmaya karar vermişlerdir. Denizli mitingi İzmir dışında yapılan ilk miting özelliğine sahiptir. ²³¹ Mitingden sonra Denizli'nin ileri gelenleri toplanmış ve haberleşmek suretiyle direniş cephesi kurma kararı alınmıştır. Ahmet Hulusi'nin imzasını taşıyan bir telgraf da Aydın'a gönderilmiştir. Dr. Mazhar Bey, bu miting ve telgrafla anısını şu şekilde anlatmıştır;

²²⁹ TBMM Albümü 1920-2010, s.85.

²³⁰ Ayşe Aydın, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Birinci Döneminde Görev Yapan Sağlık Mensupları", *Atatürk Araştırma Merkezi*, C. 14, S. 42, 1998, s.920.

²³¹ İsrail Karataş, "Milli Mücadele Döneminde Dr. Mazhar Bey", *The Journal of Academic Social Science Studies* Yıl. 16, S. 96, 2023, s.515.

“Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi’nin imzasını taşıyan telgraf, bu saatlerde Aydın’a geldi. Ben Milli Heyette yemini ilk kez bu telgrafta gördüm. Mutasarrıf olmadığı için bu makama da vekâlet eden 57. Tümen Komutanı Miralay Şefik (Aker) Müftü Efendi’nin telgrafını okuyarak dedi ki: ‘Denizli Müftüsü tutulacak en sağlam, vatanseverce yolu bize göstermektedir. Ben asker olarak, elimdeki bütün olanaklarla vatanımı korumak için namus ve şeref andı içtim. Fakat bunu, Denizli’deki hareketi örnek alarak yapmak, akıl mantık gereğidir’” demiştir.²³²

12 Temmuz 1919 yılında Denizli Heyet-i Milliyesi kurulmuştur. Bu teşkilatta yer alanlardan biri de Dr. Mazhar Bey olmuştur. Bir başkanlık ve altı şubeden oluşan bu teşkilatın başkanı Müftü Ahmet Hulusi Efendi’dir. Mazhar Bey, kendi mesleği sebebiyle de altıncı şube olan sağlık şubesinde görev yapmıştır. Diğer yandan Mazhar Bey dördüncü şube olan göçmen şubesinde de görev almıştır. Mazhar Bey’in içerisinde bulunduğu Denizli Heyet-i Milliyesi 18 Temmuz 1919’da ilk toplantısını yapmış ve önemli kararlar alınmıştır. Denizli ve Aydın başta olmak üzere, çevre illerinde milli teşkilatlandırma önderliğini yapan Denizli Heyet-i Milliyesi 4Eylül 1919 Sivas Kongresi’nde ki kararlara göre Heyet-i Temsiliye’ye bağlanmıştır.²³³

Dr. Mazhar Bey, İzmir’in işgal edilmesi üzerine Aydına gelerek Kuvayı Milliye Teşkilatını kurmuştur.

23 Nisan 1920 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne 39 oyla 33 yaşında mebus seçilen Doktor Mazhar Bey’in, Mazbatası 24 Nisan günü onaylanmıştır. Birinci meclis döneminde 14’ü gizli oturumda olmak üzere toplam 72 konuşması vardır. Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne genç bir mebus olarak giren Mazhar Bey, Gazi Mecliste aktif bir rol oynamış ve Milli Mücadele’nin sunduğu görüşler meclisin öne çıkan mebuslarından biri olmuştur. İlk yaşama yılında Mazhar Bey, mecliste milli mücadeleyi ilgilendiren çok sayıda konuşma yapmıştır. Mazhar Bey, Milli mücadeleyi yok etmek isteyenlere karşı en sert duruşu sergileyerek, Damat Ferit Paşa’nın vatandaşlıktan çıkartılmasına dair bir önergeyi desteklemiştir. Yunan Genel Taarruzu ile Aydın, Balıkesir ve Bursa’nın düşmesi ve Demirci Mehmet Efe’nin Denizli’de yaptıkları üzerine özellikle bölgedeki komutanlar ve Albay Şefik Bey’e karşı tepkiler oluşmuştur. Antalya Mebusu Hamdullah Suphi Tanrıöver ile

²³² Tarhan Toker, *Kuvayı Milliye ve Milli Mücadelede Denizli*, Denizli Sanayi Odası Yayınları, 1983, s.29-30.

²³³ Karataş, *agm*, s.516.

Aydın mebusu Doktor Mazhar Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Albay Şefik Bey ve diğer komutanlar aleyhine zapta geçen eleştiri ve konuşmaları olmuştur. Milletvekilleri olumsuz gelişmelerden komutanları ve Şefik Bey'i sorumlu tutarak cezalandırılmalarını istemişlerdir Şefik Bey ise kendisini savunan bir dilekçeyi 21 Ağustos 1920 yılında meclis araştırma komisyonuna vermiştir. Yoğun tartışmalar sonunda bu suçlamalar Mustafa Kemal Paşa'nın komutanlara sahip çıkması sonucuyla neticelenmiştir.²³⁴

Mecliste Sağlık ve Sosyal Yardım, Program, İrşad, Kütüphane ve İktisat Komisyonlarında görev almıştır. Askeri Sağlık Kurumları'nın teftişine memur edilerek 3 ay Batı Cephesi'nde bulunmuştur. Mazhar Germen I. ve III toplam yıllarında Sağlık Komisyonu Katipliği yapmıştır.²³⁵

Doktor Mazhar Bey, tartışmalarda uzlaşmacı ve milli mücadelenin lehinde bir rol oynamıştır. 27 Nisan 1920 yılında meclise karşı yapılan olumsuz propagandalara karşı halka aydınlatmak ve bilgilendirmek amacıyla Milli Mücadele'nin önemli propaganda aracı misyonuna sahip, İrşat Encümeninde görev yapmıştır. İrşat Encümenini daha aktif hale getirmek için milli mücadelenin en karışık döneminde meclis bünyesinde bir kütüphanenin kurulması için bir önergede bulunmuştur. 25 Eylül 1920 yılındaki kanun önergesi, 28 Eylül 1920 yılında görüşülerek kabul edilmiştir. 29 Eylül'de yapılan kütüphaneyi encümeni seçiminde Mazhar Bey, Canik Mebusu Hamdi Bey ile Trabzon Mebusu Hüsrev Bey seçilmişler ve bu encümen 1923 yılına kadar görev yapmıştır. Dr. Mazhar Bey'in girişimleri ile kurulan bu ilk kütüphane "Meclisi Mebusan Kütüphanesi" olarak adlandırılmıştır.²³⁶

Aydın Mebusu seçilen Dr. Mazhar Bey, Meclis içinde önemli komisyonlarda üye olarak çalışmıştır. Başkomutanlık emriyle, Batı Cephesi'nde askeri kurumların teftişinde memur olarak çalışmış, bu süreçte üç ay cephede bulunmuştur. Cephede görev yapan mebus olarak 25 Aralık 1925 yılında Kırmızı-Yeşil Şeritli Madalya ile ödüllendirilmiştir.²³⁷

²³⁴Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mazhar-bey-germen-1886-1967/?pdf=7250>, Rişim Tarihi: 18.08.2024, s.3.

²³⁵ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923 III. Cilt*, TBMM Vakfı Yayınları, No:6, s.134-135.

²³⁶Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mazhar-bey-germen-1886-1967/?pdf=7250>, Erişim Tarihi: 18.08.2024, s.3-4.

²³⁷ Karataş, *agm*, s.512.

Mazhar Bey, İkinci Dönem Mecliste Cumhuriyetin ilan edilmesi için önerge veren on altı mebusan bir tanesi olmuştur.²³⁸

Mazhar Bey'in dönem içerisinde kürsüde, on dördü gizli oturum toplamda yetmiş iki konuşma yapmış, bir tanede soru önergesi bulunmaktadır. “Düşmandan kurtarılmış bölgelerden kaçan veya kaybolanların taşınır ve taşınmaz mallarının idaresi hakkındaki” kanun önerisi, hükümet tasarısı ile birleştirilip, 20 Nisan 1922 tarihinde 224 sayılı Kanun olarak kabul edilmiştir.²³⁹

TBMM II. Dönem seçimlerine katılmıştır. 1923'teki seçimlerde 345 oy alarak Aydın Milletvekili seçilmiştir. 11 Ağustos 1923 yılında Mecliste yer alması ertesi gün ise mazbatasını onaylanmıştır. Mübadele, İmar ve İskan Divan-ı Muhasebat Muaveneti İçtimaiye ve Nizamname-i Dahili Komisyonlarında görev almıştır. Dr. Mazhar'ın bu dönem de toplam 65 konuşması vardır.²⁴⁰

Mazhar Bey, üçüncü dönem seçimlerinde 457 oy alarak Aydın mebusu seçilmiş ve 3 Ekim 1927 yılında Mazbatasını almıştır. Dışişleri ve Teşkilat-ı esasiye komisyonlarında çalışmıştır. Üçüncü dönem meclisi genel kurulda bir konuda iki kez konuşma yapmış ve 31 Ocak 1928 yılında Türk Maarif Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almıştır. Aydın Mebusu seçilen Mazhar Bey, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 4 Mayıs 1931 yılında katılmıştır. Dönem boyunca anayasa Komisyonu'nda görev almış ve 25 Mayıs 1932 yılında parlamentolar Türk grubu kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Çeşitli konularda toplamda yedi konuşma gerçekleştirmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin beşinci döneminde de tekrardan Aydın milletvekili seçilmiştir. 1 Mart 1935 yılında meclise katılmış, Gümrük ve Hisarlar Encümeni azalığında bulunmuştur. Mazhar Bey, İş Kanunu Layihası Muvakkat azalığına seçilmiştir. Genel kurulda ise 1938 senesi Hariciye Vekâleti bütçesi, hükümetin Suriye'den memleketimize giren eşkıyaya dair beyanatı, iskân işlerinin Sıhhat Vekâletine devri ve zeytinciliğin ıslahı ve yabancıların aşılandırılması hakkındaki kanun nedeniyle söz almış ve görüşlerini açıklamıştır. Mazhar Bey, 5 Ocak 1939 yılında Cumhuriyet Halk Partisi

²³⁸ Edip Semih Yalçın, “Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 15, S. 44, 1999, s.577-580.

²³⁹ Çoker, age, s.135.

²⁴⁰ Öztürk, *TPT, TBMM II. Dönem*, s.117.

grubunun kurduğu CHP Anıtkabir Partisi grubu komisyonu adı verilen komisyonda 15 milletvekilinden biri olmuştur.²⁴¹

Dr. Mazhar Bey, Fethi Okyar kabinesinde Sağlık Bakanı olarak görev almıştır. İkinci Dönem TBMM Milletvekilliğinden Sekizinci Dönem TBMM Milletvekilliğine kadar Aydın Milletvekili olarak görev yapmıştır. 1950 yılından sonra ise politikadan ayrılmıştır. 6 Kasım 1967 yılında Ankara’da vefat etmiştir.²⁴²

2.3.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Dr. Mazhar Bey, Üçüncü Hükümet Dönemi (22.11.1924-03.03.1925) yıllarında, CHP döneminde Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili (Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı) olarak görev yapmıştır.²⁴³

2.3.3. Takrir ve Teklifleri

Teklifleri:

İkinci TBMM’nin 9 Eylül 1923 tarihli Birinci oturumunda Mazhar Bey ve Denizli Mebusu Mazhar Müfid Bey; “ *İmar ve İskân Vekâleti teşkili hakkında*” kanun teklifinde bulunmuşlardır. Vermiş oldukları bu teklif, Layiha Encümenine havale edilmiştir.²⁴⁴

İmar ve İskân hakkında Layiha Kanuniye şu şekildedir;

Madde 1. — Eski ve yeni manatık müstahlasa ve iskâniyenin ihya, imarı, mübadeleye tabi muhacirinin celp ve iskân ve terfîhi ve alelûmum nakil ve iskân mesaili ile meşgul olmak üzere bir İmar ve İskân Vekâleti teşkil olunmuştur.

Madde 2. — İmar ve İskân Vekâletinin teşkilâtı bir kanunu mahsusla vücuda getirilecektir.

²⁴¹Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mazhar-bey-germen-1886-1967/?pdf=7250>, Erişim Tarihi: 18.08.2024, s.4-5.

²⁴² Aydın, *agm*, s.921.

²⁴³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 10, 22.11.1340, s. 375

²⁴⁴ TBMM Z.C., D:II, C. II. s.16.

Madde 3. — Mübadele-i ahali hakkındaki bilûmum muamelâtın mercii İmar ve İskân Vekâletidir. Madde 4. — Biûmum emvali metruke, İmar ve İskân Vekâleti emrine mevdudur.

Madde 5. — Manatıkı müstahlasa ve iskâriyedeki mebani ve müessesatın imarı için muvazenei umumiyeden gösterilecek teminata müsteniden yirmi milyon liraya kadar bir istikraz akdine İmar ve İskân Vekâleti mezundur.

Madde 6. — İmar ve İskân Vekâleti manatıkı müstahlasa ve iskâniyenin imarı ve manatıkı mezkûrenin muhtacîni ahaliyle muhacirinin ihtiyacatı meslekiyelerinin temini için mevcut emvali metruke ve yeniden inşa edilecek mebani teminat gösterilerek ashabı namına Devlet kefaletiyle ayrıca uzun vadeli istikrazat akdine de tavassut edebilir.

Madde 7. — Manatıkı müstahlasa ve iskâniyede vücuda gelecek (İmar ve Mesai Koopetiflerine) Vekâletin murakabesine tabi olmak ve yapacakları inşaat teminat gösterilmek şartıyla Vekâletçe avanslar verilebilecektir. Mezkûr kooperatiflerin teşkilâtı ve vaziyeti hukukiyesiyle mazhar olacakları müsaadat kanunu mahsusla tâyin edilecektir.

Madde 8. — Manatıkı müstahlasa ve iskâniyede inşa veya tamir edilecek binaların usulü inşası hakkında bir nizamname kaleme alınacaktır. İşbu şeraite muvafık olmak üzere vukubulacak tamirat ve inşaat on sene müddetle vergiden ve her gûnarûsumu belediyeden affolunmuştur.

Madde 9. — Hanatıkı müstahlasa ve iskâniyede belediyelerle idaratı hususiye ve umuru hayriye müessesatı bütçelerinin sülüsünü bu inşaata tahsis ve bu takdirde imarat kooperatiflerine iştirak edebilirler.

Madde 10. — İnşaat şirketlerinin satmak üzere kendi hesaplarına yapacakları mebani satılincaya kadar vergiden muaf tutulacaktır.

Madde 11. — İskân ve İmar Vekâleti, imarat, inşaat ashabı namına istikrazlar akdine tavassut etmesi ve tekasıtın tediyesine Devlet itibarı malîsiyle tekeffül eyliyebilmesi imarat kooperatiflerine işe başlamak için avanslar yapması için lüzumu halinde Maliye Vekâletiyle bilitilâf bir İmar ve İskân Bankası teşkil ve tesisine mezundur. Banka, bu maksatla Devlete ait ve idaresi Maliye Vekâletine merbut bütün emval ve emlâk teminatiyle ve bütçede

karşılığı bulunacak olan mürettebatı seneviye ianesiyle İmar ve İskân Vekâleti namına istikrazlar yapabilecek ve işbu istikrazat hâsılını imar ve iskân için Vekâleti Müşarünileyha emrine uzun vadeli ikrazata tahsis edecektir.

Madde 12. — İşbu kanun tarihi neşrinden itibaren muteberdir.

Madde 13. — İşbu kanunun icrasına Büyük Millet Meclisi memurdur.²⁴⁵

9 Eylül 1923 Kanuni Esasi Encümeni Mazbatası şu şekildedir;

Aydın Mebusu Mazhar Beyle rüfekaşı tarafından 9 Eylül 1339 tarihinde Meclisi Âliye verilen ve oradan encümenimize havale edilen İmar ve İskân Vekâleti teklifi kanunîsi ile geçen devreden müdevver sabık Bolu ve lâhik Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Beyin, takriben aynı mealdeki teklifi müzakere edildi. Tahlis edilen memalikteki imarat meselesinin şimdiye kadar bir hüsnüneticeye iktiran edememesi ve Muahedei Sulhiye mucibince Yunanistan'dan nakledilecek akalli yarım milyon Müslümanın iskân ve terfih edilmesi ve bunların müstahsil hale getirilmesi emniyetleri alelade teşkilâtla hâsıl olamayacağına encümenimizce karar hâsıl oldu. Devairinizin hali hazırdaki kadroları, teşkilâtı, bütçesi böyle fevkalâde husuşatın tedvirine müsait değildir. Fevkalâde ahval zuhurunda fevkalâde teşkilâta lüzum görülür. Nitekim memleketleri istilâya uğrayan devletlerde ve hususiyle Fransa'da bu kabilden nazaretler vücuda getirilmiştir. Mesul ve bizzat bu işle meşgul olarak salâhiyeti kâmileyi haiz bir vekâletin göreceği iş ise sair umur ile mütevezgil bir vekâletin göreceği işden min'küllilvücu farklı olur. Bu içlerin mevcut vekâletlerden birine veyahut İcra Vekilleri Riyasetine merbut bir müdiriyeti umumiye vasıtasıyla tedviri dahi kavaidi esasiyeye münafi görülmüştür. Şöyle ki: Esnayı intihabında bir vekil veyahut İcra Vekilleri Reisi ancak kendisine mufavvaz umurun temşiyetü için intihabedildiklerinde bunların imar ve iskân işine de memur edildikleri cai şüphedir. Bundan başka Heyeti Vekile Riyasetinin 5 Eylül 1339 tarihli beyanatında makamı mezkûre merbut bir müdiriyeti umumiyenin ihdasından bahis buyurulmuştur. Usulü hazıramız mucibince her vekâlet Meclise karşı münferiden ve şahsan mesul olacağından muhtelif vekâletlerin iştirakiyle ve o vekâletlerden alınmış memurlarla bir müdiriyeti umumiye ihdası Heyeti Vekilenin mesuliyeti müşterekkeyi haiz olmaması itibariyle ahkâmı umumiyemize münafi görülmüştür. Şu mülâhazata mebni bir İmar ve İskân Vekâletinin teşkili lüzumu

²⁴⁵ TBMM Z.C. D:II, C.II. s.638

encümenimizce kabul edilmiştir. Lâyihaların mevaddı sairesi umuru maliyeye mütaallik olduğundan bu cihetlerin alâkadar encümenlerce müzakeresinden sonra vekâletin tarzı teşekkülü için bir kanunu mahsus tanzimi lâzım geldiğinin ve bunun tensibedilecek bir encümene havalesi lüzumunun Heyeti Celileye arzına karar verildi.²⁴⁶

23 Mart 1923 yılında gerçekleşen oturumda Mazhar Bey; “Stajyer, eczacı ve diş etibbası maaşının tespit ve baytarlar maaşını ile tevhidden bütçeye vazına” dair önerge vermiştir. Önerge şu şekildedir;

Riyaseti Celileye

*Stajyer baytarlar maaşını hakkında verilen takrir üzerine maaşları yekûnunun hangi bütçeye konacağını tespiti için mezkûr takrir Muzanei Maliye Encümenine havale buyurulmuş idi. Kanunen aynı mukarrerata tabi stajyer, eczacı ve diş etibbası maaşını dahi henüz hiç bir bütçeye vaz edilmemiş olduğundan İş bu stajyer eczacı ve diş etibbası maaşının tespit ve baytarlar maaşını ile beraber ve tevhidden bütçeye vaz zımında bu takririmizin Muvazenei Maliye Encümenine havalesini arz ve teklif eyleriz.*²⁴⁷

Bu takrire Reis Bey; “Efendim takrir hakkında mütalaa var mı?” sorusunu yöneltmiş ve Mazhar Bey şu şekilde yanıtlamıştır;

Efendim; takririn ne olduğunu iki kelime ile izah edeyim: Bir kaç ay evvel çıkmış olan bir kanunun icabatını istemekten ibarettir Takririn mahiyeti, tıbbiye talebelerine evvelce yapılmış olan stajyer muamelesinin aynı kanunda dişçiler, eczacılar ve baytarlar hakkında da tatbik edilmesi evvelce kabul edilmiştir. Tabî bu stajyerlerin maaşını vardır. Bu maaş henüz bir bütçeye konulmamıştır. Bugünkü Müdafaa-i Milliye Bütçesinde mevcut değildir. Binaenaleyh açıkta kalmaz. Bu hususu tespit etmek üzere bu takririn Muvazene! Maliye Encümenine havalesini rica ediyoruz.”²⁴⁸

Yukarıdaki takrir, Muvazene Maliye Encümenine havale edilmesi için gerçekleşen oylama sonucunda kabul edilmiştir.

²⁴⁶ TBMM Z.C. D:II, C.II, s.639

²⁴⁷ TBMM Z.C. D:II, C.II, s.134.

²⁴⁸ TBMM Z.C., D:II, C.II, s.134-135.

2.3.4. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 2.2. Atatürk Dönem Mazhar Germen'in II. Dönem Meclis Konuşmaları

TARİH	DÖNEM	KONU
14 Ağustos 1339	2	İcra Vekilleri Heyeti Reisi Ali Fethi Beyin nutku münasebetiyle.
1 Eylül 1339	2	Posta Kanunu münasebetiyle.
1 Eylül 1339	2	Zonguldak Mebusu Tunalı Hilmi Beyin, Lâyiha Encümenince reddedilen İmar Vekâleti teşkili hakkındaki teklifi münasebetiyle.
8 Eylül 1339	2	Darüleytamların bütçesine tahsisat itasına dair Kaanun münasebetiyle.
2 Ekim 1339	2	Asayişin muhtel bir şekil aldığı Aydın, Ödemiş, Burdur, Dinar, Çivril, Sandıklı, Eğridir ve Uluborlu'da İdarei Örfiye ilan edilmesine dair İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti tezkeresi münasebetiyle.
8 Ekim 1339	2	İstanbul'a giden heyeti mahsusaya lazım gelen hürmet gösterilmediğine dair takrir münasebetiyle.
13 Ekim 1339	2	Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti ihdasına dair kanun münasebetiyle.
18 Ekim 1339	2	Mekâtibi askeriye talebesiyle ihtiyat zabıt namzetlerine verilecek maaş ve tahsisatı fevkalâde hakkındaki kanun münasebetiyle.
20 Ekim 1339	2	Tarik bedelâtı nakdiyesi hakkındaki üç kanun lâyihası münasebetiyle.
24 Ekim 1339	2	Etibbanın hizmeti mecburesi hakkındaki Kanun münasebetiyle.
1 Kasım 1339	2	Mübadele, İmar ve İskân Kanunu münasebetiyle.
6 Kasım 1339	2	30 Teşrinievvel 1334 ten 23 Ağustos 1339 tarihinde kadar geçen müddet zarfında müdafaai memleket uğrunda ika edilmiş olan ef'al ve harekâtın cürüm addolunmıyacağı hakkında Kanun münasebetiyle.
19 Kasım 1339	2	Adliye Vekâletinin 1339 senesi bütçesine tahsisatı munzamına ilavesine dair Kanun münasebetiyle.
24 Kasım 1339	2	Ziraat Bankasının 1339 senesi Bütçe Kanunu münasebetiyle.
8 Aralık 1339	2	Belediye Kanununun 19. ve İdarei Umumiyei Vilayat Kanununun 105. maddelerinin tefsiri hakkındaki mazbata münasebetiyle.
6 Aralık 1339	2	Kütahya Mebusu Recep Beyin, temenni mahiyetinde verilen takrirler hakkındaki teklifi münasebetiyle.
10 Aralık 1339	2	Bilâmazeret Mecliste bulunmayan azadan kıstelyevm icrasına, üç yoklamada bulunmayanların gazete ile ilan edilmesine dair takrirler münasebetiyle
12 Aralık 1339	2	Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmetiyle Lehistan Hükûmeti arasında münakid Muhadenet Muahedennamesiyle Ticaret Mukavelenameleri hakkındaki mazbata
19 Aralık 1339	2	Memurinden Mebus olanların tekaüt ve mazuliyet aidatı hakkında kabul edilen takrirde muharrer «memurin» kelimesinin, Büyük Millet Meclisi âzası meyanında bulunan erkân, ümera ve zabıtana şâmil olup olmadığının tefsirine ve asker olan mebusların vaziyeti hukukiyesinin tesbitine dair İcra Vekilleri Heyeti tezkereleri münasebetiyle.
2 Ocak 1940	2	Kütahya Mebusu Recep Beyin, Keskin kibritlerinin temini revacı hakkında Maliye ye ve İktisat Vekillerinin huzuriyle müzakere küşadına ve bir karar itasına dair takriri münasebetiyle.
14 Ocak 1340	2	Tekaüt ve İstifa Kanununun 50. maddesinin maddei ahiresinin tefsirine dair Başvekâlet tezkeresi münasebetiyle.
16 Ocak 1340	2	Usul hakkında.
17 Ocak 1340	2	Amasya Mebusu Nafiz Beyin tahsisatının sureti itasına dair bir karar ittihaz hakkında Tetkiki Hesabat Encümeni mazbatası münasebetiyle.

Tablo 2.2. Atatürk Dönem Mazhar Germen'in II. Dönem Meclis Konuşmaları (devamı) ²⁴⁹

1 Nisan 1340	2	1340 senesi Ziraat Vekâleti bütçesi münasebetiyle.
9 Nisan 1340	2	Mahsulât ve mamulâtı dahiliyemiz için istimaline zaruret ve lüzum görülen veya Türkiye'de şimdilik şeraiti matluba dairesinde imal ve istihsali mümkün olmayan mevaddı iptidaiye ile zürufun aynı miktarının gerek mamul ve gerek ithal olduğu şekilde ihraç olunmak üzere teminata rapten ve kabulü muvakkat usulüne tevfikân bilâ resim ithaline dair kanun lâyihası münasebetiyle.
15 Nisan 1340	2	İhtiyat zabitlerinin terfihi hakkında kanun teklifi münasebetiyle. İhtiyat zabitlerinin terfihi hakkında kanun teklifi münasebetiyle.
21 Nisan 1340	2	İtibarı zirai cemiyetleri hakkında kanun layihası münasebetiyle.
13 Aralık 1340	2	Gaziantep Mebusu Kılıç Ali Bey ve rüfekaşının; etibbanın hizmeti mecburesi hakkındaki kanuna bir madde tezyiline dair teklifi kanunisi münasebetiyle.
3 Ocak 1341	2	Bolu Mebusu Falih Rıfkı Beyin; sıtma salgını hakkında, ne gibi tedabir alındığına dair sualine cevabı.
21 Ocak 1341	2	Rize Mebusu Ali Beyin, Rize ve havalisinin ahval ve teşkilâtı sıhhiyesine dair sualine cevabı.
9 Mart 1341	2	1341 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu layihası münasebetiyle.
21 Aralık 1341	2	Tedeyyün Kanunu lâyihası münasebetiyle.
24 Aralık 1341	2	Gazete ve kitap kâğıtları ile matbaa alât ve edevatının gümrük resminden muafiyetine mütedair Kanunun 1342 senesi Martından itibaren ilgası hakkındaki mazbata münasebetiyle.
6 Mart 1926	2	Mübadeleye gayri tabi eşhasın metruk olup muhacir ve mübadelilere adiyen iskân veya tefviz suretiyle verilen emvalin istirdat edilmemesi hakkındaki kanun lâyihası münasebetiyle.
15 Mart 1926	2	Antalya Mebusu Ahmet Saki Bey ve rufekaşının, Umum Memurin Kanunu teklifi ve Memurin Kanun layihası münasebetiyle.
26 Nisan 1926	2	Sıtma mücadelesi Kanunu münasebetiyle
13 Mayıs 1926	2	Umuru Ziraiyenin ıslahı için bir Ziraat Meclisi Âlisi teşkiline dair mazbata münasebetiyle.
24 Mayıs 1926	2	Evkaf Müdüriyeti Umumiyesinin 1926 senesi bütçesi münasebetiyle.
26 Şubat 1927	2	Emrazı sariye ve istilaiye Nizamnamesine bir madde tezyili hakkında kanun layihası münasebetiyle.
5 Mart 1927	2	Türkiye Cumhuriyeti ile Yunanistan Cumhuriyeti arasında akt ve imza olunan itilâfname ile müzeyyelâtının tasdiki hakkında kanun lâyihası münasebetiyle.
25 Nisan 1927	2	Büyük Millet Meclisi Dahili Nizamnamesi münasebetiyle.
26 Haziran 1927	2	Kibrit yerine kullanılan ve alev hâsıl eden çıkmakların imal ve istimallerinin memnuniyeti hakkında kanun layihası münasebetiyle.

²⁴⁹ TBMM, II. Dönem Tutanak Dergisi.

2.4. Mithat Bey (Mithat Aydın)²⁵⁰

2.4.1. Biyografisi

Resim 2.3. Mithat Bey (Mithat Aydın)

Mithat Aydın 1885 yılında Aydın’da doğmuş, Aydın Beyleri soyundan olan Ali Rıza Bey’in oğludur. İlköğrenim ve Rüştîye’yi Aydın’da tamamlamış, 1905 yılında sınavla İstanbul Mühendis Mektebine girmiştir. 1911 yılında Samsun-Sivas Demiryolu İnşaat Müdürlüğü görevine verildi, 1914 yılında Nefer olarak Şimendiler Alayına sevk edilmiştir. 1915 yılında Ankara- Erzurum Demiryolu İnşaat Müdüriyetliğine atanmış, 1919 yılına gelindiğinde ise Mühendis Mektebi Topografya öğretmenliği ve Dâhiliye Müdürlüğüne getirildi. Kuvayı Milliye Teşkilatına katılıp Söke, Koçarlı, Nazilli ve Köşk bölgelerinde çalışmıştır. Sonrasında İstanbul’a gelip Samsun-Sivas Demiryolu yapım Heyeti Fenniye Müdüriyetine atanmıştır. 1925 yılına kadar farklı yerlerde görev almış ve 18 Aralık 1924’teki seçimde 246 oy alarak Aydın Milletvekili seçilmiştir. 24 Ocak 1925’te mazbatasını onaylanıp 26 Ocak 1925’te meclise katılmıştır. III. Dönem ve IV. Dönem’de Aydın Milletvekilliği, V-VI-VII. Dönemlerde Trabzon’da milletvekilliği yapmıştır. 28 Aralık 1959’da vefat etmiştir.²⁵¹

²⁵⁰ TBMM Albümü 1920-2010, s.85.

²⁵¹ Öztürk, TPT, TBMM II. Dönem 1923-1927 C. III, s. 112-113.

2.4.2. Takrir ve Teklifleri

Teklifleri:

II. TBMM'nin 1 Şubat 1926 tarihli oturumunda Mithat Bey; “Bağdat Demiryolunun Keller-Ceyhan istasyonlarında arasındaki bir noktadan başlayarak Malatya’dan Pilişmürur’dan Ergani’ye müntehi olmak üzere yetmiş beş santimetrelık bir demiryolu inşasına dair” kanun teklifinde bulunmuştur. Layiha Encümenine havale edilmiştir.²⁵²

Aynı zamanda Mithat Bey;” Bir Nafia Fen Mektebi küşadına dair” teklifte bulunmuştur. Bu verdiği teklif Layiha Encümenine havale edilmiştir.²⁵³

Bir diğer teklifi ise; “Türkiye’de inşa olunacak şimendiferlerde ahşap travers istimali” hakkında teklif kanunisidir. Verilen bu teklif Layiha Encümenine havale edilmiştir.²⁵⁴

28 Mart 1927 tarihli oturumunda Mithat Bey;” Devlet Demiryolları Kanunun üçüncü maddesinin tadiline” dair teklifte bulunmuştur.

Riyaseti Celile’ye

1929 numaralı Devlet Demiryolları İstimlâk Kanununun üçüncü maddesi Devlet Demiryolları ve teferruatına lüzumu dolayısıyla ithal edilmiş veya edilecek gayrimemkutâtta hakikî ve hükmi şahısların mutasarrıf oldukları arazi ve emlakim bedeli istimlâki mezkûh hatların inşası için neşredilen kavaninîki tarihi neşrinde alınan vergisine göre hesap edilecek kıymetidir. Vergisi bulunamayan arazi ve emlakim kıymeti emsalinin vergisine nazaran tayin olunur. «Diye muharrer olup, bu maddei kanunîyenin şimendifer güzergâhına tesadüf eden şehirlere tatbikinde çok defa muvafıkı adalet olmayacak bazı şekiller tahaddüs etmekte meselâ kıymeti hazır! inşaiyesi itibariyle yirmi otuz bin lira bedeli olan bir arsa veya binanın iki üç bin lira gibi dun bir kıymet ile istimlâki vaki olmaktadır. Gerçi ahalimiz hubbu memleket ve hükümet tesiriyle bu gibi muameleli istimlâkliye şikâyet değil, bilâkis memleketimizin her bir köşesine

²⁵² TBMM Z.C. D:II. C.XXII, s.228.

²⁵³ TBMM Z.C. D:II. C.XXII, s.54.

²⁵⁴ TBMM Z.C. D:II. C.XXV. s.580.

*şimendifer isalı için daha büyük fedakârlığa taraftar bulunmakta iseler de herhalde şimendifer güzergâhının şehir hududu dahiline girdiğinde şekli istimlâkin 21 Cemaziyelevvel 1296 ve 24 Teşrinisani 1295 tarihli istimlâk kararnamesi ve müzeyyel kanunlarına tevfikan icrası daha muvafık gibi görüldüğünden 929 numaralı Devlet Demiryolları Kanunun üçüncü maddesinin berveçhiati tadili teklif eylerim efendim.*²⁵⁵

Aydın Mebusu Mithat Bey'in;" Devlet Demiryolları İstimlâk Kanununun üçüncü maddesinin tadili" hakkında (2/639) numaralı teklifi kanunisinin şayanı müzakere olduğuna dair Lâyiha Encümeni mazbatası, Kavanin ve Muvazenei Maliye Encümenlerine havale edilmiştir.²⁵⁶

Takrir:

21 Nisan 1925 yılında gerçekleşen oturumda Mithat Bey ve İzmir Mebusu Osman zade Hamdi Bey;"Cidali milliye bütün evlât ve mevcudiyeti ile iştirak eden Aydın Vilayetinin şahsiyeti maneviyesin kırmızı kurdeleli bir istiklâl Madalyası verilmesi hakkında bir önerge vermişlerdir. Önerge Müdafaa-i Milliye Encümenine gönderilmiştir.²⁵⁷

6 Mayıs 1926 yılındaki oturumunda Mithat Bey;" Aydın Haydarlı köyü ahalisine, Fotyadi Çiftliğinden lüzumu miktarının bilmübayaa bedeli mukabilinde itası" hakkında önerge de bulunmuştur. Önerge başvekile havale edilmiştir.²⁵⁸

10 Mayıs 1926 yılındaki oturumda Mithat Bey;" Aydın Vilâyeti tapu kuyudatı esasiyesinin süratle kopyalarının alınıp asıllarının hazine-i evraka iadesi ve Aydında bulundurulduğu müddet yangından masun mahallerde muhafazası" hakkında önerge de bulunmuştur. Önerge başvekile havale edilmiştir.²⁵⁹

²⁵⁵ TBMM Z.C. D:II. C.XXX. s.262.

²⁵⁶ TBMM Z.C. D:II. C.XXXI. s.167.

²⁵⁷ TBMM Z.C. D:II. C.XVIII. s.297.

²⁵⁸ TBMM Z.C. D:II. C.XXV. s.38.

²⁵⁹ TBMM Z.C. D:II. C.XXV. s.52.

8 Aralık 1926 yılındaki oturumunda Mithat Bey;” Ankara-Ereğli hattının mebdeinin fenni ve iktisadi esbaba ibtinane Ankara’da başlattırılması” hakkında önergede bulunmuştur. Önerge başvekile havale edilmiştir.²⁶⁰

19 Mart 1927 yılında yapılan oturumda Mithat Bey;”Keller - Ceyhan istasyonları arasındaki bir noktadan başlayarak Malatya'dan bilmürur Erganiye müntehi olmak üzere 0,75 santimetrelik bir demiryolunun inşası” hakkındaki teklifi kanunisinin iadesine dair tahrir sunmuştur.²⁶¹

2.4.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 2.3. Atatürk Dönemi Mithat Aydın’ın II. Dönem Meclis Konuşmaları²⁶²

TARİH	DÖNEM	KONU
11 Mart 1341	2	1341 senesi Muvazenei Umumiye Kanunu lâyihası münasebetiyle.
26 Aralık 1341	2	Saatlerin yirmidört'e taksimi suretiyle istimaline dair kanun lâyihası münasebetiyle
31 Aralık 1341	2	Düşman tarafından tamamen veya kısmen tahrip ve ihrak edilmiş olan kasabat ve kuranın sureti imal ve ihyası hakkındaki lâyihai kanunuye münasebetiyle
16 Ocak 1926	2	3 Nisan 1340 tarihli Mahsup Kanununun bazı maddelerinin tadili ve temdidi ahkâmı hakkındaki kanun münasebetiyle.
9 Haziran 1926	2	İnşa edilmekte olan Devlet Demiryollarının mürur ettiği arazinin istimlâkine dair kanun lâyihası münasebetiyle.
22 Ocak 1927	2	Eczacılar ve eczaneler hakkında Kanun lâyihası münasebetiyle.
21 Mart 1927	2	Binaların numaralanması ve sokaklara isim verilmesi hakkında kanun lâyihası münasebetiyle.
25 Haziran 1927	2	Türkiye Cumhuriyeti ile Sosyalist Şûralar Cumhuriyeti arasında imza edilen Sular itilafnamesiyle Serdarâbât Barajının inşasına dair olan protokolün tasdiki hakkında kanun lâyihası üzerinde.

²⁶⁰ TBMM Z.C. D:II. C.XXV. s.36.

²⁶¹ TBMM Z.C. D:II. C.XXV. s.147.

²⁶² TBMM, II. Dönem Tutanak Dergisi.

2.5. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)²⁶³

2.5.1. Biyografisi

Resim 2.4. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)

1982 yılında Rodos Adasında doğmuştur. Babası mahkeme reisi Mehmet Bey, annesi Münevver hanımdır.²⁶⁴ Reşit Galip ilköğretimini Rodos'ta, orta öğretimini İzmir'de tamamlamış. Tekrardan Rodos'a dönerek Fen Jean Babtis Fransız Koleji'nde Fransızca eğitimi almıştır. İzmir'de İdadi 'ye devam ettiği yıllarda birkaç arkadaşı ile birlikte “Ferda-i Temmuz” adlı gazetenin çıkmasında görev almıştır. Sonrasında Tıbbiye de öğrenci iken “Hakikat”, “Mizah-ı Mektep” gibi gazeteler hazırlamış, hocalarının ve arkadaşlarının dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte İstanbul'da çıkan gazete ve mecmualarda da ön planda yer almış toplum sağlığı ile ilgili konularda yazılar yazmıştır.1911 yılında İstanbul'da Askeri Tıbbiye Mektebine girmiş, bir grup arkadaşlarıyla “Türk Ocakları”nı kurmuştur. Öğrenci olarak devam ederken Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşına katılmış Çatalca ve Kafkas Cephelelerinde tabiplik yapmıştır. İstanbul'a geri dönüp Tıbbiyedeki yarım kalan eğitimi tamamlamıştır.²⁶⁵

Reşit Galip, üç sene boyunca Türk Ocakları askeri, mülki tıbbiyeler ve askeri baytar mektepleri teşkilatlarının müfettişi olarak görev yapmıştır. 1917 yılında Tıbbiyeyi bitirmiş,

²⁶³ TBMM Albümü 1920-2010, s.85.

²⁶⁴ Saadet Tekin, “Dr. Reşit Galip ve Üniversite Reformu”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, C. I, S. 2, s.179.

²⁶⁵ Ertuğrul Turgut, “Dr. Reşit Galip'in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi”, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.8-9.

asistanlık yapmış sonrasında istifa etmiştir. Köylere gerekli hizmet sağlayabilmek için ayrıca köy hekimliğini yaygınlaştırmak için arkadaş grubuyla Köycüler adına dernek kurmuştur.²⁶⁶ Bunun üzerine Reşit Galip arkadaşları ve halk tarafından “Köycü Reşit Galip” diye anılmaya başlamıştır. Reşit Galip ve arkadaşları köylerdeki hastaları tedavi etmişler aynı zamanda da ülkenin içinde bulunduğu durumu halka anlatarak onları bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kurulması içinde çabalamışlardır. Kütahya’nın Yunanlılar tarafından işgaline kadar bu durum bu şekilde devam etmiştir. Reşit Galip işgalin ardından Denizli ve Antalya’ya geçmiştir.²⁶⁷

İşgalci güçlere karşı, “Müdafaa-ı Hukuk-u Milliye” adlı direniş teşkilatı, o dönemde hemen her yerde kurulmuştur. Reşit Galip Bey ise bu teşkilatın Denizli’de kurulmasına öncülük eden isim olmuştur. Aynı zamanda Burdur ve Antalya illerindeki milliyetçi muhacirlere sıhhi ve sosyal yardımda bulunmak amacıyla oluşturulmuş olan “Hilal-i Ahmer Cemiyeti İmdat Heyet Başkanlığı” görevini üstlenmiştir.²⁶⁸

Reşit Galip 1921 yılında Sıhhiye Vekâleti Umumi Hıfzıssıhha Muavinliği yapmış, bir sonraki yıl Mersin merkez Tababeti ve Gümrük Kimyagerliği ile istihbarat Müdürlüğü vekâletini yapmıştır. TBMM II. Dönem Milletvekili seçimlerine katılmış ve 1924 yılındaki seçimlerde 182 oy alarak Aydın Milletvekili seçilmiştir. 10 Ocak 1925’de Meclis’e katılıp, Mazbatası 24 Ocak 1925’te onaylanmıştır. III. ve IV. Dönemlerde de Aydın Milletvekilliği yapmıştır. İstiklal Mahkemelerinde görev almıştır.²⁶⁹ Sonrasında Halk Fırkası meclis grubu idare azalığında, iki seneye yakında Türk Ocakları merkez reisliğinde bulunmuştur. Nisan 1930’da, Türk Ocakları Merkez Heyetine bağlı olarak kurulan, “Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin” teşekkülünde aynı vazifeyi muhafaza etmiştir. Bu cemiyet tarafından hazırlanmış olan, dört ciltten oluşan, Türklere ait bahisler üzerinde çalışmalar yürütmüş ve Milli Mücadele tarihi olan dördüncü cilt üzerinde büyük emekleri olmuştur. Reşit Galip, Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisi Semih Rifat Bey’den sonra Türk Dili Tetkik Cemiyeti Reisi olmuştur. 1931 yılında Türk Ocakları kurultayı toplanmış ve aldıkları kararla Türk Ocakları kapanmıştır. Türk Ocakları yerine daha geniş ölçüde Halkevleri kurulmuştur. Reşit Galip

²⁶⁶ Şerafettin Turan, “Dr. Reşit Galip’in Atatürk’e Yakınmaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, 2006, s.1-2.

²⁶⁷ Turgut, *agt*, s.10.

²⁶⁸ Hüseyin Namık, “Reşit Galip”, *Ülkü Halkevleri Mecmuası*, C.III, S. 14, Nisan 1934, s.10.

²⁶⁹ Öztürk, *TPT II. Dönem*, s.119.

Halkevlerinin, beşinci bölümüne geçmiş, Halkevleri Tüzüğü'nün hazırlanmasında da hizmetleri olmuştur.²⁷⁰

CHF'daki çalışmaları dikkat çektiği için, 10 Mayıs 1931 yılında yapılan 3. Kurultay'da Genel Merkez Yönetim kurulu üyeliğine seçilmiştir. Kültür ve Gençlik İşleri Başkanlığı görevine getirilmiştir. Bunun sayesinde önceden de ilgilenmiş olduğu kültür konularıyla daha derinden meşgul olmuş ve o sırada Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Güneş-Dil teorisini daha iyi kavrama imkânı bulmuştur. Halkevlerinin açılışında Reşit Galip bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmada, Halk Evlerinin açılış amacının ulusal davanın uygarlık yarışında yitirilen zamanı kazanmak olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Halkevlerinin çevre ve bölge halkıyla nasıl kaynaştırılacağını, Halkevlerinin başlıca dokuz kol olarak çalışmalarını yürüteceğini, dilin ve yazının yabancı öğelerden kurtularak bir an önce ulusal bir yapıya kavuşması gerektiğini, ulusal benliğimizi kazandırmak amacıyla Türk Tarihinin yeniden yazılması gerektiğini de belirtmiştir. Reşit Galip'in bahsettiği dokuz kol şunlardır; Dil ve Edebiyat Kolu, Güzel Sanatlar Kolu, Temsil Kolu, Spor Kolu, Sosyal Yardım Kolu, Halk Dershaneleri ve Kurslar Kolu, Kitaplık ve Yayın Kolu, Köycülük Koyu, Müzik ve Sergi Kolu"²⁷¹

Kültür Devrimleri döneminde dil, tarih ve sanat alanlarında önemli gelişmeler gerçekleşmiş, Türk insanın kalbinde tarih, dil ve sanat bilinci oluşturulmuştur. Bu devrimleri Atatürk tek başına gerçekleştirmemiş, birçok Türk düşünürünün, aydının ve devlet adamının da katkıları vardır. Bunlardan biri ise Reşit Galip'tir.²⁷²

Türk Tarih Kurumu'nun kurucu üyesi, Türk Tarih Tezini savunan Reşit Galip'i Mustafa Kemal Paşa, 19 Eylül 1932'de Milli Eğitim Bakanlığı görevine getirmiştir.²⁷³ Maarif Vekili olan Reşit Bey'in ilk işlerinden biri maarif teşkilatlarına Maarif Vekilliğine başladığını ve ilkelerinin geleceği yakalamak için bilgi ve imanla birlikte düzenli bir şekilde bıkmayan bir kararlılıkla çalışmak olduğunu belirten, bir genelge göndermesi olmuştur.

²⁷⁰ Tekin, *agm*, s.182.

²⁷¹ Turgut, *agm*, s.22-23-24.

²⁷² Erdoğan Başar, "Maarif Vekili Olarak Dr. Reşit Galip (Eğitim Görüşmeleri ve Önemli Eğitim İcraatları)", *Askeri Tarih Bülteni*, Y. 21, S. 40, 1996, s.43.

²⁷³ Turgut, *agm*, s.42.

Öğretmen maaşlarının geç verildiğini duyunca, müdahale edip maaşların zamanında ödenmesi için talimat vermiştir.²⁷⁴

Bu dönemde gerçekleşen en önemli olaylardan biri 26 Eylül 1932 yılında Birinci Türk Dil Kurultayı'nın toplanması olmuştur. Kurultay'a Mustafa Kemal Paşa'yla birlikte, öğretmen, yazar, şair, edip ve hukukçular dahil yaklaşık üç bin kişi katılmıştır.²⁷⁵ Birinci Türk Dil Kurultayı'nın amacı, Türk dilini yabancı unsurlardan kurtarmak ve Türk dilini güzelleştirip, zenginleştirmektir. Bunun için toplanılmıştır.²⁷⁶ 5 Ekim 1932 yılında Birinci Türk Dil Kurultayı, dokuzuncu ve son toplantısını yapmıştır. Kurultayda alınan karara göre 26 Eylül tarihinin Dil Bayramı olarak kutlanacağına karar verilmiştir.²⁷⁷

Reşit Galip döneminde gerçekleşen diğer önemli gelişmede, Türk çocuğunun yasası olan, Öğrenci Andı'nın kabul edilmiş olmasıdır. Maarif Vekili Reşit Galip tüm okullara genelge göndermiş, ilkokullarda her gün her sınıfta ilk derse girildiği zaman öğrenci andının okunması istenmiştir.²⁷⁸

Kültür devrimlerinden, tarih, dil ve üniversite reformları ile Türk halkını kalkındırmaya yönelik girişimlerin başında çoğunlukla Dr. Reşit Galip gelmektedir.²⁷⁹

Reşit Galip, 13 Ağustos 1933 yılında verdiği Beyanatıyla, rahatsızlığından dolayı bir süre dinlenmesi gerektiğini ve Maarif Vekilliğinden istifa etmek için Başbakan'a başvurduğunu onunda istifayı kabul ettiğini belirtmiştir. Konuşmasına ise şu şekilde devam etmiştir;

“Maarif işleri, Sıhhat vekili Dr. Refik Bey tarafından ifa edilecektir. İlk tedrisat, orta tedrisat, mesleki tedrisat, halk terbiyesi, inkılap terbiyesi, köycülük, güzel sanatlar, müzeler, kütüphaneler, Ankara Millî Akademisi, Millî kütüphane, Millî müze, İstanbul üniversitesi gibi sahalarda başlanılan ıslah ve icra işlerinin cumhuriyetin en kıymetli erkanından olan Dr.

²⁷⁴ Ahmet Kuşci, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, İksad Yayınevi, 2021, s.56.

²⁷⁵ Vakıf, 27 Eylül 1932:1

²⁷⁶ Son Posta, 29 Eylül 1932:1

²⁷⁷ Milliyet, 6 Ekim 1932: 1

²⁷⁸ Vakıf, 21 Mayıs 1933:4

²⁷⁹ Başar, *agm*, s.43.

Refik Beyefendinin mesailerı ile en güzel ve en iyi inkişaf neticelerine ereceğine kati surette eminim”²⁸⁰

Reşit Galip, 25 Temmuz 1933 yılında moda açıklarında ailesiyle birlikte geçirdiği bir araba kazasından sonra rahatsızlanıp tedavi altına alınmıştır. Yakalandığı zatürreden kurtulamayan genç ve idealist doktor 5 Mart 1934 yılında, Ankara’da Keçiören’deki evinde, hayatını kaybetmiş ve Cebeci mezarlığında toprağa verilmiştir. Eserleri ise şu şekildedir;

Anadolu eti imparatorluğu devrine kadar, Tıp Fakültesinin Tedennisi ve Islah Çaresi (broşür), 1918. İnsan Bedeni. Yiyecekler, Ankara, 1929, Maarif Vekaleti. Köy Muallimleri ile Sıhhi Muhasebeler. Çocuk Bakımı Öğütleri, İstanbul, 1929. Sıhhat Koruma Bilgisi, İstanbul, 1929. 4 Azgın Canavar, 1929. Etiler, İstanbul, Dertler ve Dertleşmeler: Tıbbi i-İçtimai Musahabe, Mersin, 1928, Köy Muallimleri ile Sıhhi Musahabeler, Türk Tarihinin Ana Hatları, Afet İnan ve Başkaları, İstanbul, 1930.²⁸¹

2.5.2. Takrir ve Teklifleri

Takrir:

9 Şubat 1925 yılındaki oturumda Reşit Bey;” Ruznamede bulunan Gurabayı Müslimin Hastanesi Röntgen Mütihazası Doktor İbrahim Vasıf Beye hidematı vataniye tertibinden maaş tahsisi hakkındaki Kanun lâyihasının müstacel ruznameye alınmasına” dair önergede bulunmuştur.

Riyaseti Celileye

Gurabayı Müslimin Hastanesi röntgen mütihazası olup esnayı vazifede her iki eli kat'edilen Doktor İbrahim Vasıf Beye hidematı vataniye tertibinden maktuan elli lira maaş tahsisi hakkında Başvekâletten mevрут (1/507) numaralı kanun lâyihası, aylardan beri ruznamenin bir köşesinden diğerine giderek teahhüra uğramaktadır. Türk ilim ve fenninin itilâsı uğrunda iki elini birden ameliyat masasına bırakan bu malûl fen gazisinin, ıstıraplarına inzımam eden, maddî zaruretinin tehvin ve tadiline biran evvel yardım edilebilmiş olmak için, bu lâyihanın müstacel ruznameye alınmasını arz ve teklif ederim.

²⁸⁰Hakimiyet-i Millîye, 14 Ağustos 1933:1

²⁸¹ Azize Yasa, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/resit-galip-baydur-1893-1934/?pdf=3406>, Erişim Tarihi: 12.08.2024, s.2.

Layihanın müstaceliyetle müzakeresi oy çokluğuyla kabul edilmiştir.²⁸²

II. Dönem TBMM yıllarında Reşit Bey’e ait “TBMM Z.C.’nde herhangi bir yapmış olduğu teklife rastlanmamıştır.

2.5.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 2.4. Atatürk Dönemi Reşit Galip’in II. Dönem Meclis Konuşmaları²⁸³

TARİH	DÖNEM	KONU
3 Şubat 1341	2	Aydın ve Adana vilayetlerinde hükümferma olan grip salgını hakkındaki suali

2.6. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)²⁸⁴

2.6.1. Biyografisi

Resim 2.5. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)

Hasan Tahsin 1865 yılında Selanik’te doğmuştur. Babası Koplu Ali Ağa, annesi Fitnat Hanımdır. Eğitim hayatını Selanik Rüştîye Mektebinde tamamlayıp, 1880 yılında Selanik Duyunu Umumiye Muhasebe kaleminde katip olarak göreve başlamıştır. 1882’de Katerin Kazası Bidayet Mahkemesi sorgu Hakimi Yardımcılığına atanmış, sonraki sene Katerin Mukavelet Muharrirliği görevine getirilmiştir. 1892 yılında Girit’in Kandiye

²⁸² TBMM Z.C. D:II. C.XII/I. s.241.

²⁸³ TBMM, II. Dönem Tutanak Dergisi.

²⁸⁴ TBMM Albümü 1920-2010, s.85.

Sancağında Polis Komiserliği, 1895’de Girit’e bağlı Götürü Kazasında Kaymakamlık görevlerini üstelenmiştir.²⁸⁵

1897 yılında Yemen Mihail Sancağında Kaymakamlık görevine devam etmiştir. 1900 yılında Aydın Bozdoğan İlçesinde Kaymakamlığına getirilmiş, sekiz yıl boyunca görevine devam etmiştir. Sonraki yıllarda Nif, Kuşadası, Urfa ve Bulanık’da Kaymakamlık görevlerinde bulunmuş son olarak Çal Kaymakamlığına atanıp 1915 yılında emekliye ayrılmıştır. TBMM’nin I. Dönem seçimlerinde Aydın Milletvekili olarak 1920’de Meclisin açılışında hazır bulunmuştur. Meclise İktisat, Bayındırlık ve Dilekçe Komisyonlarında görevlendirildi. 1922 yılında Harp Encümeni kararıyla Ordu geri hizmetlerine yardım ve gözetim görevlerinde bulundu.²⁸⁶

Birinci dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde, Meclis Genel Kurulu’nda, çeşitli konularda Hasan Tahsin Bey’in 95 gizli celse görüşmelerinde toplamda 18 konuşması vardır. Bir soru, üç teklifi bulunmaktadır. Teklifleri şehit çocuklarının sokakta bırakılmaması, idari vilayet ve tedrisatı iptidaiye/ilköğretim geçici yasasının tadili, Söke’de açılmış olan Dar’ül Eytam(yetimhane) için tahsilat ayrılması ve hapishanelerin ıslahı hakkındadır. Mecliste konuşulan ve tartışılan konuları yakından takip eden Hasan Tahsin Bey dikkat çekmektedir. Sık sık kürsüye çıkarak düşüncelerini açıklamaktan çekinmeyen ve Cenova Konferansı’na katılmayan Harici Vekilden hesap soracak kadar özgüvene sahiptir. Aynı zamanda Hasan Tahsin Bey, eğitimle ilgili konularda oldukça hassastır. Kütahya Livası öğretmenlerinin maaşlarının alamadıklarına dair İzmir mebusu, Reşit Bey’in soru önergesine destek olarak önerilerini ve değerlendirmeler yapmıştır. Ekonomi konularını da yakından takip etmiş bütün bütçe görüşmelerinde, temettü vergisi, aşar vergisi gibi çeşitli vergi düzenlemelerinde Men-i Müskirat Kanununda söz almıştır. Hasan Tahsin Bey bunların dışında icra vekillerinin seçilmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar, konusunda da konuşmalar yapmıştır. Birinci TBMM’nin 1 Mart 1922 16 Nisan 1923 yılları arasındaki gizli celse oturumlarında 18 konuşması bulunmaktadır. Bunların bazıları başkomutanlık

²⁸⁵ Suat Seçkin, “I. Dönem TBMM’de Polis kökenli Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları” T.C Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2016, s.37-38

²⁸⁶ Çoker, *TPT II. Dönem*, s.133.

kanununun müzakeresi, Suriye ile yapılacak gümrük itiraf nağmesi, hakkındaki Bakanlar kurulu kararı hakkında, Malta sürgünlerinin durumları.²⁸⁷

TBMM II. Dönem Seçimlerine katılmış 1923 yılındaki seçimde 329 oy alarak Aydın Milletvekili görevine devam etmiştir. 11 Ağustos 1923'de Mecliste yerini almış ertesi gün mazbatasını onaylanmıştır. Hasan Tahsin son İstida, Nafia, Mübadele ve İskan Komisyonlarında çalışmıştır. Genel Kurulda 27 konuda 48 konuşması vardır.²⁸⁸

Üçüncü dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimlerinde 457 oy alarak Aydın mebusu seçilen Hasan Tahsin Bey 3 Ekim 1927'de Mazbatasını almış ve bir Kasım'da meclise katılmıştır. Üçüncü dönem çalışmalarında Divan'ı muhasebat (Sayıştay) ve Teşkilat-ı Esasiye(anayasa) komisyonlarında, Genel kurulda 25 konuşması vardır. Dördüncü dönem TBMM'de' de 4 Mayıs 1931 yılında, Aydın mebusu seçilmiş, anayasa komisyonunda çalışmış 25 konuşma gerçekleştirmiştir. 12 Şubat 1935 yılında aldığı seçim tutanağı ile Hasan Tahsin Bey, Beşinci Dönem Aydın milletvekili seçilmiş, 1 Mart 1935 yılında meclise katılmış ve tutanağı 7 Mart 1935 yılında onaylanmıştır. 1935 ve 1939 yıllarında beşinci dönem TBMM'de Teşkilat-ı Esasi Encümeni üyeliğine getirilmiştir. Bu dönemde genel kurulda; Hurda ağlarının dışarı çıkarılmasının yasak edilmesi ve satın alınması, devlet demir yolları ve limanları işletme Umum Müdürlüğü'nü memur ve müstahdemlerinin ücretleri, Gümrük ve İnhisarlar Vekilliği memurları kanun layihası, Hatay muvaffakiyetinden dolayı açılan müzakere, iskan edilen muhacirlere verilen samanlıklar hakkındaki arzuhal encümeni Mazbatasını, madeni ufaklık para hakkındaki kanunun birinci maddesinde değişiklik yapılması, muvazene vergisi kanunun onuncu maddesinde yazılı müddet bir sene daha uzatılması, nalbant Mektepleri ve nalbantlık hakkındaki kanun, orman kanunu, ortaokul öğretmenleri yetiştirmek maksadıyla Gazi Terbiye Enstitüsü'nde açılan kursa devam eden öğretmen okulu mezunları, subay ve askeri memurların yaşları hakkındaki kanun, tuz hakkındaki kanun, Türkiye cumhuriyeti devlet Meteoroloji işleri umum müdürlüğü teşkilat ve vazifelerine dair kanun, Türkiye ziraat Bankası'nın ipotekli ve müteselsil zirai borçlarının taksitlenmesi, Van Gölü gemi işletme idaresi 1935 yılı bütçesi, Yalova kaplıcaları ile kaplıcalar bölgesi'nin idaresi, zeytinciliğin ıslah ve yabanilerin aşı attırılması ve zirai satış kooperatifleri birlikleri hakkında kanun dolayısıyla konuşmalar

²⁸⁷ Günver Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-tahsin-san/?pdf=7223>, Erişim Tarihi: 17.08.2024, s.1-2.

²⁸⁸ Öztürk, *TPT II. Dönem*, s.120.

yapmıştır. Aynı zamanda, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına Arzuhal Encümeninin çalışmalarıyla ilgili bir de taktir vermiştir.²⁸⁹

Hasan Tahsin Bey, Birinci, İkinci, Üçüncü, Dördüncü ve Beşinci dönemlerde Aydın milletvekili seçilerek, 1939 yılına kadar meclisteki yerini korumuştur. Aydın milletvekilleri arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan beşinci dönem sonuna kadar milletvekili olarak kalabilen nadir milletvekillerinden biri olmuştur.

Milletvekilliği sona erince, Bozdağın'a yerleşip orada tarım ve ziraat işleriyle uğraşmıştır. Tahsin Bey evli ve çocuksuzdur. Kısa Hal Tercümesinde Rumca bildiği yazmaktadır. Tahsin Bey, Zübeyde Hanım'ın babasını, kocası Ali Rıza Efendi'yi ve Ali Rıza Efendi'nin babası Kızıl Ahmet Hafız Beyle ilgili olarak bilgileri Enver Behnan Şapolya'ya anlatmış ve Atatürk'ün soyağacı hakkında önemli katkılar sağlamıştır.²⁹⁰

Hasan Tahsin 21 Aralık 1951 yılında hayatını kaybetmiştir.²⁹¹

2.6.2. Konuşmaları, Takrir ve Teklifleri

Takrir:

26 Nisan 1926 yılında gerçekleşen oturumda Tahsin Bey'in;" Demircilikte kullanılan dört kalem mevaddı iptidaiyenin gümrük resminden muafiyeti" hakkında önergede bulunmuştur. Önerge Ticaret Kavanin ve Muvazened Maliye Encümenlerine havale edilmiştir.²⁹²

II. Dönem TBMM yıllarında Tahsin Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklife rastlanmamıştır.

²⁸⁹ Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-tahsin-san/?pdf=7223>, Erişim Tarihi: 17.08.2024, s. 2-3.

²⁹⁰ Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-tahsin-san/?pdf=7223>, Erişim Tarihi: 17.08.2024, s.3.

²⁹¹ TBMM Arşivi, *Tercümet Hal kâğıdı örneği, Sicil NO:52.*

²⁹² TBMM Z.C. D:II., C.XXIV. s.215.

2.6.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 2.5. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın II. Dönem Meclis Konuşmaları²⁹³

TARİH	DÖNEM	KONU
29 Eylül 1339	2	1339 senesi İkinci altı aylık Tahsisat Kanunu münasebetiyle.
1 Kasım 1339	2	Mübadele, İmar ve İskân Kanunu münasebetiyle.
28 Ocak 1340	2	Rize vilâyeti ile Borçka kazasında fındık, portakal, limon, mandalina ve çay yetiştirilmesi hakkında Lâzistan Mebusu Esat Beyin, teklifi kanunisi münasebetiyle.
17 Şubat 1340	2	Belediye Vergi ve Resimleri hakkındaki kanun lâiyhası münasebetiyle.
10 Şubat 1340	2	Türkler ve Türk şirketleri tarafından iştirâ olunan buharlı sefaının Gümrük Resminden istisnasına dair kanun teklifi münasebetiyle.
21 Şubat 1340	2	Köy Kanunu lâiyhası münasebetiyle.
8 Mart 1340	2	1340 senesi Dahiliye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
7 Ocak 1341	2	22 Şubat 1337 tarihli tarik mükellefiyeti nakdiyesi Kanununa müzeyyel kanun Lâiyhası ve Kangırı Mebusu Talât Beyin turuku hususiye ve umûmiyede amelei mükellefe usulünün tatbikine dair kanun teklifi ve Dersim Mebusu Feridun Fikri Beyin; tarik mükellefiyeti nakdiyesinin ilgasına ve amelei mükellefe usulünün tatbikine dair kanun teklifi ve İzmit Mebusu İbrahim Beyin; tarik mükellefiyeti nakdiyesi ve bedniyesi hakkında kanun teklifi münasebetiyle
12 Ocak 1341	2	Pamuk mahsûlüne arız olan haşaratın imhası hakkında kanun lâiyhası münasebetiyle.
19 Ocak 1341	2	Yunanistan dahil ve haricinde mukim Türkiye tebaasının Yunanistan'daki emvali gayrimenkulesine Yunan Hükümeti tarafından vaziyet edildiği cihetle Türkiye'de bulunmayan Yunan tebaasına ait emvali gayrimenkuleye vaziyet edilmesi hakkında kanun lâiyhası münasebetiyle.
22 Ocak 1341	2	Ereğli Karadere şimendifer hattının inşaa ve işletilmesi için 1340 senesi bütçesine mevzu tahsisatın 1341 senesinde dahi sarfi hakkında kanun lâiyhası münasebetiyle
24 Ocak 1341	2	Mekâtibi ziraiye şubâtı fenniyesinden olan, konservehane ve tamirhaneler ile mektebe merbut çiftliğin idamei faaliyeti için her müesseseye otuzbin liraya kadar sermaye vazı hakkında kanun lâiyhası münasebetiyle.
14 Şubat 1341	2	1341 senesi Muvazenei Umûmiye Kanunu lâiyhası münasebetiyle.
9 Kasım 1341	2	Mesai Kanunu lâiyhası münasebetiyle.
31 Aralık 1341	2	Düşman tarafından tamamen veya kısmen tahrip ve ihrak edilmiş olan kasabât ve kuranın sureti imal ve ihyası hakkındaki lâiyhai kanuniye münasebetiyle.
13 Ocak 1926	2	14 Şubat 1327 tarihli Usulü Muhasebei Umûmiye Kanunu muvakkatinin bazı mevaddının tadili hakkındaki kanun münasebetiyle.
13 Ocak 1926	2	Ecnebi tebaasına ait tekaüt maaşatının kemafissabık tediyesi hakkındaki kanun münasebetiyle.
18 Ocak 1926	2	Elcezire ve Şark cephelerinde ifayı vazife edecek erkân, ümera ve zabitan ve mensûbini askeriyenin müddeti hizmetlerine dair kanun münasebetiyle.
30 Ocak 1926	2	Kazanç Vergisi hakkındaki kanun münasebetiyle.

²⁹³ TBMM, II. Dönem Tutanak Dergisi.

Tablo 2.5. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın II. Dönem Meclis Konuşmaları (devamı)

1 Şubat 1926	2	Kazanç Vergisi hakkındaki kanun lâiyhası münasebetiyle.
6 Şubat 1926	2	Nafia Vekili merhum Süleyman Sırrı Beyin valide, refika ve dört evladına maaş ve ikramiye itası hakkındaki kanun münasebetiyle.
17 Mayıs 1926	2	1926 senesi Muvazenei Maliye Encümeni Kanunu Lâiyhası münasebetiyle.
20 Mayıs 1926	2	Orman mahsulâtından alınacak mahsulâtı araziye vergisi hakkındaki kanun lâiyhası münasebetiyle.
30 Mayıs 1926	2	Tedariki Vesaiti Nakliye Kanununun 50. maddesine bazı mevad tezyiline dair kanun lâiyhası münasebetiyle
30 Mayıs 1926	2	Maarif Vekâleti Bütçesi münasebetiyle.
13 Nisan 1927	2	1927 senesi Muvazenei Umûmiye Kanunu lâiyhası münasebetiyle,
14 Nisan 1927	2	Kastamonu Mebusu Hasan Fehmi Beyin, Edirne fidanlığına muavenet hakkında takriri münasebetiyle.
17 Nisan 1927	2	Varidat Bütçesi münasebetiyle.
16 Mayıs 1927	2	Tütün alım ve muamelesinin kantariye resminden istisnası hakkında kanun layihası münasebetiyle.
27 Mayıs 1927	2	Askerlik Mükellefiyeti hakkında kanun lâiyhası üzerinde.
23 Haziran 1927	2	Kibrit yerine kullanılan ve alev hâsıl eden çakmakların imal ve istimallerinin memnuiyeti hakkında kanun lâiyhası münasebetiyle.

2.7. Zekai Bey (Aziz Zekai Apaydın)²⁹⁴

2.7.1. Biyografisi

Resim 2.6. Zekai Bey (Aziz Zekai Apaydın)

Aziz Zekai 1884 tarihinde Bosna'nın Graveşka köyünde doğmuştur. Büyükbabasını Osmanlı Ordusu akıncılarından olması sebebiyle Bosna'da kale muhafızlığı yapmış ve oraya yerleşmiştir. Sonrasında babası Hacı Salih ve annesi Şefika Hanım çocuklarıyla birlikte Anadolu'ya göç edip Aydın iline yerleşmişlerdir. Aziz Zekai, idadi eğitimini Aydın ve İzmir'de tamamlamış, 1903 yılına gelindiğinde mülkiyeden pekiyi derece ile mezun

²⁹⁴ TBMM Albümü 1920-2010, s.85.

olmuştur. Aynı tarihte Aydın vilayeti Maiyet memurluğuna tayin olup, devlet memuriyetine girmiştir.

İçel, Kayseri, Mersin ve Eskişehir’de Mutasarrıf olarak görevine devam etmiştir. 1918 yılında Damat Ferit Hükümeti tarafından Eskişehir Mutasarrıflığı görevinden alınarak, bir müddet İstanbul’da saklanmış, trenle kaçarak Bosna’ya yerleşmiştir. Anadolu’da İstiklal Savaşı başlamış ve Aziz Zekai bu haberi öğrendiği gibi İtalyan Vapuru ile Mersin’e gitmiştir. Adana Cephesi’nde gönüllü çalışmış,²⁹⁵ 1 Eylül 1920’de Adana’dan mebus seçilerek meclise katılmıştır. Eskişehir İstiklal Mahkemesi üyeliğinde iken istifa edip, üyelikten ayrılmış, iktisat, içişleri, dışişleri ve PTT Komisyonlarında da çalışmıştır. 1921 yılındaki Londra Konferansına gönderilen Delege Heyetinin içerisinde yer almış, Hükümet adına Suriye ile Gümrük Antlaşması imzalamıştır.²⁹⁶

Aziz Zekai II. Dönem seçimlerine katılıp, 1923 yılındaki seçimde 350 oy alarak Aydın Milletvekili seçilmiştir. 11 Ağustos 1923’ de meclise katılıp, ertesi gün mazbatasını onaylanmıştır. Hariciye, Dâhiliye, İmar, Mübadele, Kanuni Esasi ve İskan komisyonlarında çalışmalarını sürdürmüştür. 13 Ekim 1923’te Hariciye Komisyonu Başkanlığına seçilmiş, 1924 yılında İsmet Paşa’nın kurduğu hükümette Ziraat Vekili olmuştur.²⁹⁷ Ziraat Bakanlığının kurulmasından iki ay sonra Adana’da düzenlenen Ziraat sergisini açmak ve tarımla ilgili bazı teftişlerde bulunmak için seyahate çıkan Zekai Bey döndüğünde şu beyanatta bulunmuştur;

“Ziraat durumu vericidir fevkalade ümit vericidir. Geçen seneye nispetle çok fazla ekim vardır. Hatta bazı yerlerden geçen senenin iki misli ekilmiştir. Müsait yağmurlarda da yağdığı için iyi mahsul idrak edileceği ümit olunuyor. Bu sene herhalde kendi ihtiyacımızı temin edeceğiz, İstanbul’a külliye zahire sevk edebileceğiz. Adana’nın pamuk mahsulü çok iyidir. Konya’daki Çumra Ovası’nı gezdim. Bu havalideki 30 kadar köylere yardım ederek ziraatlarını takviye edeceğiz. Zaten elimizdeki tahsilat nispetinde her tarafın çiftçilerine nakden, çift hayvanatı, tohumluk vermek suretiyle yardım ediyoruz. Aynı zamanda Çumra’da bir de numune Çiftliği tesis etmek tasavvurundayız. Eskişehir’den

²⁹⁵ Ekrem Apaydın, “Türkiye Cumhuriyeti’nin Bakan ve Büyükelçilerinden Zekai Apaydın’ın Albümünden”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. I. S. I, 1984, s.300.

²⁹⁶ Fahri Çoker, *TPT*, s. 50.

²⁹⁷ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem 1923-1927 III. Cilt*, TBMM Vakfı Yayınları, No:3, s.111.

geçerken Çiftçilerle temas ettim. Mahsullerinden çok ümitlidirler. Bu faaliyeti daha iki sene devam ettikten sonra memleketin iktisadi vaziyeti Mesut bir şekil alacaktır.”

Aynı zamanda Zekai Bey’in ziraat vekilliği sırasında, tarım ürünlerinin şehirlerde ucuza satılmasını temin amacı ile Türk şimendiferlerinde tenzilatlı tarife uygulanarak düşük fiyatlı taşınmaları çalışmaları başlamıştır.²⁹⁸

Aynı yıl İsmet Paşa’nın üzerinde bulundurduğu Hariciye Vekâletine vekillik etmiş, 10 Eylül 1924 yılında Londra Elçiliğine atanmıştır. Zekai Bey sekiz aylık memuriyetliğinden sonra, 1925 yılında ülkeye izinli olarak dönmüştür. Bu esnada Londra Elçiliğinde değişikliğe gidilip, kendisinin rahatsızlığından dolayı istifa edeceği, başka bir elçilik atanacağı hakkında rivayetler ortaya çıkmıştır. 6 Mayıs tarihinde Hariciye Vekili Tevfik Rüştü’yü ziyaret eden Zekai Bey, üç saatlik bir görüşmeden sonra Moskova Elçiliğine getirilmesi kararlaştırılmıştır. Yayınlanan bir kararnameyle Zekai Bey Moskova Elçiliğine atanmıştır. İstanbul’da bir süre tedavi altında olan Zekai Bey, 30 Haziran’da İstanbul’dan hareket ederek Odessa limanında karşılanmıştır. 2 Temmuz günü Moskova’ya varmıştır.²⁹⁹

Zekai Bey’in Moskova Büyükelçiliği yaptığı 1925-1927 dönemin bir özelliği de, Türk-Sovyet ilişkilerinin büyük bir dostluk çerçevesi içinde gelişmiş olmasıdır. Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında tarafsızlık antlaşması imzalanmış ve Türk Sovyet dostluğu 1926 yılında “Odessa Mülakatı” ile yeni bir gösteriye Sahne olmuştur. Zekai Bey’in Moskova dönüşünde çeşitli devletlerle “Ticaret, İkamet ve Seyrisefain” sözleşmeleri imzasına memur Murahhas Heyeti getirilmiştir. İki yıl boyunca bu görevde bulunmuş Ankara’da hemen bütün devlet temsilcileri ile görüşmelerde bulunup 20 antlaşma imzalamıştır.³⁰⁰

1935 yılında Zekai Bey tekrardan Moskova Elçiliğine tayin olmuştur. Sovyetler nezdindeki ikinci büyükelçilik dönemi 1939 yılına kadar devam etmiştir.³⁰¹ Bulunduğu görevden kendi isteğiyle ayrılmış ve emekliye ayrılmıştır. 29 Nisan 1947 yılında İstanbul’da vefat etmiştir. Milli Mücadele zamanında hem cephede hem de Mecliste hizmet verdiği için

²⁹⁸ Apaydın, *agm*, s.306.

²⁹⁹ Aydın Çakmak, *Zekai Apaydın Bey’in Birinci Moskova Büyükelçiliği (1925-1927)*, Asos Yayınevi, 1. Baskı, “Edit: Zuhale Koç, 4.Uluslararası Türk-Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi”, , 2021 Ankara, s.38.

³⁰⁰ Apaydın, *agm*, s.306.

³⁰¹ Çakmak, *age*, s.50.

Yeşil-Kırmızı Şeritli Madalya ile ödüllendirilmiştir. Nüfus kaydında kayıtlı olan adı ise “Aziz Üzeyir Zekai’dır.”³⁰²

2.7.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Zekai Bey, İkinci Hükümet Dönemi (06.03.1924-22.11.1924) yıllarında, CHP döneminde Ziraat Vekili (Ziraat Bakanı) olarak görev yapmıştır.³⁰³

2.7.3. Takrir ve Teklifleri

Takrir:

26 Kasım 1923 yılında gerçekleşen oturumda Zekai Bey;” Ziraat Bankası hesabı katisinin biran evvel tanzimine” dair önergede bulunmuştur (4/96).

Riyaseti Celileye

Ziraat Bankasının her sene tanzimi kanun icabından olan hesabı katiyesi beş, altı seneden beri tanzim ve ikmal edilmemiştir. Muvazenei Maliye Encümenimizde mazbata bu noksanı ifade ediyor! Bir banka için hesabı katilerin bu kadar müddet teahhur etmesine hiçbir mazeret serd edilemez. Bu noksanın her halde bu sene zarfında istikmalî lâzımdır. Bu lüzumun bir karar halinde Ziraat Bank Meclisi İdaresine İktisat Vekili vasıtasıyla tebliğini teklif eylerim. ³⁰⁴

*İktisat Vekaletine tevdiî yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir.*³⁰⁵

Aydın Zekai

II. Dönem TBMM yıllarında Zekai Bey’e ait “TBMM Z.C.’nde herhangi bir yapmış olduğu teklife rastlanmamıştır.

³⁰² Çoker, TPT, s.50.

³⁰³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, 06.03.1340, s. 147-148

³⁰⁴ TBMM Z.C. D:II. C.III. s.615.

³⁰⁵ TBMM Z.C. D:II. C.III. s.616.

3. BÖLÜM

3. III. DÖNEM (1927-1931) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ

3.1. III. Dönem (1927-1931) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri

Tablo 3.1. III. Dönem TBMM Aydın Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları³⁰⁶

SEÇİM BÖLGESİ	ADI	OY SAYILARI
AYDIN	Emin Fikri Bey (Eralp)	457
	Dr. Mazhar Bey (Germen)	457
	Mithat Bey (Mithat Aydın)	457
	Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)	457
	Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	457

3.2. Emin Fikri Bey (Eralp)³⁰⁷

3.2.1. Biyografisi

Resim 3.1. Emin Fikri Bey (Eralp)

³⁰⁶ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem 1927-1931 III. Cilt*, TBMM Vakfı Yayınları, No:10.

³⁰⁷ *TBMM Albümü 1920-2010*, s. 136.

Emin Fikri Bey, 1883 yılında Manastır'da doğmuştur. Babası Bekir Efendi, annesi Zeynep Hanımdır. Rabia Hanımla evli, üç çocuk babasıdır. 1900 yılında Harbiye'ye başlayan Emin Fikri Bey, 1902 yılında teğmen rütbesiyle mezun olmuştur. 9 Ekim 1905'de üsteğmenliğe yükselmiş ve aynı yıl 67. Alay 3. Tabur 1. Bölüğüne, Haziran 1909'da 33. Avcı Taburunun 2. Bölüğüne, Aralık 1909'da, 5. Ordu, 35. Alay, 4. Tabur, 1. Bölüğüne, Mart 1910'da Selanik Jandarma Subay Okulu 4. Bölük Komutanlığına, Ağustos 1911'de İzmir Posta Kumandaları Okulu Müdürlüğüne verilmiştir. 14 Kasım 1911 yılında yüzbaşı rütbesine yükselmiştir.³⁰⁸

1912 yılında ilan edilen seferberlikte 2. Eğridere Redif Taburuna atanmıştır. Aralık 1913 yılında Jandarma sınıfına geçmiştir. 1914 Seferberliğinde geçici olarak İzmir Sabit Jandarma sınıfına geçmiş, Mart 1917 yılında ise Bursa Jandarma Okul Müdürü olmuştur.³⁰⁹

1917'de kıdemli yüzbaşı olan Emine Fikri Bey, aynı yıl içerisinde Jandarma Teşkilatı, 1. Şube, 2. Kısım Amirliğine, 1918 yılında İzmir Jandarma Komutanlığına, 1919'da Kastamonu Merkez Tabur Komutanlığına atanmıştır. 1919 yılında Kuvayı Milliye Kastamonu örgütünü kurmuştur. Emin Fikri Bey, Ekim 1920'de 2. Ankara Taburu Komutanlığına getirilmiş, Kırşehir ve Kaman Bölgesinde yayılan Konya asillerinin çıkardığı isyanı bastırma görevi verilmiştir. 1920 yılında binbaşılığa yükselmiştir. 30 Aralık 1920 yılında Haymana Kaymakamlığı ve Kumandanlığına getirilmiştir. İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasıyla birlikte Emin Fikri Bey, Ekim 1922'de İzmir Jandarma Komutanlığına getirilmiştir. 1923 yılının Nisan ve Temmuz aylarında İzmir Polis Müdürlüğüne vekâlet etmiştir.³¹⁰

Sonrasında iki kez daha bu vekâleti yinelemiştir. Temmuz 1927 yılına gelindiğinde kendi isteğiyle emekliliğe ayrılmıştır. Emin Fikri Bey, Avcı Taburundaki hizmetiyle 5. Rütbeden Mecidi Nişanı, Genel Savaşta gösterdiği hizmetiyle Harp Madalyası ve İstiklal Mücadelesindeki hizmetiyle de Kırmızı Şeritli İstiklal Madalyasını kazanmıştır.³¹¹

³⁰⁸ Öztürk, *TPT, III. Dönem C.3*, s.84.

³⁰⁹ Öztürk, *TPT, III. Dönem C.3*, s.84-85.

³¹⁰ Tugay Yılmaz, "*Atatürk Dönemi Bursa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri(1920-1938)*", T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2021, s.39-40.

³¹¹ BCA (30.10.0.0./1925.334.15. Tarih: 25.03.1926)

Emin Fikri Bey, III. Dönem seçimlerine katılıp, 1927 yılındaki seçimde 457 oy olarak Aydın Milletvekili seçilmiştir. 1 Kasım 1927’de meclise katılıp, ertesi gün mazbatasını onaylanmıştır.³¹²

3.2.2. Takrir ve Teklifleri

Takrir:

III. TBMM’nin 21 Nisan 1928 yılında gerçekleşen oturumda Emin Fikri Bey;” Bulgaristan da vuku bulan hareketi arz dolayısıyla Meclisi Alice Bulgar Meclisi Mebusuna beyanı teessür edilmesi” hakkında önergede bulunmuştur.

Riyaseti Celile’ye

Bulgaristan'da ahiren vuku bulan zelzeleden dolayı Türkiye Büyük Millet Meclisi azalarının duyduğu teessüratın Divanı Riyasetçe Bulgar Meclisi Mebusanına iblağını teklif ederim. (Muvafık sesleri) 21 Nisan 1928³¹³

Aydın Mebusu Emin Fikri

III. Dönem TBMM yıllarında Emin Fikri Bey’e ait “TBMM Z.C.’nde herhangi bir yapmış olduğu teklife rastlanmamıştır.

³¹² Öztürk, TPT, III. Dönem C.3, s.85.

³¹³ TBMM Z.C. D:III. C.III. s.175.

3.2.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 3.2. Atatürk Dönemi Emin Fikri Eralp'in Meclis Konuşmaları³¹⁴

TARİH	DÖNEM	KONU
1 Kasım 1339	2	Mübadele, İmar ve İskân Kanunu münasebetiyle
19 Ocak 1340	2	Telgraf ve telefon umurunun tensiki hakkındaki lâyiha münasebetiyle
15 Mart 1340	2	Çanakkale Mebusu Mehmed Beyin, Hükümeti zaile tarafından Çanakkale ve mülhakatı Ziraat Bankası şubasının İstanbul'a alınan nukudu mevcudesine dair Ziraat Vekâletinden sorusu münasebetiyle.
15 Mart 1340	2	Ziraat Bankasının 1340 senesi Bütçesi münasebetiyle
29 Mart 1340	2	Mühtacini zürraa tâvizen tevzi edilmek üzere Ziraat Bankasına verilen iki milyon liradan bir milyon sekizyüzbin lirasının tohumluğa ve mütebakisinin çift hayvanatıyla alâtı ziraiyeye tahsisi hakkında kanun lâyihası münasebetiyle
15 Nisan 1340	2	Orman Kanununun mevkii mer'iyete vaz'ına kadar ormanlar civarında meskûn maişeti keresteciliğe münhasır köyler ahalisinin ihtiyacatı zatiyelerinin sureti tedarikine dair kanun lâyihası münasebetiyle
19 Nisan 1340	2	1340 senesi Muvazenei Umumiye Kanununun maddelerinin müzakeresi münasebetiyle
21 Nisan 1340	2	Halı dokumasına yarayan ip, eriş, argaç, gibi şeylerle yünlerin menî ihracına dair kanun teklifi münasebetiyle
21 Nisan 1340	2	İtibarı zirai cemiyetleri hakkında kanun lâyihası münasebetiyle
22 Nisan 1340	2	Orman nizamnamesinin ikinci faslına bir maddeyi tezyile ilavesine dair kanun lâyihası münasebetiyle
22 Nisan 1340	2	Türkiye'de mevcut bilumum ormanların fenni usul ve idare ve işletilmesi hakkında kanun teklifi münasebetiyle

3.3. Dr. Mazhar Bey (Germen)

Özgeçmişi önceki bölümde mevcuttur.

Mazhar Germen katıldığı III. Dönem Aydın Milletvekilleri seçiminde 457 oy alarak Aydın milletvekili seçilmiştir. 31 Ekim 1927 yılında mazbatasını almış, 1 Kasım'da meclise katılmıştır. 2 Kasım'da ise mazbatasını onaylanmıştır.³¹⁵

3.3.2. Tahrir ve Teklifleri

III. Dönem TBMM yıllarında Mazhar Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

³¹⁴ TBMM, III. Dönem Tutanak Dergisi.

³¹⁵ Öztürk, , TPT, III. Dönem C.3, s.87.

3.3.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 3.3. Atatürk Dönemi Mazhar Germen'in III. Dönem Meclis Konuşmaları³¹⁶

TARİH	DÖNEM	KONU
26 Aralık 1927	3	Meclis Hesaplarını Tetkik Encümeninin raporu ve cetveli münasebetiyle
5 Nisan 1928	3	Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı icrası hakkındaki kanun münasebetiyle
21 Nisan 1928	3	1928 senesi Maliye Vekâleti bütçesi münasebetiyle
1 Aralık 1928	3	Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı düyunu umumiyesi hamillerinin mümesilleri arasında aktedilen mukavelenamenin tasdikine dair kanun lâyihası münasebetiyle.
5 Mart 1931	3	Kabotaj Kanununun 3. maddesinin tefsiri münasebetiyle

3.4. Mithat Bey (Mithat Aydın)

3.4.1. Biyografisi

Özgeçmişî önceki bölümde mevcuttur.

Mithat Bey katıldığı III. Dönem Aydın Milletvekilleri seçiminde 457 oy alarak Aydın milletvekili seçilmiştir. 3 Ekim 1927 yılında mazbatasını almış, 1 Kasım'da meclise katılmıştır. 2 Kasım'da ise mazbatasını onaylanmıştır.³¹⁷

3.4.2. Takrir ve Teklifleri

Teklifler:

III. TBMM'nin 8 Aralık 1927 yılında gerçekleşen oturumda Mithat Bey;" Nafia Fen Mektebi küşadına" dair teklifte bulunmuştur. Nafia ve Bütçe Encümenlerine) (Bütçe Encümeninin talebi üzerine)³¹⁸

Takrir:

III. TBMM'nin 26 Ocak 1931 yılında gerçekleşen oturumda Mithat Bey;" Nafia Fen Mektebi küşadına" dair kanun teklifinin geri verilmesi hakkındaki takrir şu şekildedir;

³¹⁶ TBMM, III. Dönem Tutanak Dergisi.

³¹⁷ Öztürk, TPT, III. Dönem C.3, s. 83.

³¹⁸ TBMM Z.C. D:III., C.I., s.88.

YÜKSEK REİSLİĞE

Nafia fen mektebi küşadı hakkında evvelce takdim olunup halen Bütçe Encümeninde bulunan kanun teklifimin iadesine müsaade buyrulmasını rica ederim efendim. Aydın Meb'usu Mithat

İade edilmiştir.³¹⁹

III. Dönem TBMM yıllarında Mazhar Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu takrire rastlanmamıştır.

3.4.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 3.4. Atatürk Dönemi Mithat Aydın'ın III. Dönem Meclis Konuşmaları³²⁰

TARİH	DÖNEM	KONU
19 Mayıs 1928	3	Devlet Demiryolları ve limanları idaresinin 1928 mali senesi bütçe kanunu münasebetiyle.
2 Haziran 1928	3	Şose ve Köprüler Kanunu münasebetiyle
24 Mayıs 1930	3	Devlet Demiryolları ve limanları umûmi idaresinin 1930 mali senesi bütçe kanunu münasebetiyle

3.5. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)

3.5.1. Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümde mevcuttur.

Dr. Reşit Bey katıldığı III. Dönem Aydın Milletvekilleri seçiminde 457 oy alarak Aydın milletvekili seçilmiştir. 3 Ekim 1927 yılında mazbatasını almış, 1 Kasım'da meclise katılmıştır. 2 Kasım'da ise mazbatasını onaylanmıştır.³²¹

3.5.2. Takrir ve Teklifleri

III. Dönem TBMM yıllarında Reşit Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

³¹⁹ TBMM Z.C., D:III., C.XXIV. s.53.

³²⁰ TBMM, III. Dönem Tutanak Dergisi.

³²¹ Öztürk, TPT, III. Dönem C.3, s.87.

3.5.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 3.5. Atatürk Dönemi Reşit Galip’in III. Dönem Meclis Konuşmaları³²²

TARİH	DÖNEM	KONU
28 Kasım 1927	3	Büyük Millet Meclisi namına Edirne kurtuluş bayramına iştirak eden heyetten mevrit telgrafname münasebetiyle
18 Nisan 1929	3	Vilâyetlerin umumî idaresi hakkında kanun münasebetiyle
22 Mayıs 1930	3	Devlet Demiryolları ve Limanları Umumi idaresinin 1930 mali senesi bütçe kanunu münasebetiyle
25 Eylül 1930	3	Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu münasebetiyle

3.6. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)

3.6.1. Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümde mevcuttur.

Tahsin Bey katıldığı III. Dönem Aydın Milletvekilleri seçiminde 457 oy alarak Aydın milletvekili seçilmiştir. 3 Ekim 1927 yılında mazbatasını almış, 1 Kasım’da meclise katılmıştır. 2 Kasım’da ise mazbatasını onaylanmıştır.³²³

3.6.2. Takrir ve Teklifleri

III. Dönem TBMM yıllarında Tahsin Bey’e ait “TBMM Z.C.’nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

³²² TBMM, III. Dönem Tutanak Dergisi.

³²³ Öztürk, TPT, III. Dönem C.3, s.88.

3.6.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 3.6. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın III. Dönem Meclis Konuşmaları³²⁴

TARİH	DÖNEM	KONU
29 Aralık 1927	3	Seyrisefain idaresinin 1928 senesi bütçesi hakkında.
23 Mayıs 1928	3	Emvali gayrimenkulelerini Bulgaristan da terketmiş olanlara verilecek emval hakkındaki Kanun münasebetiyle.
24 Mayıs 1928	3	Samsun sahil demiryolları Türk anonim şirketinden 300 bin liralık hisse senedi mubayaası hakkındaki kanun münasebetiyle.
4 Mart 1929	3	Mandıra ve ağıllar kanunu münasebetiyle.
15 Nisan 1929	3	1/248 numaralı Mandıra ve Ağıllar Kanunu münasebetiyle.
29 Mayıs 1929	3	Isparta mebusu Hâkim Rıza ve Konya mebusu Hüsnü Beylerin Arzuhal encümeninin 824 ve 864 numaralı kararlarının Heyeti umumiyede tedkik ve müzakeresine dair takrirleri ve Arzuhal encümeni mazbatası münasebetiyle.
30 Mayıs 1929	3	Evkaf umum müdürlüğünün 1929 malî senesi bütçe kanunu münasebetiyle.
1 Haziran 1929	3	Gümrük tarife kanunu münasebetiyle.
20 Mart 1930	3	Belediye Kanunu hakkında.
18 Mayıs 1930	3	1930 senesi İktisat Vekaleti bütçesi münasebetiyle.
22 Mayıs 1930	3	Devlet Demiryolları ve Limanları Umumî idaresinin 1930 malî senesi bütçe Kanunu münasebetiyle.
9 Haziran 1930	3	Tütün inhisarı kanunu hakkında.
10 Haziran 1930	3	Şeker şirketine iştirak, ve avans itasına dair kanun üzerinde.
15 Haziran 1930	3	Kibrit ve Çakmak inhisarı işletmesinin devrine ve on milyon dolarlık istikraz akdine dair olan kanun üzerinde.
11 Aralık 1930	3	Hâkimler kanununun 37. maddesinin ilgasına dair kanun lâyihası münasebetiyle
2 Şubat 1931	3	Ankara İstiklâl Mahkemesince on sene hapse mahkûm edilen Süleyman Radi Beyin sıhî vaziyetinden dolayı geri kalan cezasının affı hakkındaki mazbata münasebetiyle.
12 Şubat 1931		İktisad Vekâleti bütçesinin ecnebi mütehassısları tertibinden ücreti tesviye edilmek üzere bir Türk mütehasssının istihdamına mezuniyet verilmesi hakkında kanun lâyihası münasebetiyle.

³²⁴ TBMM, III. Dönem Tutanak Dergisi.

4. BÖLÜM

4. IV. DÖNEM (1931-1935) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ

4.1. IV. Dönem (1931-1935) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri

Tablo 4.1. IV. Dönem TBMM Aydın Milletvekillerinin İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları³²⁵

SEÇİM BÖLGESİ	ADI	OY SAYILARI
AYDIN	Abidin Bey (Özmen)	
	Adnan Bey (Menderes)	
	Fuat Şahin Bey (Fuat Ertaş)	
	Dr. Mazhar Bey (Germen)	
	Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)	
	Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)	

4.2. Abidin Bey (Özmen)³²⁶

4.2.1. Biyografisi

Resim 4.1. Abidin Bey (Özmen)

Abidin Bey, Ocak 1890 yılında Niğde’de dünyaya gelmiştir. Babası Hasan Efendi, annesi Şefkiye Hanımdır. İlköğrenimine Niğde merkezde bulunan Mahalle Mektebinde

³²⁵ Kazım Öztürk, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935 II. Cilt*, TBMM Vakfı Yayınları, No:12.

³²⁶ *TBMM Albümü 1920-2010*, s.189.

başlamış 1908 yılında mezun olmuştur. Arkasından Mülkiye Mektebine devam etmiş buradan da 1911 yılında mezun olmuştur. Osmanlı Devleti'nin son yıllarında memuriyete başlayan Abidin Bey, cumhuriyetin yakın yıllarında kaymakamlık ve valilik gibi önemli vazifelerle devam etmiştir.³²⁷ 27 Nisan 1919 yılında Malkara Kaymakamlığına atanmış, Ekim ayında ise Hüdavendigâr (Bursa) İli Polis Müdürlüğüne getirilmiştir. 1920'de Bursa Evkaf Müdürü olmuştur. Abidin Bey 13 Ağustos 1920'de casusluk suçu ile tutuklanmış ve İzmir'e gönderilmiştir. Yunan işgalleri Divanı Harbindeki yargılanmasında 31 Ağustos 1921'de, 101 yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu cezayı Atina'da çeken Abidin Bey, zaferden sonra Yunanistan'la yapılan antlaşmayla esirlerin değiştirilmesi maddesiyle, 14 Haziran 1923'te serbest bırakılarak yurda dönmüştür.³²⁸

Türkiye'ye dönen Abidin Bey, Yalvaç Kaymakamlığına tayin edilmek suretiyle yeniden idari göreve başlamıştır. Sonrasında Bilecik ve Kilis Kaymakamlığı görevlerinde bulunmuştur. 1926 yılında Kilis Kaymakamı iken Mülkiye Müfettişliğine tayin edilmiştir. 1927'de Bitlis'te vali olarak göreve başlamış sonrasında sırayla 1929'da Muş'ta, 1931'de Antalya'da, 1933'te Bursa Valiliklerinde bulunmuştur.³²⁹

1934 yılında Aydın Milletvekilliğine seçilmiştir.³³⁰ 9 Temmuz 1934 yılında Başvekil İsmet Bey'in imzasıyla şu mektubu almıştır:

"Aydın Mebusu Abidin Beyefendiye Hikmet Beyefendinin istifası Özerine inhilal eden Maarif Vekilliğine zatîlilerinin tayinleri 9 Temmuz 1934 tarihinde Reisicumhur hazretlerinin yüksek tasviplerine iktiran ettiğini arz ve muvaffakiyet temenni ederim efendim"³³¹

1935 yılı seçimlerinde kesin sonuçların beraberinde Başvekil İnönü 1 Mart 1935 yılında istifasını Mustafa Kemal Paşa'ya sunmuştur. Yeni İcra Heyetini kurma görevi Mustafa Kemal Paşa tarafından tekrar İsmet İnönü'ye verilmiştir. İsmet İnönü Yeni İcra Kurulu'nun hangi isimlerden oluşacağına dair bir liste hazırlayıp 1 Mart 1935 yılında

³²⁷ İrşad Sami Yuca, Özkan Orun, "Abidin Özmen'in Maarif Vekilliği ve Faaliyetleri(1934-1935)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, Cilt 8, Sayı 4, Aralık 2022, s.1061-1062.

³²⁸ Öztürk, *TPT, IV. Dönem, C. II*, s.69-70.

³²⁹ Serap Taş, "Umumi Müfettişlikler", T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1997, s.64.

³³⁰ Kuşçi, *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, s.65.

³³¹ Taş, agt, s.64.

Atatürk'ün onayına sunmuş ve kabul edilmiştir. Böylelikle Başvekilliğe İsmet İnönü, VII. İcra Kurulu Heyeti'ne de Maarif Vekili olarak Abidin Bey onaylanmıştır.³³² Maarif Vekilliğinin İkinci Döneminde, TBMM'nin Beşinci Dönemi için 8 Şubat 1935 yılında yapılacak olan genel seçimlerde Aydın'dan tekrar milletvekili adayı gösterilmiştir. Gerçekleşen bu seçimde 586 oy alarak milletvekili seçilmiş ve ardından ikinci kez İnönü Hükümeti'nde Maarif Vekilliğini kaldığı yerden sürdürmüştür.³³³

Bu dönemin (1 Mart 1935-1 Kasım 1937) Maarif Vekilleri, Zeynel Abidin Özmen ve Saffet Arıkan'dır. Bu dönemde gerçekleşmiş önemli faaliyetler ise şu şekildedir;

➤ Cumhuriyetin ilk yıllarında kendisinden çok şey beklenen İstanbul Darülfünunu, istenilen sonucu vermemiştir. Malch'ın raporunu ele alan eğitim Bakanlığı, Mustafa Kemal Atatürk'ün de desteğiyle İstanbul Darülfünunu'nu toptan kapatan bir kanun teklifini 31 Temmuz 1933'te meclise getirmiştir. Kanunla eski darülfünun kaldırılmış ve İstanbul Üniversitesi adı ile yeni bir üniversite kurmak görevi Eğitim Bakanlığı'na verilmiştir. Eğitim Bakanlığı üniversitenin esaslarını hazırlamış ve kuruluş kanunu Ağustos 1933 tarihinde kabul edilmiştir.

➤ 1933 yılında 2287 sayılı kanunla bakanlık içinden ve dışından üyelerden oluşan "Milli Eğitim Şurası" adıyla bir danışma organı kurulmuştur.

➤ Türk dil kurumu ve Türk tarih kurumu kurulmuştur.

➤ Köy öğretmenleri yetiştirme kursları açılmıştır.

➤ Bu dönemin önemli faaliyetleri arasında halk evleri ve Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün açılmasını sayabiliriz.³³⁴

14 Haziran 1935 yılında TBMM'ye istifa dilekçesini veren Abidin Bey, sonrasında I. Umumi Müfettişliğine atanmıştır. Bu yeni göreviyle birlikte Aydın Milletvekilliğinden ayrılmıştır.³³⁵ Abidin Özmen'in istifasıyla vekaletten boşalan yere Erzincan Milletvekili

³³² Yuca, Özkan Orun, *agm*, s.1063-1064.

³³³ TBMM Seçim Mazbatası, SM.778.1.5.

³³⁴ Betül Batır, "Filiz Meşeci Gioergetti, Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları (1919-1938)", *Türkoloji Kültürü*, C. II, N.4, s.134.

³³⁵ TBMM Zabıt Ceridesi, Cilt: 4, 14 Haziran 1935, s. 202.

Saffet Arıkan Kültür Bakanı olmuştur. Abidin Bey ise Doğu Vilayetleri Genel Müfettişliğine tayin edilmiştir.³³⁶

1943 yılında ise Trakya Umumi Müfettişliğine getirilmiş, 1947 yılına gelindiğinde görevinden istifa etmiştir. 1948 yılında Afyon Valiliğine atanan Abidin Bey, 1950’de iktidara gelen DP Hükümeti tarafından emekliye ayrılmış, 20 Ağustos 1966 yılında Mudanya’da hayata gözlerini yummuştur.³³⁷

4.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görev

Abidin Bey, Yedinci Hükümet Dönemi (04.05.1931-01.03.1935) yıllarında, CHP döneminde Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) olarak görev yapmıştır.³³⁸

4.2.3. Taktir ve Teklifleri

IV. Dönem TBMM yıllarında Abidin Bey’e ait “TBMM Z.C.’nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

4.2.4. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 4.2. Atatürk Dönemi Abidin Özmen’in Meclis Konuşmaları

TARİH	DÖNEM	KONU
15 Aralık 1934	4	Ankara’da yaptırılacak orta mektep binası için 200 000 liraya kadar taahhüde girişilmesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
17 Aralık 1934	4	Bir muallim vekilliğine tayin olunacak memurlara verilecek vekillik maaşı hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
17 Aralık 1934	4	Orta tahsil mekteplerine yardımcı muallim çalıştırılması hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

³³⁶ Kurun, 12 Haziran 1935.

³³⁷ Öztürk, *TPT IV. Dönem*, s.70.

³³⁸ TBMM Z.C, D: 4, C. 1, 04.05.1931, s. 9

4.3. Adnan Bey (Menderes)³³⁹

4.3.1. Biyografisi

Resim 4.2. Adnan Bey (Menderes)

Adnan Bey, 1899 yılında, Koçarlı (Aydın) ilçesinde Çakır beyli Köyü'nde doğmuştur. Babası Katipzade İbrahim Ethem Bey, annesi Tevhide Hanımdır. İlk ve orta öğrenimi İzmir İttihat ve Terakki İdadisi sonrasında Kızıl Çullu Amerikan Koleji'ndir.³⁴⁰ Son sınıfı okurken 1916 yılında askere çağırılmış ve liseyi bitirememiştir. Mütarekeden sonra okuluna geri dönmek istese de bu mümkün olmamıştır. 16 Aralık 1916'da yedek subaylar talimğâhına alınmıştır. Burada almış olduğu eğitimden sonra subay adayı olarak İzmir'e 17. Kolordu, 47. Tümen, 12. Alay emrine atanmıştır. 15 Aralık 1917 yılında da Asteğmen rütbesine yükselmiştir.³⁴¹

Adnan Bey Suriye Cephesine gönderilmiş ve yolculuğu sırasında zehirli sıtma hastalığına yakalanmıştır. Sonrasında İzmir'e geri dönmüştür.³⁴²

İzmir'e döndükten sonra bu kez karahumma hastalığına yakalanmıştır. Hastalığı atlattırmış 40 kilolarında bir gence dönüşmüştür. Çakır beyliye geri dönen Ali Bey'in işgal sırasında Çakır beyi Çiftliği İtalyanların bölgesinde kalmaktaydı. Hastalık Ali Bey'in yakasını bırakmamış ve 1920 yıllarının sonuna doğru daha öncesinden geçirdiği zehirli

³³⁹ TBMM Albümü 1920-2010, s.189.

³⁴⁰ Öztürk, TPT IV. Dönem, s.71.

³⁴¹ Süleyman İnan, "Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)", T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2002, s.9-10.

³⁴² Öztürk, TPT IV. Dönem, C.II, s.71

sıtma hastalığına tekrardan yakalanmıştır. Çine de tedavi gören Ali Bey'in tedavisi olumlu yanıt vermiş ve iyileşmiştir.³⁴³

Adnan Bey, Birinci Dünya Savaşında askere alınmış, daha çok cephe gerisinde görev almış ve herhangi bir cephede savaşmamıştır. Birinci Dünya Savaşı yıllarında iki sene boyunca askerlik yapmıştır. Adnan Bey, Aydın'ın işgalinden sonra düzenli birliklere katılmadan önce Topçu Üsteğmen Selami Bey, arkadaşı Ethem Bey ve kendiyile birlikte üç subay, kendi çiftlik bölgesinde, isimlerini kendileri bulduğu "Ay-Yıldız" adlı Kuvayı Milliye çetesi kurmuşlardır. Bu çete bazı çarpışmalarda ve baskınlarda bulunmuştur. Sonrasında Yarbay Osman Bey'in bölgedeki yedek subaylar için yaptığı çağrıdan sonra düzenli birliklere katılmıştır.³⁴⁴

1933-1935 yılları arasında Adnan Menderes Ankara hukuk Fakültesi'nde öğrenim görmüştür. Hukuk öğrenimi almasında okul bitirmek dışında bir amacının olup olmadığı bilinmemektedir. O dönemde hukuk fakültesine ya da mektebine girmek için istenilen temel şartlardan bir tanesi lise mezunu olmaktır Adnan Menderes lisenin son sınıfında iken 16 Aralık 1919'da, birinci Dünya Savaşı nedeniyle askere alınıp liseyi bitirememiştir. Bu yüzden Maarif Vekâletine bu durumu açıklayacak bir dilekçe yazmıştır 18 Aralık 1932 günü dönemin maarif Vekili Reşit Galip Bey tarafından Yüksek Okula girmesi uygun görüldüğü belirtilmiştir. Nitekim aynı gün Adnan Menderes, Ankara Hukuk Fakültesi'ne kayıtlanmıştır. Menderes'in fakülteye kabul edildiğinde yaşı 32 ya da 30 üçtür. Öğrenci olduğu dönemde Hukuk Fakültesi, Adalet Bakanlığı'na bağlı ve öğrenim süresi üç yıldır.³⁴⁵

Serbest Cumhuriyet Fırkası 12 Ağustos 1930 yılında kuruluşunu tamamlamış, 9 Eylül 1930'da Aydın örgütünü oluşturmuştur. Adnan Menderes yeni kurulan partinin ilk başkanı olarak ilk kez aktif siyasi hayata atılmıştır. Menderes siyasete önceleri soğuk yaklaşmış herhangi bir siyasi oluşumun içinde de yer almamıştır. Uzak durmasının sebebi çiftlik işleri dışında eşi Berrin Hanım'ın da bu konudaki isteksizliği rol oynamıştır. Menderes'in Halk Fırkasını değil de Serbest Cumhuriyet Fırkasına seçmesindeki sebeplerden bir tanesi de Serbest Cumhuriyet Fırkasının programında yer alan, çiftçileri de yakından ilgilendiren ekonomik liberalizm savunan görüşlerin olmasıdır. Çünkü 1929

³⁴³ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderesin Dramı*, Remzi Kitapevi Yayınları, İstanbul 2000, s.57.

³⁴⁴ İnan, *agt*, s.11.

³⁴⁵ İnan, *agt*, s.19-21.

Dünya ekonomik buhranında her kesimin etkilendiği gibi büyük çiftçiler de ciddi şekilde etkilenmiştir. Bundan dolayı Menderes ekonomik bunalımın sorumlusu olarak hükümetin uyguladığı ekonomik programdan çok memnun değildir. Sadece çiftçi olarak değil tüccar olarak da durumun farkında olan Menderes yoksullaşan halkın kurtuluş ümidi haline gelen servis Cumhuriyet Fırkasının görüşlerine kendin daha yakın hissetmiştir.³⁴⁶

Adnan Menderes'in Serbest Cumhuriyet Fırkasındaki serüveni uzun sürmemiştir. Ülkenin pek çok yerinde tartışmalı geçen seçimler Aydın'da da hayli tartışmalı geçmiştir. O dönemde Halk Cumhuriyet Fırkası da, Serbest Cumhuriyet Fırkası da birbirini usulsüz işler yapmakla suçladığı için Aydın'da Serbest Fırka seçimi kaybetmişti. Aynı zamanda İzmir olaylarının meydana gelmesi, Fethi Okyar'ın iktidarı hedef göstermesi ve bir takım gerici unsurlar da parti sayesinde kendini göstermesi devrimlerin ve CHP iktidarının tehlikeye düşmesi söz konusu olmuştur. Bunlardan dolayı ağırlığını Halk Partisi'nden yana koyan Mustafa Kemal Paşa ile karşı karşıya gelmek istemeyen Fethi Bey partisini fes etmiştir.³⁴⁷

Daha sonrasında Cumhuriyet Halk Fırkası yöneticileri, Serbest Fırka denemesinin hafta gördüğü memnuniyetsizliği tahlil etmek amacıyla ve çözümler üretmek sebebiyle memleketin çeşitli bölgelerine heyetler gönderme kararı almışlardır. Alınan kararlar neticesinde Celal Bayar'ın Başkanlığında, Vasıf Çınar, Halit Onaran ve Ziya Beyden oluşan Ege bölgesi heyeti İzmir'den sonra Aydın'a gelmiştir. Bu ziyaret esnasında Vasıf Çınar, Celâl Bayar'a Adnan Menderes tavsiye etmiş ve Menderes için; “ Kendisiyle görüşelim, uygun bulursanız onu Halk Partisi'ne kazanalım...” demiştir. Teklifi kabul eden Celal Bayar Adnan Menderes'le görüşmüştür. Bu görüşmede Menderes vergilerden şikâyetçi olmuş ve kooperatifçiliğe gereken önem verilmemesinden yakınmıştır. Pek çok sıkıntıyı ortaya sermiş ve idarede önemli değişiklikler yapılmasını da savunmuştur. Adnan Menderes'in konuşması Celâl Bayar'ı etkilemiştir.³⁴⁸

Halk Fırkasına girişi, Celal Bayar'ın başkanlığını yapması ve fikirlerinin inandığı kişilerin de yer aldığı bir kuruldan oluşmasıyla SCF'nın da kapanmasıyla gerçekleşmiştir.

³⁴⁶ Güneş, Akdağ, *Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes'in Aydın İl'indeki Siyasi Faaliyetleri(1946-1950)*, s.187-188.

³⁴⁷ Hakkı Uyar, *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınevi, İstanbul, 2012, s.123.

³⁴⁸ Abdullah Yavuz Ergun, “*Tek Parti Dönemi Milletvekili olarak Adnan Menderes(1931-1945)*”, T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016, s.14.

Mustafa Kemal Paşa'nın 3 Şubat 1931 yılındaki Aydın ziyareti ve bu ziyaret sırasında Menderes'in Mustafa Kemal Paşa ile konuşması, Cumhuriyet Halk Fırkasına girmesinde etkili olmuştur.³⁴⁹

Aydın'a özel treni ile gelen Mustafa Kemal Paşa'yı Aydın Valisi Fevzi Bey ile Ordu Müfettişi Fahrettin Paşa il sınırlarında karşılamışlardır. İlk olarak belediyeye gidilmiş daha sonra parti binasına geçilmiştir. Menderes'in anlattıklarına göre Atatürk Aydın'a geldiğinde, CHP'nin örgütüne gelmek istememiş son anda ısrarlar üzerine usulen ziyaret yapmıştır.³⁵⁰

Menderes bu konuyu şu şekilde anlatmıştır;

“..Atatürk yurt seyahatine çıkmışlardı. Aydın'a da geldiler. Ben Halk Partisi reisi idim. bütün serbest hırka mevcutların Halk Partisi'nin kademelerine jurnal edilmiş olduğu için Aydın'da birçok ziyaretlerine yaptığı halde, Halk Partisi'ne gelmeye arzu etmediler. Nihayet, Vasıf Çınar ve arkadaşlarının ısrarları üzerine ve eminim ki istemeyerek, sırf usul zaruretiyle yaptıkları bu ziyaretin uzamamasını, mümkünse 5 dakikada bitirilmesini arzu ediyordu. Nitekim teşriflerden sonra, ikram ettiğimiz sigarayı dahi almak istemediği gibi, kahve emredip etmediklerini sordum, onu da istemediler... konuşmaya başlayınca, memleket mevzularından bahis açıldı başladığımız hasbihalde, o zamanki isimleri ile Gazi Hazretleri'nin son derece alakalandırdıkları aşık görünüyor. Orada il idare kurulundan yedi ağa ve ilçe idare kurulundan yedi ağza hazırladılar. Fakat iltifat buyurdular. Hasbihal Atatürk ile hemen hemen aramızda geçti. İlk defa teklif ettiğin sigarayı almayan ve kahve istemeyen büyük Gazi'nin, memleket meseleleri üstüne Hasbihal derinleştikçe kendilerine zaman zaman takdim ettiğin bir paket gazi sigarasını içip bitirmiş olduğunu, avdetlerinde müşahade ettim. Ve ayrıca dört kahve emir buyurdıkları da bugünkü gibi hatıram'dadır. Programlarında da aksaklık oldu. Çünkü birkaç dakikalık bir ziyaret için buyurdıkları orada tam 4 saat kaldılar. Konuştuğumuz mevzular sanayileşme ve kooperatifçilik mevzuları idi. Ertesi gün Denizli'ye teşrif edeceklerdi Vasıf Çınar ve Halil onaran vasıtasıyla bana iki emirleri oldu o zaman henüz devam etmekte olan Türk ocakları idare heyetinin değiştirilmesi ve muhasebemizin şirket

³⁴⁹ Günver, Akdağ, agm, s.189.

³⁵⁰ İnan, agt, s.32-33.

merkezini teşkil eden zirai istihsal ve kredi kooperatifleri meselesi ile, sanayileşme mevzu üzerinde konuştuklarımızın bir küçük rapor halinde konularak, ertesi gün Denizli’den Aydın’a geçerken tevdiini istediler. Bu emirleri yerine getirildi...”³⁵¹

Mustafa Kemal Paşa, Adnan Bey’in verdiği fikirleri çok beğenmiştir bunun üzerine Adnan Beyden iki istekte bulunmuştur. Öncelikle Aydın Türk Ocakları yönetim kurulunun değişmesi ve konuşulan konuları, çözüm önerilerinin rapor haline getirilerek diğer gün Denizli’den dönerken kendisine takdim edilmesini istemiş ve Aydın’dan ayrılmıştır. Ertesi gün Adnan Menderes, konuşulan konular hakkında fikirlerini ve çözüm önerilerini raporlaştırıp, Mustafa Kemal’e ulaştırmıştır. Menderes, Mustafa Kemal Paşa’da son derece olumlu izlenimler bırakmıştır.³⁵² Mustafa Kemal Paşa ise Adnan Menderes hakkında fikirlerini Recep Peker’e şu şekilde dile getirmiştir; “ Bugün konuştuğum genç, elbette burada bizim bir parti mutemetlerimizle çalışamaz.”³⁵³

Adnan Menderes’in Mustafa Kemalle yaptığı dört saatlik görüşme siyasi hayatının yönünü değiştirmiş ve geleceğe yönelik önemli bir adım atmış olmuştur.

1931’de yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Seçimlerinde Adnan Menderes Aydın milletvekili olmuştur. Maliye Komisyonunda çalışmıştır. 25 Mayıs 1932 yılında Parlamentolar Türk Grubuna Kurucu Üye olmuştur. Adnan Bey Genel Kurulda, Gümrük memurlarından memurluk görevlerini savsayanlar ile meslekte kendilerinden yararlanılmayanlar hakkında yapılacak işleme dair kanunun görüşmesinde bir konuşma yapmıştır.³⁵⁴

1931 genel seçimleri Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin üçüncü döneminin henüz süresi sona ermeden yapılmış, bu kararın alınmasında ise SCF’nın kapanmasından sonra Atatürk’ün yurt gezisinde, daha çok izlenimlerle ve raporlarla belirlenen yeni politikaların

³⁵¹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C.3, Remzi Kitabevi, 6. Baskı, İstanbul 2000, s. 75-76.

³⁵² Şerif Demir, “*Türk siyasi tarihinde Adnan Menderes(1930-1960)*”, T.C. Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 20.

³⁵³ Güneş, Mustafa Kemal’in Aydın Seyahatleri, s.232-233.

³⁵⁴ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, TBMM IV. Dönem (1931-1935)*, C. II. Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları No:12. s.72.

hemen uygulanmak istenmesi düşüncesi etkili olmuştur. Milletvekili adayı seçilen Menderes şu konuşmayı yapmıştır;

“ Parti o zaman şöyle ilan etmişti: mebus olmak isteyenlerin behemehâl parti merkezine müracaatları şarttı. O zaman hazırladığım ve gazetelerin yazdığına göre 6000 küsur kişi mebusluğa talip oldu. Halk Partisi benim, şart olmasına rağmen, böyle bir talepname mi çıkaramaz. Ama hiç teşebbüs etmediğim halde ve bir sürpriz olarak, gece yarısı namzetler arasında isminin okunduğunu, ertesi sabah arkadaşlarım söylediler. Çünkü ben bütün gün eşimle, gücümle meşgul olarak, gece radyoyu bile dinlemeden yatmışım. ”³⁵⁵

Bu sözlerle baktığımızda, Adnan Menderes’in Parti Genel merkezin milletvekili adayı olarak belirlendiğini ve ayrıyeten Menderes’in milletvekili adayı olmak için herhangi bir resmi talepte bulunmadığını görüyoruz.

Adnan Bey Atatürk Döneminde 1935-1936 yılları arasında müfettişlik görevini de üstlenmiştir.³⁵⁶

Beşinci, Altıncı ve Yedinci Dönemlerdeki seçimlerde de Aydın Milletvekili seçilen Adnan Bey, “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” tasarısına karşı çıkması, CHP’den kopmasının ilk sebebi oldu. 7 Haziran 1945’te verdikleri Dörtlü Takrirle CHP’den ayrılıp 7 Aralık 1945’te Demokrat Parti’nin kurucuları arasında yer aldı. 14 Mayıs 1950 yılında yapılan seçimlerde Demokrat Parti kazanmış ve Adnan Menderes Başbakan olmuştur.³⁵⁷

27 Mayıs 1960 yılında Silahlı Kuvvetler adına Milli Birlik Komitesi ülke yönetimine al koymakla Başbakan tutuklanarak Ankara’ya getirilmiş, Cumhurbaşkanı, Bakanlar kurulu üyeleri ve Demokrat Parti Milletvekilleri Yassıada’ya götürülmüş, Yüksek Adalet Divanında Anayasayı ihlâl ve çeşitli suçlardan dolayı yapılan yargılaması sonunda 15 Eylül 1961’de ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bu ceza 17 Eylül 1961’de Yassıada’da yerine getirilmiştir.³⁵⁸

³⁵⁵ İnan, agt, s.35.

³⁵⁶ Ergin, agt, s.35.

³⁵⁷ Çoker, TPT IV. Dönem, s.72-73.

³⁵⁸ Çoker, TPT IV. Dönem, s.73-74.

4.3.2. Takrir ve Teklifleri

IV. Dönem TBMM yıllarında Adnan Bey’e ait “TBMM Z.C.’nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

4.3.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 4.3. Atatürk Dönem Adnan Menderes’in IV. Dönem Meclis Konuşmaları³⁵⁹

TARİH	DÖNEM	KONU
4 Aralık 1933		Gümrük memurlarından vazifei memurelerini suiistimal edenlerle vazife veya mesleklerinde kendilerinden istifade edilemeyenler hakkında yapılacak muameleye dair kanun hakkında sözleri

4.4. Fuat Şahin Bey (Fuat Erlaçin)³⁶⁰

4.4.1. Biyografisi

Resim 4.3. Fuat Şahin Bey (Fuat Erlaçin)

Fuat Bey, 1883 yılında Aydın’da doğmuştur. Babası Şükrü Efendi’dir. İlk ve Ortaöğrenimini Aydın İptidai Mektebi ve İdadisi ve İstanbul Mercan İdadisinde tamamlamıştır. Sonrasında Arapça öğrenmek amacıyla iki yıl medrese eğitimi görmüştür.³⁶¹ Fuat Bey Reddi İlhak Cemiyetinde ve Kurtuluş Savaşında önemli rol almıştır.³⁶²

³⁵⁹ TBMM, IV. Dönem Tutanak Dergisi.

³⁶⁰ TBMM Albümü 1920-2010, s.189.

³⁶¹ Öztürk, *TPT IV. Dönem*, s.75.

³⁶² Doğan Akın, “*Her Yönüyle Aydın İli*”, Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa 2001, s.82.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk Aydın Belediye Başkanı görevine getirilen Fuat Elçin, Dördüncü Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin, 1931-1934 yılları arasında Aydın milletvekili görevinde bulunmuştur. Aynı zamanda aydın Türk başkanlığını da yapmış ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının, Aydın teşkilatını kuran kişi olmuştur. Aydın'ın yeniden imar edilmesi için kurulan Yapı Kooperatiflerinin de başkanlığını Fuat Bey yürütmüştür.³⁶³

4 Mayıs 1931'de Meclise katıldı, olağanüstü ve I. toplantı yılında İktisat, II. ve III. de Gümrük Tekel, IV. Toplantı yılında ise Tarım Komisyonunda çalışmıştır. Meclisten ayrılıp Aydın'a dönen Fuat Bey, 1941 yılın da "Halkın Dili" adında bir gazete çıkarmıştır. Basıldığı yer Aydın Hilmi Tükel Matbaasıdır.³⁶⁴

Halkın dili gazetesi sayfalarının memleket için hayırlı tüm yazılara ve yazılarla açık olduğunu vurgulayan imtiyaz sahibi ve umum neşriyat müdürü Fuat Şahin Elçin, ilk başyazısında gazetesinin hiçbir şekilde ticari kaygı gitmediğini dedikoduyla uğraşmayacağını sözünü vermiştir. Fuat elçin halkın dili gazetesinin devrimlerin sadık hizmetkârı olmayı taahhüt etmiş ayrıca sayfalarının devrim karşıtı yazılara ve devrimlere ters düşebilecek her türlü amaca hizmet eden yazıya kapalı olduğunu açık bir şekilde ilk sayısında ifade etmiştir. Fuat Erlaçin, bu prensibi yayın hayatı boyunca bozulmamıştır. 4 Mart 1943 yılında halkın dili gazetesinin yayın hayatı bitmiştir.³⁶⁵

Aynı zamanda "Aytepe Yapı Kooperatifi" ve "Aydın Çiftçiler Derneği'nin" kuruluşuna öncülük eden isimlerden olmuştur. Fuat Bey, 20 Şubat 1962 yılında Aydın'da vefat etmiştir.³⁶⁶

4.4.2. Taktir ve Teklifleri

VI. Dönem TBMM yıllarında Fuat Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

³⁶³ Abdülhalim Durma, *Cumhuriyetin Belediye Başkanları*, s.61.

³⁶⁴ Öztürk, *TPT IV. Dönem*, C.4, s.76.

³⁶⁵ Mertcan Çelik, "Milli Şef Döneminde Aydın'da Basın-Yayın Hayatı(1939-1950)", T.C Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2008, s.119-120.

³⁶⁶ Öztürk, *TPT IV. Dönem*, C.4, s.76.

4.5. Dr. Mazhar Bey (Germen)

4.5.1. Biyografisi 44

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

Yapılan seçimlerde, Mazhar Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir.

4 Mayıs 1931 yılında Meclise katılmıştır.³⁶⁷

4.5.2. Takrir ve Teklifleri

IV. Dönem TBMM yıllarında Mazhar Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

4.5.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 4.4. Atatürk Dönemi Mazhar Germen'in IV. Dönem Meclis Konuşmaları

TARİH	DÖNEM	KONU
28 Kasım 1931	4	Teşkilâtı esasiye Kanununun 95. maddesinin tadili hakkında kanun teklifine dair sözleri
5 Mayıs 1932	4	1932 senesinden itibaren Tıp fakültesinden neşet edecek tabiblerin mecburî hizmetlerinin lâğvi ve Leyli tıp talebe yurduna alınan tıp talebesinin tâbi olacakları mecburiyetler hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
13 Haziran 1932	4	Barut ve mevaddı infilâkiye meselesine aid Adliye ve Teşkilâtı esasiye encümealerinden mürekkebb Muhtelit encümen mazbatasına dair sözleri
2 Temmuz 1932	4	Çay, şeker ve kahve ithalinin bir elden idaresi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
1 Nisan 1933	4	Afyon Karahisar-Antalya demiryolunun inşasına dair kanun münasebeti ile sözleri
2 Aralık 1933	4	İnhisar idareleri hesabâtının Divanı Muhasebatça tetkik edilip edilmeyeceğinin tefsirine dair sözleri
9 Nisan 1934	4	Nebatları kontrol ve temizleme müesseseleri yapılması hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

³⁶⁷Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)*, C. II, TBMM Vakfı Yayınları, No:12. s.77.

4.6. Dr. Reşit Galip Bey (Mustafa Reşit Baydur)

4.6.1. Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur. Yapılan seçimlerde, Dr. Reşit Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir. 4 Mayıs 1931 yılında Meclise katılmıştır.³⁶⁸

4.6.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Dr. Reşit Galip Bey, Yedinci Hükümet Dönemi (04.05.1931-01.03.1935) yıllarında, CHP döneminde Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) olarak görev yapmıştır.³⁶⁹

4.6.3. Takrir ve Teklifleri

IV. Dönem TBMM yıllarında Reşit Bey'e ait "TBMM Z.C.'n de herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

4.6.4. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 4.5. Atatürk Dönemi Reşit Galip'in IV. Dönem Meclis Konuşmaları

TARİH	DÖNEM	KONU
14 Mayıs 1931	4	Reisi Cumhur Hazretlerine Türkiye siyasî mültecileri cemiyeti imzası ile Paris'ten çekilip Meclis riyasetine gönderilmiş olan telgraf münasebeti ile sözleri
14 Ocak 1933	4	Vilâyet Hususî İdarelerinden maaş alan memur ve muallimlerin tekaüt maaşları hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
14 Ocak 1933	4	Muallim mekteplerine muavenet hakkındaki 819,843 ve 1051 numaralı kanunlara müzeyyel kanun münasebeti ile sözleri
1 Nisan 1933	4	Mektep kitapları mütedavil sermayesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
22 Nisan 1933	4	Maarif teşkilâtına dair olan Kanunun 11. maddesi hükmünün iki sene teciline dair olan 1707 numaralı Kanunun iki sene temdidine dair kanun lâyihası münasebeti ile sözleri
17 Mayıs 1933	4	Maarif Vekâleti bütçesi münasebeti ile sözleri
20 Mayıs 1933	4	Askerlik dersleri muallimlerinin ücretleri hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
3 Haziran 1933	4	Maarif vekilliğine bağlı mekteplerde okutturulacak ders kitaplarının basılması ve dağıtılmasıyla bu maksat için kurulacak mektep kitapları sandığı hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

³⁶⁸ Çoker, *TPT IV. Dönem*, s.79.

³⁶⁹ *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 1, 04.05.1931*, s. 9

4.7. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)

4.7.1. Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

Yapılan seçimlerde, Tahsin Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir.

4 Mayıs 1931 yılında Meclise katılmıştır.³⁷⁰

4.7.2. Takrir ve Teklifleri

IV. Dönem TBMM yıllarında Tahsin Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

4.7.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 4.6. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Meclis Konuşmaları³⁷¹

TARİH	DÖNEM	KONU
29 Kasım 1931	4	Hükümetin, iktisadî ve malî vaziyeti ve ona karşı alınan tedbirler hakkında beyanatı
21 Aralık 1931	4	Manisada (Beynelmilel Moris Şinasi hastanesi) namı altında inşa ve tesis edilecek hastane için hariçten getirilecek eşyanın gümrük resminden istisnasına dair kanun münasebeti ile sözleri
24 Aralık 1931	4	Kânunuevvel 1930:şubat 1931.3.:5.1931 aylarına aid raporlar hakkında Divanı Muhasebat Encümeni mazbatası münasebeti ile sözleri
29 Aralık 1931	4	Devlet memurları maaşatının tevhid ve teadülü hakkındaki 1452 numaralı kanuna müzeyyel ve İktisad Vekâleti bütçesine tahsisat ilavesine dair kanun münasebeti ile sözleri
17 Mart 1932	4	Devlet tarafından idare olunan İnhisarlar memur ve müstahdemlerinden vazifelerinden ayrılanlara verilecek tazminata dair kanun münasebeti ile sözleri
30 Haziran 1932	4	Teftiş mıntakaları merkezi başka bir yerde olan ve muvakkaten Ankara'da çalıştırılan mülkiye müfettişlerine ikamet yevmiyesi ile beraber mesken tazminatının verilir verilmeyeceğinin tefsiri hakkında mazbata münasebeti ile sözleri
3 Temmuz 1932	4	Türkiye afyon yetiştiriciler satış birliği Kanununa dair sözleri
32 Aralık 1932	4	Ölçüler Kanununun 28. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun lâyihası münasebeti ile sözleri
12 Ocak 1933	4	İkramiyeli dahilî istikraz aktine salâhiyet verilmesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
22 Nisan 1933	4	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün 1933 malî senesi Bütçe Kanunu münasebeti ile sözleri

³⁷⁰Çoker, *TPT IV. Dönem*, s.77.

³⁷¹ TBMM, IV. Dönem Tutanak Dergisi.

Tablo 4.6. Atatürk Dönemi Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Meclis Konuşmaları (devamı)

29 Nisan 1933	4	İnhisarlar İdaresinin 1933 senesi bütçesi münasebeti ile sözleri
11 Mayıs 1933	4	İsteyenlere vergi cüzdanı verilmesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
8 Haziran 1933	4	Ödünç Para Verme İşleri hakkındaki Kanun münasebeti ile sözleri
10 Haziran 1933	4	Belediye Yapı ve Yollar Kanunu münasebeti ile sözleri
30 Kasım 1933	4	Arzuhal Encümeninin 13.5.1933 tarihli mukarrerat cetvelinin 15 numarasındaki kararı münasebeti ile sözleri
11 Aralık 1933	4	Gümrük memurlarından vazifei memurelerini suiistimal edenlerle vazife veya mesleklerinde kendilerinden istifade edilemeyenler hakkında yapılacak muameleye dair kanun hakkında sözleri
11 Aralık 1933	4	Hayvan hırsızlığının önüne geçilmesi hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair Kanunun müzakeresi münasebeti ile sözleri
19 Mart 1934	4	Kazanç Vergisi Kanunu münasebeti ile sözleri
5 Temmuz 1934	4	Arzuhal Encümeninin 124 numaralı kararının Umumî heyette müzakeresine dair Giresun Mebusu Hakkı Tarık Beyin takriri münasebeti ile sözleri
26 Kasım 1934	4	Efendi, bey, paşa gibi lâkab ve unvanların kaldırıldığına dair kanun münasebeti ile sözleri
15 Aralık 1934	4	Ankara'da yaptırılacak orta mektep binası için iki yüz bin liraya kadar taahhüde girişilmesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
17 Aralık 1934	4	Orta tahsil mekteplerinde yardımcı muallim çalıştırılması hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

5. BÖLÜM

5. V. DÖNEM (1935-1939) TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ AYDIN MİLLETVEKİLLERİ VE FAALİYETLERİ

5.1. V. Dönem (1935-1939) Türkiye Büyük Millet Meclisi Aydın Milletvekilleri İsimleri

Tablo 5.1. V. Dönem TBMM Aydın Milletvekilleri İsimleri ve Aldıkları Oy Sayıları³⁷²

S.EÇİM BÖLGESİ	ADI	OY SAYILARI
AYDIN	Hulusi Alataş (Ahmet Hulusi Alataş)	
	Mazhar Germen	
	Nuri Göktepe (Ahmet Nuri Göktepe)	
	Adnan Menderes	
	Abidin Özmen	
	Tahsin San (Hasan Tahsin San)	
	Nazmi Topçuoğlu (Mehmet Nazmi Topçuoğlu)	

5.2. Hulusi Alataş (Ahmet Hulusi Alataş)³⁷³

5.2.1. Biyografisi

Resim 5.1. Hulusi Alataş (Ahmet Hulusi Alataş)

Ahmet Hulusi Alataş, 1881 yılında Konya Beyşehir’de dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Hafız Ahmet Fevzi Bey’dir. Altı yaşından itibaren İzmir’de yaşayan Ahmet Hulusi ilk

³⁷² İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-1939)*, C. II, TBMM Vakfı Yayınları NO:26.

³⁷³ *TBMM Albümü 1920-2010*, s.243.

ve orta öğrenimini burada tamamlamış,³⁷⁴ lise öğrenimini de İzmir Atatürk lisesi yani İzmir İdadisinde bitirmiştir.³⁷⁵

Ahmet Hulusi, 16 Kasım 1917 yılında Askeri Tıbbiye'yi bitirmiş ve Dr. Yüzbaşı olmuştur. Bağdat ve Basra ilk görev yerlerindendir. Balkan Savaşında Hadim köy Hastanesinde iç hastalıkları uzmanlığı görevinde bulunmuş ve aynı zamanda başhekimlikte yapmıştır. Savaşın sonuna gelindiğinde ise Yıldız Hastanesine bakteriyolog olarak atanmıştır. 1915 yılında binbaşı olmuştur. Birinci Dünya Savaşında baştabip, Hıfzıssıhha Müşaviri ve Ordu Sıhhiye Reisliği gibi önemli görevlerde bulunmuştur. 1918 yılına gelindiğinde ise yarbay olmuştur.³⁷⁶

Cephe Sıhhiye Reisliği sırasında karargâhta bulunan Ahmet Hulusi Bey'in önemli işlerinden bir tanesi, Mustafa Kemal'in sağlık durumunu takip etmek olmuştur. 1922 yılının Mart ayında cepheye gelen Mustafa Kemal Paşa, 12 Mart'ta orduları teftişe çıkmış, Bolvadin de böbreklerinden hastalandığında Sıhhiye Reisi Hulusi Bey müdahale etmiştir. Böbrek rahatsızlığının yanında aynı zamanda kalbinde de sorun saptamıştır. Savaş sonuna kadar Mustafa Kemal'i muayeneye gidip beslenmesini de takip etmiştir. İzmir'in kurtulmasından sonra Mustafa Kemal ile birlikte İzmir'e doğru yola çıkan grupta Ahmet Hulusi Bey de yer almıştır. Birinci Dünya Harbi'nin sonunda dokuzuncu Ordu Sıhhiye görevindeyken İzmir'e naklini istemiş fakat bu gerçekleşmemiştir. Dört yıl sonra ise galip gelen ordunun önemli bir üyesi olarak memleketine ayak basmıştır.³⁷⁷

Ahmet Hulusi Bey'in askeri rütbesi miralay iken, savaşın ardından doktorluk mesleğine devam etmiş ve yeni görevi Gülhane olmuştur. 1923 yılının ağustos ayında işgal sonrası dönem büyük bir törenle açılmış, Süleyman Emin, Adnan Adıvar, Süleyman Numan, Asaf Derviş gibi önemli doktorlarla beraber, Hulusi Bey de bu organizasyonda hazır bulunmuştur. Ahmet Hulusi Bey, Gülhane askeri tatbikat mektebine tababet-i Askeriye hocası olarak tayin olsa da kendi isteğiyle, 21 Ekim 1923'te emekli olmuştur.

³⁷⁴ Selahattin Bayraktar, “Dr. Ahmet Hulusi Alataş'ın Hayatı (Askeri ve Siyasi Faaliyetleri)”, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021, s.1.

³⁷⁵ Tinal, “Mekteb-i İdadiden Günümüze İzmir Atatürk Lisesi”, s.133

³⁷⁶ İhsan Güneş, age, s.65.

³⁷⁷ Selahattin Bayraktar, “Dr. Ahmet Hulusi Alataş'ın hayatı (Askeri ve Siyasi Faaliyetleri)”, T.C Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ocak 2021, s.26.

Bunun sonucunda askeri doktorluk kariyeri sona eren Hulusi Bey, bu tarihten sonra İzmir’e dönüp serbest doktorluk yapmaya başlamıştır.³⁷⁸

1925 yılında Ahmet Hulusi, idareciliğe başlamıştır ve İzmir Liman işlerinde müdürlük yapmıştır. Bu esnada Yunan Donanma Bakanlığından üstün hizmet madalyası almıştır. 1926 yılında geçici olarak İstanbul Liman İşleri’nin başına geçmiştir. 1927-1930 yılları arasında İzmir Belediye Başkanlığı yapmış fakat sağlık sorunları nedeniyle belediye başkanlığı görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. 1935 yılında liman işlerinden de ayrılmış ve serbest doktorluk yapmıştır.³⁷⁹

Ahmet Hulusi Alataş’ın Belediye Başkanlığı sırasında ilk vekillik teklifi, 1930 yılında bizzat İsmet Paşa tarafından yapılmıştır. Hulusi Bey, liman işleri hakkında bilgi vermek için beraber Ankara’ya gittiği ve söz konusu teklife şahit olan İstanbul limanı işleri müdürü Ahmet Hamdi Başar yaşananları şu şekilde aktarmıştır:

“... Bir teveccüh eseri olmak üzere İsmet Paşa oturduğumuz Belvü Palas Oteli’nden otomobillerine alarak Hulusi Bey’le beni Ankara at yarışlarına götürdüler... İsmet Paşa hem beni, hem Hulusi Bey’i mebusu olarak meclise alacağını söylediği zaman, Hulusi Bey gayriihtiyari bir “cık” dedi ve siyasete aklı ermediğini, doktorluğun ve İzmir liman şirketinin kendisini daha iyi olduğunu söyledi. Bir tarihi hatıra olmak üzere kaybettiğim bu olayı şimdi yazarken Doktor Hulusi Bey’in, esrarını henüz çözememiş bulunuyorum. Çünkü o zaman sıhhatinin de düzgün olmadığından şikâyet eden değerli arkadaşım, sonra hem mebus hem de vekil oldu. Acaba siyasete aklım ermediği vesaire şeklindeki itirazlarla bu işi başlangıçta kabul etmemesi mebus ve vekil olmasına sebep oldu? Hala kestirmemekteyim...”³⁸⁰

1936 yılına gelindiğinde yapılan ara seçimlerde Aydın’dan milletvekili seçilmiştir.³⁸¹ 16 Ocak 1936’da Meclis’e katılmış ve 24 Ocak 1936’da tutanağı onaylanmıştır. Aynı yıl iki kez İktisat Encümeni Üyeliğine, 1937’de Siyasi Müsteşarlığa sonrasında Sıhhat ve İçtima

³⁷⁸ Bayraktar, *agt*, s.27.

³⁷⁹ Bayraktar, *agt*, s.2.

³⁸⁰ Bayraktar, *agt*, s. 103-104.

³⁸¹ Mustafa Çufalı, *Türk Parlamento Tarihi TBMM VIII. Dönem (1946-1950)*, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:146., 2012., s.721.

Muavenet Vekilliğine atanmıştır. VI. Ve VII. Dönemlerde de Aydın milletvekilliği yapmıştır.³⁸²

Refik Saydam'ın Celâl Bayar kabinesinde yer almak istememesi üzerine 1937 yılında Celâl Bayar'ın kurduğu kabine de Ahmet Hulusi Bey, Sağlık Bakanı olarak görev almıştır. 1945 yılının başına kadar bakanlık yapmış, ocak ayında parti grubunda yaşanan sıtma ile ilgili tartışmalar sonucunda görevden alınmasına karar verilmiştir. Yerine ise Dr. Sadi konuk tayin edilmiştir. Bakanlık görevinden ayrılan Hulusi Bey, 1946 yılındaki seçimlerde Konya'dan milletvekili adayı olmuştur ve meclise yeniden girmiştir. 1950 yılına kadar milletvekilliğine devam eden Hulusi Bey, bu sürede milli Savunma Komisyonlarında yer almıştır. 1950 seçimlerinde adaylığını koymamış, Siyaseti bırakmış ve Ankara'ya yerleşmiştir. 1964 yılında Hulusi Bey vefat etmiştir. Cenazesi 31 Mart 1964 yılında Ankara'daki asri mezarlığa defnedilmiştir. Hulusi Bey hayatı boyunca çalışkan kimliği ile ön plana çıkmış, kendisine muhalif olanlar ve hatta yabancılar dâhil bu konuda hakkını teslim etmekten geri durmamıştır. Askeri ve siyasi görevleri sırasında dürüstlüğüne dikkat etmiştir. Cumhuriyet tarihinde Refik Saydam(12) ve Recep Akdağ'dan(10yıl) sonra en uzun süre sağlık bakanlığı yapmış isim Dr. Ahmet Hulusi Alataş olmuştur.³⁸³

5.2.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Hulusi Bey, Dokuzuncu Hükümet Dönemi (01.11.1937-14.11.1938) yıllarında, CHP döneminde Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekili olarak görev yapmıştır.³⁸⁴

5.2.3. Takrir ve Teklifleri

V. Dönem TBMM yıllarında Hulusi Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

³⁸² Güneş, *TPT*, s.66.

³⁸³ Bayraktar, *agt*, s.2-3.

³⁸⁴ *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 20, 01.11.1937, s. 5*

5.2.4. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 5.2. Atatürk Dönemi Ahmet Hulusi Alataş'ın Meclis Konuşmaları³⁸⁵

TARİH	DÖNEM	KONU
24 Mayıs 1938	5	1938 senesi Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti bütçesi münasebeti ile sözleri

5.3. Dr. Mazhar Bey (Germen)

5.3.1. Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

Yapılan seçimlerde, Mazhar Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir.

12 Şubat 1935 yılında yapılan seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te meclise katılmıştır. 7 Mart 1935 yılında ise tutanağı onaylanmıştır.³⁸⁶

5.3.2. Takrir ve Teklifleri

V. Dönem TBMM yıllarında Hulusi Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

5.3.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 5.3. Atatürk Dönemi Mazhar Germen'in Meclis Konuşmaları³⁸⁷

TARİH	DÖNEM	KONU
18 Kasım 1935	5	İşkân işlerinin Sıhhat Vekâletine devri hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
7 Nisan 1937	5	Hükümetin Suriye'den memleketimize giren eşkıyaya dair beyanatı münasebeti ile sözleri
27 Mayıs 1938	5	1938 senesi Hariciye Vekâleti bütçesi münasebeti ile sözleri
26 Ocak 1939	5	Zeytinciliğin ıslahı ve yabanilerinin aşılandırılması hakkındaki kanun münasebetiyle sözleri

³⁸⁵ TBMM, V. Dönem Tutanak Dergisi.

³⁸⁶ Güneş, TPT, s.67.

³⁸⁷ TBMM, V. Dönem Tutanak Dergisi

5.4. Nuri Göktepe (Ahmet Nuri Göktepe) ³⁸⁸

5.4.1. Biyografisi

Resim 5.2. Nuri Göktepe (Ahmet Nuri Göktepe)

Nuri Bey, 1882 yılında Antalya'nın Akseki ilçesi, Gödene Köyü'nde doğmuştur. Bası Kazım Bey, annesi Esmâ Hanım'dır. Hatice Ganime Hanımla evli, beş çocuk babasıdır. İlk ve Orta öğrenimini Söke'de tamamlayan Nuri Bey, İzmir İdadisine girip, 1908 yılında ise Selanik Ziraat Mektebini bitirmiştir. Söke de tarımla uğraşmış ve aynı zamanda 1915'te Söke Mahkemesine üye seçilmiştir. 1920 ile 1922 yıllarında Söke Numune Mektebi'nde Eşya ve Ziraat öğretmenliği yapmıştır. 21 Nisan 1922'de Söke Yunanlılar tarafından işgale uğrayınca bu görevinden ayrılmıştır. 1923-1926 yılları arasında Kaza İdare Meclisi üyeliğine, 1929'da Umumî Meclis Üyeliğine seçilmiştir. Nuri Bey, Beşinci Dönem Aydın Milletvekilliği seçimlerine katılmış ve milletvekili seçilmiştir. 1 Mart 1935 yılında Meclis'e katılmış, 7 Mart 1935'te seçim tutanağı onaylanmıştır. 3. Toplantı Yılında Gümrük ve İnhisarlar Encümeni, 4. Toplantı yılında Ziraat ve İntihap Mazbatalarını Tetkik Encümeni üyeliğinde bulunmuştur. Sekizinci Döneme kadar Aydın Milletvekilliği yapan Nuri Bey, 29 Nisan 1967 yılında ölmüştür.³⁸⁹

³⁸⁸ TBMM Albümü 1920-2010, s.243.

³⁸⁹Güneş, TPT V. Dönem, s.70-71.

5.4.2. Takrir ve Teklifleri

5.5. Adnan Bey (Menderes)

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

Yapılan seçimlerde, Adnan Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir.

12 Şubat 1935 yılında yapılan seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te meclise katılmıştır. 7 Mart 1935 yılında ise tutanağı onaylanmıştır.³⁹⁰

5.5.1. Takrir ve Teklifleri

V. Dönem TBMM yıllarında Adnan Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

5.5.2. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 5.4. Atatürk Dönemi'nde Adnan Menderes'in V. Dönem Meclis Konuşmaları³⁹¹

TARİH	DÖNEM	KONU
8 Nisan 1935	5	Bozdoğan malmüdürü Kemal hakkında Arzuhal encümeninin 841 numaralı kararı münasebeti ile sözleri
29 Haziran 1938	5	Beden Terbiyesi Kanunu münasebeti ile sözleri
13 Ocak 1339	5	Sami Dağlıoğlu hakkında Arzuhal encümeni mazbatası münasebeti ile sözleri

5.6. Abidin Bey (Özmen)

5.6.1. Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

Yapılan seçimlerde, Abidin Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir.

12 Şubat 1935 yılında yapılan seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te meclise katılmıştır. 7 Mart 1935 yılında ise tutanağı onaylanmıştır.³⁹²

³⁹⁰ Güneş, *TPT V. Dönem*, s.64.

³⁹¹ TBMM, *V. Dönem Tutanak Dergisi*.

³⁹² Güneş, *TPT V. Dönem*, s.63.

5.6.2. Mecliste Almış Olduğu Görevler

Abidin Bey, Sekizinci Hükümet Dönemi (01.03.1935-01.11.1937) yıllarında, CHP döneminde Maarif Vekili (Eğitim Bakanı) olarak görev yapmıştır.³⁹³

5.6.3. Takrir ve Teklifleri

V. Dönem TBMM yıllarında Abidin Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklif ve takrire rastlanmamıştır.

5.6.4. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 5.5. Atatürk Dönemi Abidin Özmen'in V. Dönem Meclis Konuşmaları³⁹⁴

TARİH	DÖNEM	KONU
20 Mayıs 1935	5	Maarif vekâleti merkez teşkilât ve vazifeleri hakkındaki kanuna ek kanun lâyihası üzerinde sözleri
25 Mayıs 1935	5	1935 malî yılı Muvazenei Umumiye kanun lâyihası Maarif vekâleti bütçesi hakkında izahatı
30 Mayıs 1935	5	Ankara'da yaptırılacak Mülkiye Mektebi binası için 1935 ve 1936 seneleri bütçelerinden ödenmek üzere sari taahhüd yapılması hakkındaki lâyiha münasebeti ile sözleri
10 Haziran 1935	5	Siyasal bilgiler okulları hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

5.7. Tahsin Bey (Hasan Tahsin San)

5.7.1 Biyografisi

Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

Yapılan seçimlerde, Mazhar Bey IV. Dönem Aydın Milletvekili seçilmiştir.

12 Şubat 1935 yılında yapılan seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te meclise katılmıştır. 7 Mart 1935 yılında ise tutanağı onaylanmıştır.³⁹⁵

³⁹³ TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 1, 01.03.1935, s. 5

³⁹⁴ TBMM, V. Dönem Tutanak Dergisi.

³⁹⁵ Güneş, TPT, s.72.

5.7.2. Takrir ve Teklifleri

Takrir:

Beşinci Dönem TBMM'nin 14 Aralık 1938 yılında gerçekleştirilen oturumda Tahsin Bey;" Arzuhal Encümenin 15-IV-1938 tarihli haftalık karar cetvelindeki 1633 sayılı kararın Umumi Heyette Müzakeresine dair" önergede bulunmuştur. (4/85) Önerge Arzuhal Encümenine gönderilmiştir.³⁹⁶ V. Dönem TBMM yıllarında Tahsin Bey'e ait "TBMM Z.C.'nde herhangi bir yapmış olduğu teklife rastlanmamıştır.

5.7.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 5.6. Atatürk Döneminde Hasan Tahsin San'ın V. Dönem Meclis Konuşmaları³⁹⁷

Tarih	Dönem	Konu
8 Kasım 1935	5	Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Umum Müdürlüğünün memur ve müstahdemlerinin ücretlerine dair kanun münasebeti ile sözleri
9 Aralık 1935	5	Gümrük ve İnhisarlar vekilliği memurları kanun lâiyhası münasebeti ile sözleri
13 Kasım 1936	5	İskân edilen muhacirlere verilen samanlıklar hakkındaki Arzuhal Encümeni mazbatası münasebeti ile sözleri
4 Aralık 1936	5	Subay ve askerî memurların yaşları hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
11 Aralık 1936	5	Tuz hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
18 Ocak 1937	5	Madenî ufaklık para hakkındaki Kanunun 1. maddesinde değişiklik yapılmasına dair kanun münasebeti ile sözleri
27 Ocak 1937	5	Orman Kanunu münasebeti ile sözleri
29 Ocak 1937	5	Hatay muvaffakiyetinden dolayı açılan müzakere münasebeti ile sözleri
10 Şubat 1937	5	Türkiye Cumhuriyeti Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü teşkilât ve vazifelerine dair kanun münasebeti ile sözleri
1 Aralık 1937	5	Bazı maden hurdalarının dışarı çıkarılmasının yasak edilmesi ve satın alınması hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
1 Aralık 1937	5	Nalband mektepleri ve nalbandlık hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
10 Aralık 1937	5	Yalova kaplıcaları ile kaplıcalar bölgesinin idaresi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
18 Mart 1938	5	Ortaokul öğretmenleri yetiştirmek maksadı ile Gazi terbiye enstitüsünde açılan kursa devam eden öğretmen okulu mezunları hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
23 Ocak 1939	5	Zeytinciliğin ıslahı ve yabancılarının aşılatılması hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
4 Nisan 1935	5	Muvazene vergisi Kanununun 10. maddesinde yazılı müddetin bir sene daha uzatılmasına dair sözleri
4 Nisan 1935	5	Van Gölü Gemi İşletme İdaresi 1935 yılı bütçesi münasebeti ile sözleri
14 Haziran 1935	5	Türkiye Ziraat Bankasının ipotekli ve müteselsil ziraî borçlarının taksitlenmesi hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
9 Ekim 1935	5	Ziraî satış kooperatifleri birlikleri hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

³⁹⁶ TBMM Z.C. D:V. C.XXVII. s.20.

³⁹⁷ TBMM, V. Dönem Tutanak Dergisi.

5.8. Nazmi Topçuoğlu (Mehmet Nazmi Topçuoğlu)³⁹⁸

5.8.1. Biyografisi

Resim 5.3. Nazmi Topçuoğlu (Mehmet Nazmi Topçuoğlu)

Nazmi Bey, 1888 yılında Aydın'da doğmuştur. Babası Hüseyin Bey, annesi ise Ayşe Hanımdır. 1935 yılında Nimet Hanımla evlenmiştir. İlk ve ortaöğrenimi Aydın'da tamamlayan Nazmi Bey, 1905'te İzmir Lisesini bitirmiştir. Arkasından Sen Jozef Fransız Okulu'na devam etmiştir. 1908'de başladığı Mülkiye Mektebi'ni 1911'de tamamlamıştır.³⁹⁹

Sonrasında Aydından dönerek buraya yerleşmiştir. Nazmi Topçuoğlu aynı okulda eğitim gördüğü pek çok arkadaşının tersine bir tutumla, devlet memurluğu yerine çiftçi olarak çalışmayı tercih etmiştir. Nazmi Bey, 1860'larda Mithat Paşa'nın ilk kez kredi kooperatifçiliği biçiminde başlattığı "kooperatifçilik" hareketinin teori ve pratiği ile yakından ilgilenmiş ve çiftçilerin içinde bulunduğu sorunları aşmalarını sağlayabilecek arayışlara yönelmiştir. İkinci meşrutiyet döneminde Osmanlı ekonomisi giderek gücünü yitirip dışa bağlı bir nitelik kazanmıştır. Bunun üzerine yabancı ve gayrimüslim tüccarlarla onların yerli işbirlikçileri karşısında ezilen üreticilerin haklarını korumak amacıyla, 19. yüzyıl kapitalizmine bir tepki olarak doğan kooperatifçilik düşüncesini üreticiler düzeyinde yaşama geçirmek için harekete geçen kadro içerisinde Nazmi Bey de yer almıştır.⁴⁰⁰

³⁹⁸ TBMM Albümü 1920-2010, s.243.

³⁹⁹ Öztürk, TPT, V. Dönem, C.5, s.68.

⁴⁰⁰ <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d6f613b87639ac9e021a/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf> , Erişim Tarihi: 02.06.2024, s.53.

1914’de Aydın-İncir Müstahsilleri Kooperatifini kurup, 1918 yılına kadar bu kooperatifi Nazmi Bey yönetmiştir. İstanbul, Ankara, Kafkasya ve İzmir’de 1924 yılına kadar ticaretle uğraşmıştır. Aydın Kooperatifçiliğini yeniden canlandıran Nazmi Bey, 1934 yılına kadar yönetim kurulunda yer aldığı ve bu kooperatifin İdare Meclisi Reisliğini yapmıştır.⁴⁰¹

Nazmi Topçuoğlu, bir taraftan yönetici ve ortak olarak kooperatifliğin gelişmesine katkıda bulunmuş diğer taraftan bu düşüncenin halk arasında yayılmasını ve benimsenmesini sağlamak amacıyla Muhittin Birgen ile 1930 yıllarının başında, Aydın İncir Müstahsilleri Kooperatifi, “Türk Kooperatifçisi” adıyla bir dergi yayınlamaya başlamıştır. Bu derginin imtiyaz sahibi, umumi neşriyat müdürü Nazmi Bey olmuştur. Yayımlanan bu derginin amacı, kooperatif üyelerine kooperatifin ve kooperatifçiliğin ne olduğunu anlatmaktır.⁴⁰²

”Türk Kooperatifçisi” Dergisi’nde, Nazmi Topçuoğlu ve Muhittin Bilgin’in dışında Halit Ahmet, Cevdet Nasuhi Savran ve İsmail Hüsrev Tin gibi tanınmış Kooperatifçiler ve iktisatçılar da yazıları ile dergide katkılarda bulunmuşlardır. Mart 1930 ile Nisan 1933 yılları arasında toplamda 32 sayı yayınlanan dergi kooperatif “Aydın İncir Müstahsilleri” ortaklığının Aydın zirai satış kooperatifleri adına dönüşmesi ve kalem arkadaşı bulma güçlüğü gibi nedenlerle yayımına son vermek zorunda kalmıştır. Kooperatifin sürekli gelişmesi ve ortak sayısının artması karşısında yerel sorunlar önem kazanmış fakat bir tek kuruluşun çatısı altında çözümlenmesinde güçlüklerle karşılaşmıştır. Bunun üzerine kooperatife bağlı yerel kuruluşlar mahalli teşekküle bölünerek bir federasyon altında toplanma kararı almıştır. Bu karar üzerine 1933 yılında “Kooperatif Aydın incir Müstahsilleri Ortaklığı”, “Aydın Zirai Satış Kooperatifleri İttihadına ” dönüşmüş ve ihtidan başına Nazmi Bey getirilmiştir. Nazmi Bey, Türk Kooperatifçisi dergisini yayınladığı dönemde kooperatifçiliğin tarihsel ve düşünsel boyutları üzerinde yoğunlaşan çalışmalarla karşımıza çıkmıştı. 1932 yılında ise bu çalışmaların ürünü olarak “Türk Kooperatifçiliği” isimli bir kitap yayınlamıştır.⁴⁰³

⁴⁰¹ Öztürk, *TPT, V. Dönem*, C.5, s.68.

⁴⁰² Ömer Özcan, “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nin Kültür ve Siyaset Adamı Muhittin Birgen”, *Yeni Türk Edebiyatı*, Sayı 17, 2018, s.186.

⁴⁰³ Kocabaş, <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d6f613b87639ac9e021a/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf>, Erişim Tarihi: 07.02.2024, s.53-54.

Nazmi Topçuoğlu, başarılı çalışmalarından dolayı, 1935 seçimlerinde Aydın milletvekilliğine seçilmiştir. Milletvekili seçilir seçilmez Ekonomi Bakanlığınca, Tarım Kredi Kooperatifleri için hazırlanarak Meclis'e sunulan, Tarım Kredi Kooperatifleri Kanunu Lahikası üzerinde yapılan görüşmeler sırasında önemli katkılarda bulunmuş ve Tarım Kredi Kooperatifleri ana mukavelenamesinin düzenlenmesine yardımcı olmuştur. Ticaret ve ekonomi işlerindeki ihtisası dolayısıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi İktisat Encümeni Raportörlüğü görevini yürüten Nazmi Bey, 1919 yılında ikinci Refik Saydam Hükümeti'nin Ticaret Bakanlığı'na getirilmiştir. Nazım Topçuoğlu, rahatsızlığından dolayı tedavi görmesi gerektiği için bakanlıktan istifa etmiştir. Ticaret Bakanlığında bulunduğu dönemlerde, iktisadi yürüyüş dergisinde de kooperatifçilik ve diğer ekonomik konularda yazılar yazmıştır. Ekonomik olayları hükümetin yanında iktisat ve ticaret Dünyası'nın dertlerini ve ihtiyaçlarını araştırarak hükümetin bunlara karşı getirdiği ve getirmeyi planladığı girişimleri değerlendirmiştir.⁴⁰⁴

Genel olarak araştırmalara baktığımızda Nazmi Topçuoğlu'nun, bakanlık veya milletvekilliği yaptığı sırada asli işi olan kooperatifçilikten hiçbir zaman vazgeçmediğini görüyoruz. Bu işi yaşamının sonuna dek sürdürmüştür. Türkiye'de kooperatifçilik alanında önemli çalışmalarıyla tanınan Nazmi Topçuoğlu için kooperatifçilik hayatında ve kariyerinde merkezi bir yer tutmuştur. İnsanları bilinçlendirmeye yönelik çeşitli projeler ve eğitim programları düzenlemiş önemli katkılarda bulunmuştur.

Nazmi Topçuoğlu, 1945 yılında Türkiye'de, özel teşebbüsün sınai işlere nasıl götürülebileceği üzerine de “memleketimizde hususi teşebbüs sanayi işlere sınai nasıl götürülebilir?” Başlıklı bir broşür kitapçık yayınlamış birikim ve düşüncelerini topluma yansıtmıştır. Yayınlamış olduğu bu eserde sınai kalkınmanın tek yolu olarak topyekûn bir iktisadi hamle yapılması gerektiğini ve bunun için milli iktisadi bir seferberliğe ihtiyaç olduğunu ikinci Dünya Savaşı ile yerle bir olan birinci sınıf sanayileşmiş ülkelerin geçmiş deneyimlerinin etkisi ile ve aynı zamanda çözümlemelerle açıklamaya çalışmıştır.⁴⁰⁵

⁴⁰⁴Kocabaş, <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d6f613b87639ac9e021a/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf>, Erişim Tarihi: 07.02.2024, s.55.

⁴⁰⁵Kocabaş, <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d6f613b87639ac9e021a/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf>, Erişim Tarihi: 07.02.2024, s.56.

Beyaz Yeşil Şeritli İstiklal Madalyasına sahiptir. 24 Mart 1956 yılına gelindiğinde Nazmi Bey hayata gözlerini yummuştur.⁴⁰⁶

5.8.2. Takrir ve Teklifleri

Teklifler:

Beşinci Dönem TBMM'nin 4 Mayıs 1936 yılında gerçekleşen oturumunda Nazmi Bey;" Kazanç Vergisi Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi" hakkında teklifte bulunmuştur.(2/30)⁴⁰⁷

Yapılan teklif 15 Mayıs 1936 yılında yapılan oturumda İktisat, Maliye ve Bütçe Encümenlerine gönderilmiştir.⁴⁰⁸

Takrir:

Beşinci Dönem TBMM'nin 1 Aralık 1937 yılında gerçekleşen oturumda Nazmi Bey;" Kazanç Vergisi kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin geri verilmesine dair" önergede bulunmuştur.⁴⁰⁹

5.8.3. Meclisteki Konuşmaları

Tablo 5.7. Atatürk Dönemi'nde Nazmi Topçuoğlu'nun V. Dönem Meclis Konuşmaları⁴¹⁰

TARİH	DÖNEM	KONU
4 Ekim 1935	5	Çiftçiler kooperatifleri Kanunu münasebeti ile sözleri
9 Ekim 1935	5	Zirai satış kooperatifleri birlikleri hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri
11 Haziran 1937	5	Bazı maddelerden istihlâk vergisi alınması hakkındaki Kanunun birinci maddesinin beşinci fıkrasının tefsirine dair mazbata münasebeti ile sözleri
17 Haziran 1937	5	Sermayesinin tamamı Devlet tarafından verilmek suretile kurulan iktisadî teşekküllerin teşkilâtı ile idare ve murakabeleri hakkındaki kanun münasebeti ile sözleri

⁴⁰⁶ Öztürk, *TPT V. Dönem*, s.69.

⁴⁰⁷ TBMM Z.C. D:V. C.XI. s.13.

⁴⁰⁸ TBMM Z.C. D:V. C.XI. s.60.

⁴⁰⁹ TBMM Z.C D:V. C.XXI. s.10.

⁴¹⁰ TBMM, *V. Dönem Tutanak Dergisi*.

6. TARTIŞMA VE SONUÇ

20. yüzyılın uluslararası ilk büyük savaşı olan Birinci Dünya Savaşı, Ağustos 1914'te başlamış ve dört yıl boyunca birçok cephede devam etmiştir. Osmanlı Devleti bu savaştan yenik çıkmış topraklarının büyük bir kısmını kaybetmiştir. Akabinde 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalanmıştır.

İmzalanan bu antlaşmanın, yedinci maddesine dayanarak İtilaf Devletleri ülkenin çeşitli yerlerini işgal etmeye başlamışlardır. Boğazlar, demir yolları ve limanların kontrolü İtilaf Devletleri denetimine verilmiştir. İşgallere karşı İstanbul hükümeti güçsüz kalmış diğer yandan ise Türk milleti hainlikle suçlanmıştır. Kısa bir süre içerisinde itilaf devletleri, İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı'nın denetimini kontrol altına almış, Fransızlar Adana ve çevresine, İngilizler Urfa, Maraş, Antep'i, İtalyanlar ise Antalya ve Konya çevresini işgal etmişler ve 15 Mayıs 1919'da Yunan orduları İzmir'e çıkartılmıştır.

Gerçekleşen bu olaylar neticesinde "Milletin içerisinde bulunduğu esaretten yine milletin azim ve kararının kurtarabileceğini" düşünen Mustafa Kemal Paşa, 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkmasıyla Türk tarihinin dönüm noktası başlamıştır. Milli mücadele, Türk milletinin bağımsızlık ve egemenlik mücadelesinde dönüm noktalarından birisi olmuştur. Bu süreç Türk Ulus'unun işgalci güçlere karşı verdiği direnişin en büyük sembolü haline gelmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin de açılmasıyla, ulusal irade ve egemenlik ilkeleri temelinde yeni bir devlet yapısı oluşturulmuş ve bu hedef doğrultusunda ilerlemiştir. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanması, ulusal egemenliğin ve bağımsızlığın göstergesi olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla da, egemenlik Türk milletine verilmiştir. Milli irade Türkiye Büyük Millet Meclisi çatısı altında toplanmıştır. Türkiye'nin modern tarihte demokratik bir devlet yapısının temellerinin atıldığı asıl dönem, Milli Mücadele ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla gerçekleşmiştir. Milli Mücadele, Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde verdiği mücadele sayesinde sonuçlanmış diğer devletlere karşı kazanılmış büyük bir zaferdir.

Milli mücadele ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılması Türk milletinin bağımsızlık ve egemenlik mücadelesindeki kararlılığın ve azmini gösteren tarihi bir başarı olmuştur.

1923-1938 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde etkili olan Aydın İli siyasi, sosyal ve ekonomik açıdan önemli değişimlere tanıklık etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarındaki inşasına büyük bir şekilde katkı sağlamıştır. O dönem içerisinde bulunan Aydın milletvekilleri de, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde gösterdikleri faaliyetlerle Aydın ili ve bölgesinin çeşitli konulardaki taleplerini dile getirip, Meclis içerisinde ve dışarısında önemli katkılarda bulunmuşlardır. Aydın milletvekilleri Aydın'ın ekonomik gelişimini desteklemek, eğitim ve sağlık alanlarında iyileştirmeler yapmak ve üst düzeye çıkarmak için, Aydın halkının genel refahını arttırmak için, büyük çabalar göstermişlerdir. Atatürk dönemi Aydın Milletvekilleri arasında önemli bakanlıklar yapmış isimlerde bulunmaktadır. Bunlardan;

Harbiye Mektebi mezunu İzzettin Çalışlar, Tabur Komutanı Vekilliği yapmıştır, daha sonraki dönemlerde Orgeneral olarak karşımıza çıkmaktadır. Tabip mezunu olan Mazhar Germen Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı olarak görev yapmıştır. Tıbbiye mezunu olan Mustafa Reşit Baydur, İstiklal mahkemelerinde görev yapmış Ayrıca Milli Eğitim Vekili görevinde de yer almıştır. Aynı zamanda Türk Tarih ve Dil Cemiyeti üyeliğini de Mustafa Reşit Baydur yapmıştır. Mülkiye mezunu olan Aziz Zekai Apaydın, Ziraat Bakanı görevine getirilmiştir. Ayrıca hükümet adına Suriye Gümrük Antlaşması'nı imzalamış ve Moskova Büyükelçisi olarak görevlendirilmiştir. Yine Aydın Milletvekilleri arasından, Abidin Özmen Milli Eğitim Vekili olarak görev yapmıştır. Adnan Menderes Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dokuzuncu döneminde Türkiye Başbakanı olarak bilinmektedir ve son olarak Nazmi Topçuoğlu, Ticaret Vekilliği görevini yapmıştır. Bölgenin gelişim ve refahı için çaba göstermiş ve Türkiye'nin genel yönetiminde önemli bir rol oynamış bu kişiler cumhuriyet döneminde büyük öneme sahiptirler.

Sonuç olarak baktığımızda Atatürk dönemindeki Aydın milletvekilleri Türkiye Cumhuriyeti içerisinde büyük katkıları olmuş, önemli vazifeler edinmiş, Türkiye'nin genel yönetimine aktif bir şekilde katılmış kişilerden oluşmuştur. 1923-1938 yılları arasında Aydın İli, TBMM'de etkili bir temsilci olarak karşımıza çıkmış ve bölgenin gelişimi içinde çaba harcayan milletvekilleri tarafından desteklenmiştir. Geçen bu süreç Aydın İli'nin Türkiye yönetiminde bölgenin sorunlarının çözümü için çaba gösterdiğini yansıtmıştır.

Yukarıdaki bilgilere bakıldığında, Cumhuriyete giden süreçte yaşanan zorluklar, mücadeleler ve başarılar TBMM'nin açılmasıyla, yapılan inkılaplarla, azimle ve başarıyla

Türkiye Cumhuriyet'inin temellerini atmıştır. Zorlu mücadeleler neticesinde, harap olmuş bir devletin, 600 yıllık süregelen geleneklerin değişip, çağdaş ve uygar bir devletin kurulma süreci, Mustafa Kemal Paşa ve arkasındaki büyük Türk Milleti ile gerçekleşmiştir. Anadolu'nun her köşesinden seçilmiş, büyük fedakârlıklar içerisine girmiş, eğitilmiş ve başarılı milletvekillerini özellikle, Aydın İkinci Dönem ile Beşinci Dönem arasındaki Milletvekillerini inceleyerek faydalanılabilecek bir çalışma ortaya çıkarmaya çalıştım. Hazırlamış olduğum tezin amaca hizmet etmesi ümidindeyim.

7. KAYNAKLAR

Arşiv Belgeleri

BCA (30.10.0.0./1925.334.15. Tarih: 25.03.1926

M.M. Z.C, C.I, D. 4, 12 Kânunusani 1336.

M.M. Z.C, C.II, D. 4, 31 Kânunusani 1336.

M.M. Z.C, C.II, D. 4, 17 Şubat 1336.

M.M. Z.C, C.I, D. 4, 27 Şubat 1336.

M.M. Z.C, C.I, D. 4, 28 Şubat 1336.

M.M. Z.C, C. II, D. 4, 10 Mart 1336

TBMM Z.C., D:II, C.I.

TBMM Z.C., D:II. C.II.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 10, 22.11.1340.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 2, Cilt 7, 06.03.1340.

TBMM Z.C., D:II., C.XXII.

TBMM Z.C., D:II., C.XXV.

TBMM Z.C., D:II., C.XXX.

TBMM Z.C., D:II., C.XXXI.

TBMM Z.C., D:II. C.XVIII.

TBMM Z.C., D:II. C.XXV.

TBMM Z.C., D:II. C.XII/I.

TBMM Z.C., D:II., C.XXIV.

TBMM Z.C., D:III., C.III..

TBMM Z.C., D:III., C.I.

TBMM Z.C., D:III., C.XXIV.

TBMM Z.C., D:IV, C.I.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 4, Cilt 1, 04.05.1931.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 1, 01.03.1935.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre 5, Cilt 20, 01.11.1937.

TBMM Z.C., D:V. C.XXVII.

TBMM Z.C., D:V., C.XI.

TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No:52.

TBMM, Tutanak Dergisi, II-III-IV-V. Dönem

Gazeteler ve Dergiler

Anadolu, 18 Birinci Teşrin 1938.

Hakimiyet-i Milliye, 14 Ağustos 1933:1

Kurun, 12 Haziran 1935.

Milliyet, 6 Ekim 1932:1

Son Posta, 29 Eylül 1932:1

Vakit, 26 Kânunusani 1932.

Vakit, 27 Eylül 1932:1

Vakit, 21 Mayıs 1933:4

Kitaplar ve Makaleler

(1973). *Türk İnkılap Tarihi*, Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

(2010). *TBMM Albümü 1920-2010, C.I(1920-1950)*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, No:1, Ankara.

Acar, D. “Son Osmanlı Mebusân Meclisi’nin Açılışından Misak-i Millînin İlanına Siyasi Ortamın Koşulları”, *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, Y.23, S.93, 2017, 287-300.

- Acar, H. “Lozan Barışı’nın Modern Türkiye Cumhuriyeti’nin Kuruluşundaki Önemi”, *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 9(2), 2021, 331-353.
- Acar, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislar-1882-1951/?pdf=3552>, Erişim Tarihi: 17.05.2024.
- Ağaoğlu, S. (2011). *Kuvayı Milliye Ruhu “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi”*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Akbıyık, Y. (1990). *Milli Mücadelede Güney Cephesi (Maraş)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- Akşin, S. (2010). *İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele İç Savaş ve Sevr’de Ölüm*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Akyüz, Y. (1997). *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi I Türk İnkılabının Hazırlık Dönemi ve Tüal Savaşı*, Yükseköğretim Kurumu Yayınları, Ankara.
- Albayrak, M. “Milli Mücadele’de Batı Anadolu Kongrelerinin Yeri ve Önemi”, *Bengi Dünya Yörük-Türkmen Araştırma Dergisi*, Y.4, C.I, S.2, 2021, 8-45.
- Ali Vehbi Teke, “*Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde I-V. Dönem Adana Milletvekilleri*”, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2009.
- Altun, M. “*II.-IV. Dönem Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekilleri ve Çalışmaları*”, T.C Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Batman 2019.
- Apaydın, E. “Türkiye Cumhuriyeti’nin Bakan ve Büyükelçilerinden Zekai Apaydın’ın Albümünden”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Yıl 1984, C. I, S. I, 300-308.
- Araz T, H. “Org. İzzettin Çalışlar’ın TBMM’deki Faaliyetleri”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi(ASOBİD)*, S.9, 2021, 359-378.
- Arduç, N. “İkinci Meşrutiyetin İlanı”, *Doğu Batı Düşünce Dergisi*, S.45, Y. 11, Mayıs, Haziran, Temmuz 2008, Ankara, 65-83.

- Arslan, H. “1927-1935 Arası (III. Ve IV. Dönem) TBMM Kayseri Milletvekilleri ve Faaliyetleri”, T.C Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri 2016.
- Avcı, C. (2000). *III. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1927-1931)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Aybars, E. (2005). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Zeus Kitabevi, İzmir.
- Aydemir, Ş.S. (2000). *İkinci Adam*, Remzi Kitabevi, C.3, İstanbul.
- Aydemir, Ş.S. (2000). *Menderesin Dramı*, Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aydemir, Ş.S. (2003). *Tek Adam Mustafa Kemal 1919-1922*, C.II, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Aydın, A. “Türkiye Büyük Millet Meclisi, Birinci Döneminde Görev Yapan Sağlık Mensupları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. 14, S. 42, 1998, 908-922.
- Aydinel, S. (1990). *Güney Batı Anadolu da Kuvayı Milliye Harekâtı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Başar, E. “Maarif Vekili Olarak Dr. Reşit Galip(Eğitim Görüşmeleri ve Önemli Eğitim İcraatları)”, *Askeri Tarih Bülteni*, Y.21, S.40, 1996, 43-66.
- Başaran, M. “Aydın’ın İşgalinde Heyet-i Milliyelerin Sağlık Sorunlarına Bakışı”, *ÇTTADV*, V/12, 2006, 67-79.
- Başıyigit, T. “Anılarda Mudanya Ateşkes Antlaşması”, *ÇTTAD*, C. VI, S. 14, 2007, 177-184.
- Batır, B. “Atatürk Dönemi Eğitim Politikaları (1919-1938)”, *Türkoloji Kültürü*, C.II, N.4, 123-139.
- Bayram, İ. “Milli Mücadelede Aydın da Efelerin Rolü”, *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 1, 127-96.
- Beyoğlu, S. (2019). *Türkiye’de Demokrasi ve Parlamento Tarihi*, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No:3071, Eskişehir.
- Bilgi, N. “Tek Parti Yönetimi Kurulurken Manisa’da Genel Seçimler (1923-1931)”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV/I, 2019, 73-98.

- Birecikli, İ.B. “100. Yılındaki II. Meşrutiyetin İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Akademik Bakış*, C.2, S.3, 2008, 211-226.
- Bolat, M.A. “Yeni Türkiye İçin Kars Antlaşması’nın Önemi”, *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Araştırma Makalesi, ADAM Akademi C. 9, S. 2 2019:267-306.*
- Cevizliler- Akbulut, E.- S. “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Mudanya Mütarekesi ve Lozan Barış Konferansı Tartışmaları”, *Atatürk Dergisi, C.10, S.1. 2021, 21-48.*
- Çakmak, A. (2021). *Zekai Apaydın Bey’in Birinci Moskova Büyükelçiliği (1925-1927)*, “Ed. Zuhal Koç, 4.Uluslararası Türk-Rus Dünyası Akademik Araştırmalar Kongresi”, Asos Yayınevi, 1 Baskı, Ankara.
- Çakmak, Z. (2007). *İzmir ve Çevresinde Yunan İşgali ve Rum Mezalimi (1919-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Çalgan, A.T. “Abdullah Livatyalı, Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı ve Mülkiyeli Milletvekilleri”, *Mülkiye Dergisi, C. XXVII, S. 242, 2014, 191-204.*
- Çalışlar, İ. (2007). *Sakarya’dan İzmir’e Kadar 1. Kolordu*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara Genelkurmay Basımevi.
- Çanak, E. (2017). *Tarihi, Siyasi, Sosyal ve İktisadi Yönleriyle Adana(Seyhan) (1923-1956)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Çanakkale Savaşları Ansiklopedisi, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/izzettin-calislari-1882-1951/?pdf=3552>, Erişim Tarihi: 08.05.2024.
- Çoker, F. *Türk Parlamento Tarihi, Milli Mücadele ve TBMM I. Dönem 1919-1923*, III. Cilt, TBMM Vakfı Yayınları, No:6.
- Çoker, F. (1996). *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem (1931-1935)*, C.I, Ankara, TBMM Bas.
- Çufalı, M. (2012). *Türk Parlamento Tarihi TBMM VIII. Dönem (1946-1950)*, C. III, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:146.
- Demir, Ş. “*Türk Siyasi Tarihinde Adnan Menderes(1930-1960)*”, T.C Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarih Anabilim Dalı Cumhuriyet Tarih Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2009.

- Demirayak, S. (2007). *Kuvayı Milliye'nin Aydın'da Doğuşu, Yörük Ali Efe ve Demirci Mehmet Efe'nin Faaliyetleri*, Tuna Ofset Matbaası, Aydın.
- Demirel, A. (2015). *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Demirel, A. (2013). *Tek Parti'nin İktidarı Türkiye'de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İletişim Yayınları.
- Doğan A, “*Her Yönüyle Aydın İli*”, Yakın Doğu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Lefkoşa 2001.
- Doğan, H. *Birinci Mecliste Malatya Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri(1920-1923)*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Durma. A, *Cumhuriyetin Aydın Valileri*.
- Durna. H, “*Türk Siyasi Yaşamında Aydın(1930-1950)*”, T.C. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın 2014.
- Emecen, F. “Aydın”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. IV, (199), 1991, 235-237*.
- Enginün, İ. “Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı ve Yazarlarımız”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C.2., S.6., 1986, 733-742*.
- Erdem, U. “Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Açılma Süreci ve Meclisin Açılış Günü (23 Nisan 1920)”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 31, S. 2, 2021, 1055-1068*.
- Ergun, A.Y. “*Tek Parti Milletvekili Olarak Adnan Menderes (1931-1945)*”, T.C Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2016.
- Erhan Alpaslan, “*1923-1950 Dönemi Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Maraş Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri*”, T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kahramanmaraş 2013.
- Eroğlu, H. “Lozan Barış Antlaşmasının 62. Yıl Dönümü Nedeniyle Şerefli Bir Tarih: Lozan”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. I, S. 3, 1985*.

- Ertan, T.F. (2018). *Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Ertan, T.F. “Sevr ve Lozan Antlaşmaları Hakkında Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 15, S. 58, 2016,
- Ertuğrul Turgut, “Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi”, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007.
- Ezherli, İ. (1986). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1986)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:10.
- Genç Acar, D. “Yeni Türkiye 93: Misak-ı Milli özel sayısı, (Son Osmanlı Mebusan Meclisi’nin Açılışından Misak-ı Millînin İlanına Siyasi Ortamın Koşulları)”, *Yeni Türkiye Stratejik Araştırma Merkezi*, 2017, Y. 23, S. 93, 287-300.
- Goloğlu, M. (2011). *Türkiye Cumhuriyet Tarihi I (1924-1930) Devrimler ve Tepkileri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Gülcan, O. “Batı Anadolu’da Kuvayı Milliye’nin Oluşumu(1919-1920)”, T.C Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.
- Güneş, G. (2006). *Atatürk ve Aydın*, Aydın Ticaret Odası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güneş, G. (2007). *Yunanistan’ın Aydın’ı İşgali ve İşgalin Bölgede Yarattığı Tahribat*, Aydın Belediyesi Kültür Yayınları, Aydın.
- Güneş, G. (2010). *Aydın ve Çevresinde Yunan İşgali ve Sivil Direniş Örgütlenmesi, Heyet-i Milliyeler, Kuvayı Milliye’nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, 6-8 Eylül 2009, II. Kitap, Ankara.
- Güneş, G. “Çok Partili Yaşama Geçiş Sürecinde Adnan Menderes’in Aydın İlindeki Siyasi Faaliyetleri(1946-1950)”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi Journal Of Modern Turkish History Studies XIII/27 2013 Güz*, 185-224.
- Güneş, G. “İzmir’in İşgali ve Aydın’daki Yankıları”, *Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi*, S.9, 2007, 23-55.

- Güneş, G. “Mustafa Kemal’in Aydın Seyahatleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.21, S.61, 2005, 219-242.
- Güneş, G. “Osmanlı Taşrasında Siyasi Yaşam: İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağında Siyasi Partiler ve Seçimler”, *TBMM’nin Açılışının 100. Yılı Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türkiye’de Demokrasi Uluslararası Sempozyumu*, 12-13 Mart Edirne Bildiriler, ATAM, Ankara 2021, 490-522.
- Güneş, G. “Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Aydın’da Teşkilatlanması ve 1930 Seçimleri Üzerinde Oluşan Tartışmalar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2000*, 117-147.
- Güneş, G. “Taşra’dan Meşrutiyete Bakış: İkinci Meşrutiyet Döneminde Aydın Sancağı(1908-1918)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü*, C.6, S.11, 2010, 5-44.
- Güneş, İ. (2009). *Birinci TBMM’nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Güneş, İ. *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem (1935-1939)*, Türk Parlamento Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No:33, C.I.
- Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/hasan-tahsin-san/?pdf=7223>, Erişim Tarihi: 17.06.2024.
- Güneş, <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/mazhar-bey-germen-1886-1967/?pdf=7250>, Erişim Tarihi: 18.05.2024.
- Haytaoğlu. E. “Aydın Kuvayı Milliyesi’nde Efe ve Zeybekler”, *Belgi Dergisi*, S.1, 2011-1, 51-72.
- <https://acikerisim.uludag.edu.tr/server/api/core/bitstreams/41e7e9c9-a9f5-4ef7-a13f-1b6e6e5e4cae/content>, Erişim Tarihi: 10.07.2024.
- <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d6f613b87639ac9e021a/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf>, Erişim Tarihi: 02.06.2024.
- Hülagü, O. “Mudanya Mütarekesi (3-11 Ekim 1922)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, S.39, 1997, 759-785.

- İnan, S. “*Muhalefette Adnan Menderes (1945-1950)*”, T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta 2002.
- İnce, F. “Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S.53, 2013, 60-65.
- Kaan, O. “İkinci Meşrutiyet Dönemi Siyasal Gelişmelerin Türkiye Demokrasi Tarihine Etkileri”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2021 10(1), 345-368.
- Kaçer, F. “*Devrimin Kurucu İktidarı: İkinci Meclis (1923-1927)*”, T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2010.
- Kalelioğlu, O. “Mondros Mütarekesinden TBMM’nin Açılışına Kadar Gelişen Olaylarda Mustafa Kemal Paşa’nın Liderliği”, *Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl.6. S.12, 2017, 21-36.
- Kansu, M.M. (1988). *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, C.II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Karataş, İ. “Milli Mücadele Döneminde Dr. Mazhar Bey”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Y.16, S.96, 2023, 509-530.
- Karnap, H. “*I. ve II. Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Trabzon Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)*”, T.C Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2004.
- Kılıç, S. (2017). *Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşiv Belgeleriyle Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı-Ermeni İhtilafı ve Sonuçları*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Kılınç. A, “*İtalyan İşgal Bölgelerinde Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Seçimleri*”, T.C Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilecik 2020.
- Kılınçkaya, D. (2005). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Siyasal Kitabevi, Ankara.

- Kırmit, Ö.F. “Lozan’a Giden Süreçte Mudanya Ateşkes Antlaşması”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.21. S.1. 2021, 145-162.
- Kızıltan, Y. “Birinci Meşrutiyetin İlanı ve İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı”, *GÜ, Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C.26, S.1, 2006, 251-272.
- Kocabaş, S. (2003). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I Mütareke Dönemi ve Milli Mücadele 1918-1923*, Vatan Yayınları, İstanbul.
- Kocabaş, <https://ticaret.gov.tr/data/5d41d6f613b87639ac9e021a/408dc506efa12cd18863b3d13b93038f.pdf>, Erişim Tarihi: 07.02.2024
- Kuşçi, A. (2021). *Türk Eğitim Tarihi (1923-1950)*, Ankara.
- Kürkçüoğlu, E. “1923 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, C. I, S. 3, 2010, -
- Meclisi Birinci ve İkinci Dönem Sinop Milletvekilleri”, *Muğla Sıtkı Koçman üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.33, 2014, 123-135.
- Namık, H. “Reşit Galip, Ülkü Halkevleri Mecmuası” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C.III, S.14, Nisan 1934, 229-266.
- Olgun, K. “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.XXVII, S.79, Mart 2011, 1-36.
- Özcan, Ö. “Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi’nin Kültür ve Siyaset Adamı. Muhittin Birgen”, *Yeni Türk Edebiyatı*, Sayı 17, 2018,-
- Özçelik, M. “I. Ve II. Dönem TBMM’de Niğde Milletvekilleri ve Faaliyetleri”, *Turkish Studies Dergisi*, C. VII/IV, Ankara 2012, 2485-2500.
- Öztürk, K. *Türk Parlamento Tarihi TBMM II. Dönem 1923-1927 III. Cilt*, TBMM Vakfı Yayınları, No:3,
- Öztürk, K. *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem (1927-1931)*, C.III, TBMM Vakfı Yayınları, No:10.
- Öztürk, K. *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, TBMM Vakfı Yayınları.
- Öztürk, K. *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem (1927-1931)*, C.I, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, N.8.

- Pehlivanlı, H. “Askeri Polis Teşkilatı İstihbarat Raporlarında Batı Cephesi’nde Yunan Askeri Harekâtı ve Zulmü”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.8, S.22, 1991, 155-166.
- Pınar, M. “İngiliz Belgelerine Göre Mudanya Mütarekesine Uzanan Süreç”, *U.Ü Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Y.15, S.26, 2014, 107-126.
- Satılmış, A.P. “Birinci ve İkinci Dönem Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kayseri Milletvekilleri (Biyografi ve Faaliyetleri)”, T.C Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Seçkin, S. “I. Dönem TBMM’de Polis kökenli Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları”, T.C Gazi Osman Paşa Üniversitesi Sosyal Bilim Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Türkiye Cumhuriyeti Tarih Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2016.
- Selahattin Bayraktar, “Dr. Ahmet Hulusi Alataş’ın Hayatı (Askeri ve Siyasi Faaliyetleri)”, T.C. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Selek, S. (1987). *Anadolu İhtilali*, Kastaş Yayınları, C.I. İstanbul.
- Sevinç, Ö. “Atatürk Döneminde Aydın’da Eğitim(1928-1938)”, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Sosyal Bilgiler Anabilim Dalı, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Aydın 2016.
- Sönmez, N. “I. Meclis’te Gruplar İlişkisine Bir Örnek: İcra Vekillerinin Seçimine Dair Kanun Görüşmeleri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S.47, C.XVI., Ankara 2000, 441-489.
- Su, M.K. (1973). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, Kanaat Yayınları, İstanbul.
- Şavklı, C. “Atatürk Döneminde Parlamento Faaliyetleri (1920-1938)”, T.C Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2011.
- Şimşir, B.N. (2005). *Ermeni Meselesi 1774-2005*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Tanör, B. (1998). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

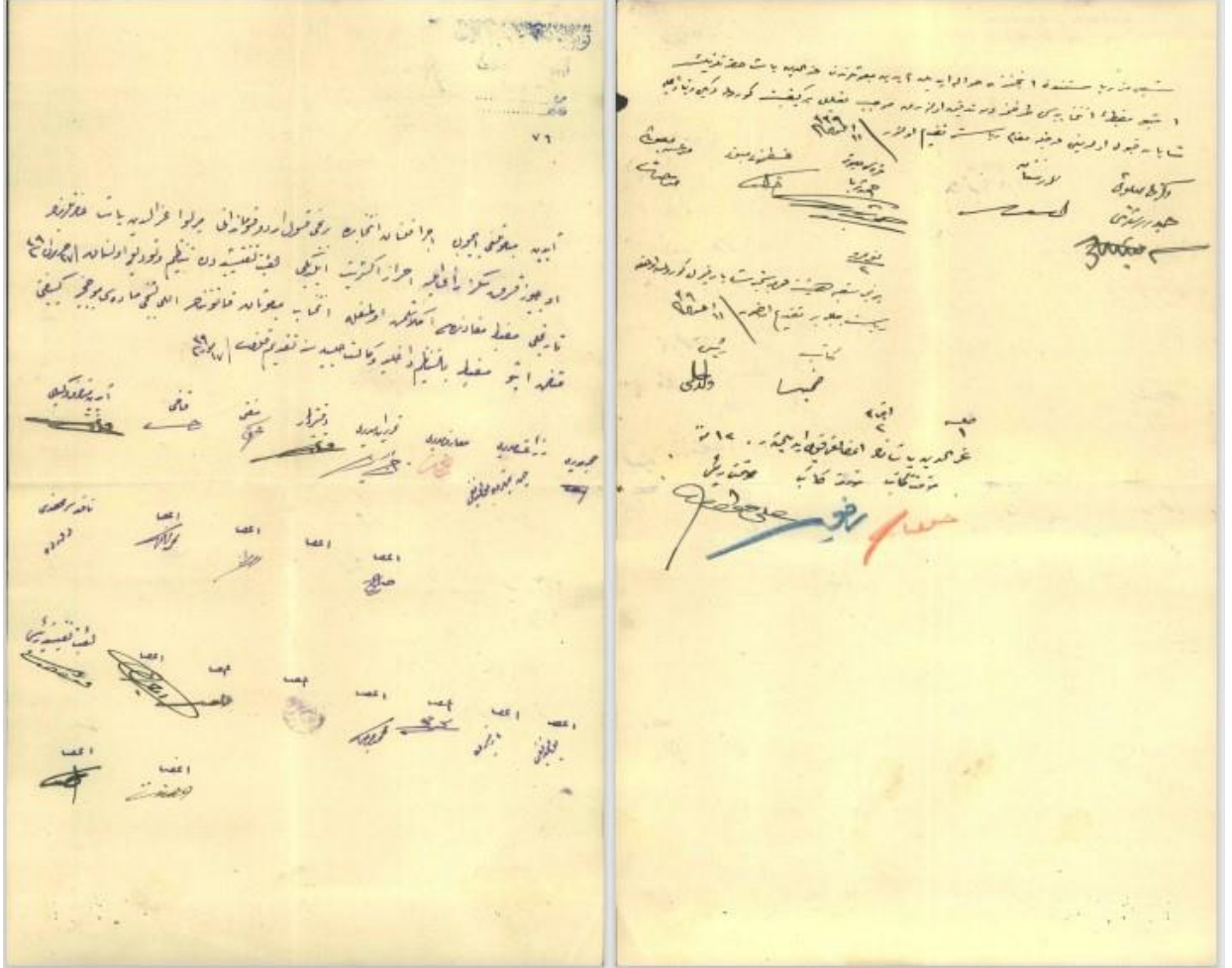
- Taş, S. “*Umumi Müfettişlikler*”, T.C. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir, 1997.
- tatürk. M.K. (2000). *Nutuk*, ATAM, Ankara.
- Tekin, H.A. “Org. İzzettin Çalışların TBMM’deki Faaliyetleri”, *Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, S.9, 2021, 259-378.
- Tekin, S. “Dr. Reşit Galip ve Üniversite Reformu”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, C. I, S. 2*, 1992, -
- Tekir, S. “Batı Anadolu da Yunan İşgali ve Aydın Muhacirleri(1919-1920)”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.26, Y.13*, 2017, 125-148.
- Tinal, M. “Mekteb-i İdadiden Günümüze İzmir Atatürk Lisesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, S.24*, 2008, 125-134.
- Toker, T. (1983). *Kuvayı Milliye ve Milli Mücadelede Denizli*, Denizli Sanayi Odası Yayınları.
- Tosun, R. (1994). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (Kuruluş Dönemi)*, Erciyes Üniversitesi Yayınları No:73, Kayseri.
- Tuncer, E. (2003). *Osmanlı’dan Günümüze Seçimler (1877-2002)*, Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı, Ankara.
- Turan, M. (2020). *95. Yılında Türkiye Cumhuriyeti’nde Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Hayat*, C.I, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Turan, R. (1994). *İlk Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne Girenlerin Özellikleri, I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu (Açılış Konuşmaları-Bildiriler)*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Turan, Ş. (2012). *Türk Devrim Tarihi Ulusal Direnişten Türkiye Cumhuriyetine*, Bilgi Yayınevi, C.II, Ankara.
- Turan, Ş. “Dr. Reşit Galip’in Atatürk’e Yakınmaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 25, S. 39*, 2005, 1-25.

- Turan, Ş. “Dr. Reşit Galip’in Atatürk’e Yakınmaları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.39, 2006, 1-25.
- Turgut, E. “Dr. Reşit Galip’in Milli Eğitim Bakanlığı ve Milli Eğitim Düşüncesi”, T.C İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2007.
- Tutar, S. Y. “Yeni Mersin Gazetesi’nde (1935-1942) Mersin Kurtuluş Günü Kutlamaları”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C.9., S.27., 2021, 347-359.
- Uluslan, Ş. “Şark Meselesinden Sevr’e Türkiye”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 8/18-19, 2009, 229-256.
- Unat, F.R. “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Kuruluşuna Ait Bazı Vesikalar”, *Maarif Vekilliği Tarih Vesikaları*, C.I., S.6., 1942, 10-12.
- Uyar, H. (2012). *Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi*, Boyut Yayınevi, İstanbul.
- Uzun, “H. Türk Heyeti’nin Lozan’a Gidişi ve Lozan Konferans’ı Öncesinde Avrupa’daki Faaliyetleri (5 Kasım 1922-20 Kasım 1922)”, *Atatürk Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, C. 14, S.53, 2013, 329-350.
- Ünal, M.A. (2004). *Türk İnkılabı Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Adres Yayınları, Ankara.
- www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.
- Yalçın, D. (2004). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yalçın, D. “Türk Parlamento Sisteminde Diyarbakır Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1950)”, T.C Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2018.
- Yalçın, E. “Cumhuriyetin İlanında Emeği Geçenler”, *ATAM*, C. 15, S. 44, 1999, 567-622.
- Yavaş, M. “Milli Mücadele’nin Sesine Kulak Vermek: Hâkimiyet-i Milliye’nin Dilinden Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Açılışı”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.20, S. Özel, 2020, 1-18.
- Yavuz, Ü. (1990). *Atatürk İmparatorluktan Milli Devlete*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

- Yazıcı, S. “*Osmanlı Meclisi Mebusanı ve Faaliyetleri*”, T.C. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Afyonkarahisar 2018.
- Yetkin, Ç. (1997). *Atatürk’ün Başarısız Demokrasi Devrimi Serbest Cumhuriyet Fırkası*, 2. Baskı, İstanbul.
- Yılmaz, T. “*Atatürk Dönemi Bursa Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri(1920-1938)*”, T.C Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş, 2021.
- Yuca, İ.S. Özkan Orun, “Abidin Özmen’in Maarif Vekilliği ve Faaliyetleri(1934-1935)”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, , C. 8, S. 4, Aralık 2022, 1060-1078.
- Yüçetürk, Z. “*I. II. ve III. Dönem Kayseri Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri*”, Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yakın Çağ Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Niğde 2015.

8. EKLER

EK 1. İzzettin Çalışlar'ın Seçim Mazbatası

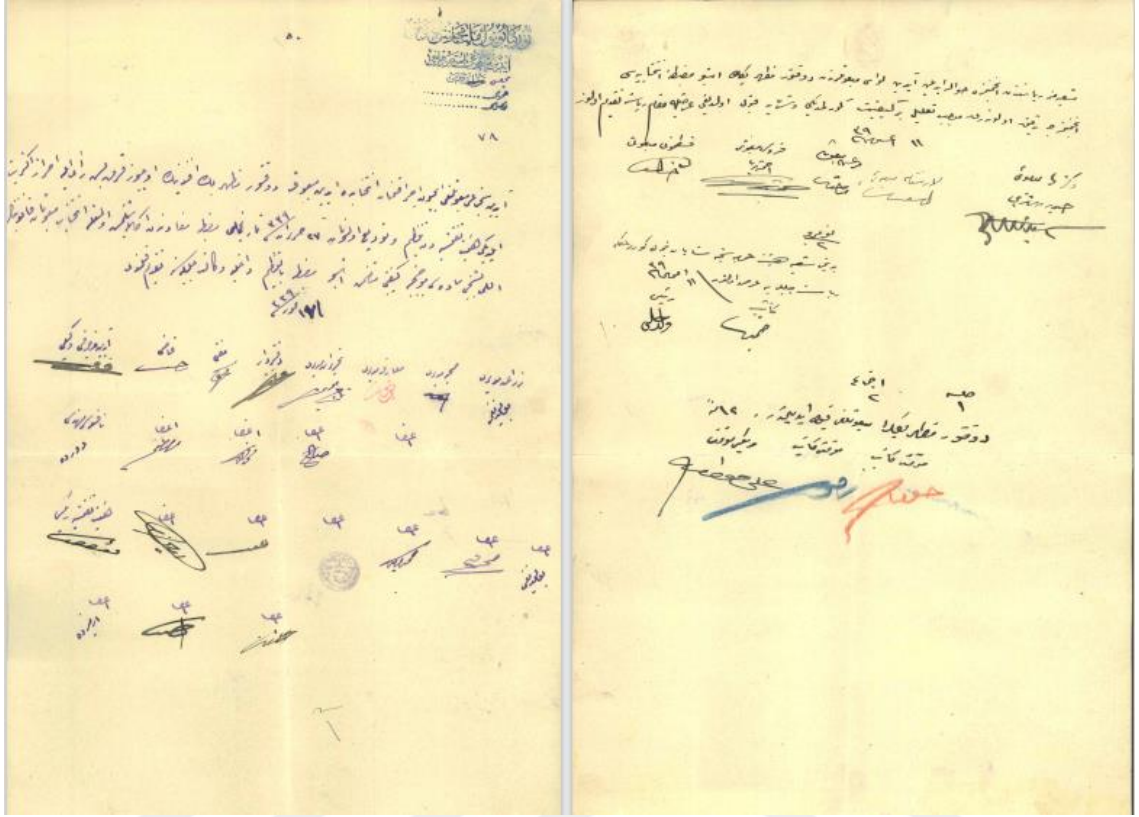

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 2. İzzettin Çalışlar'ın Tercüme-i Hal Kağıdı

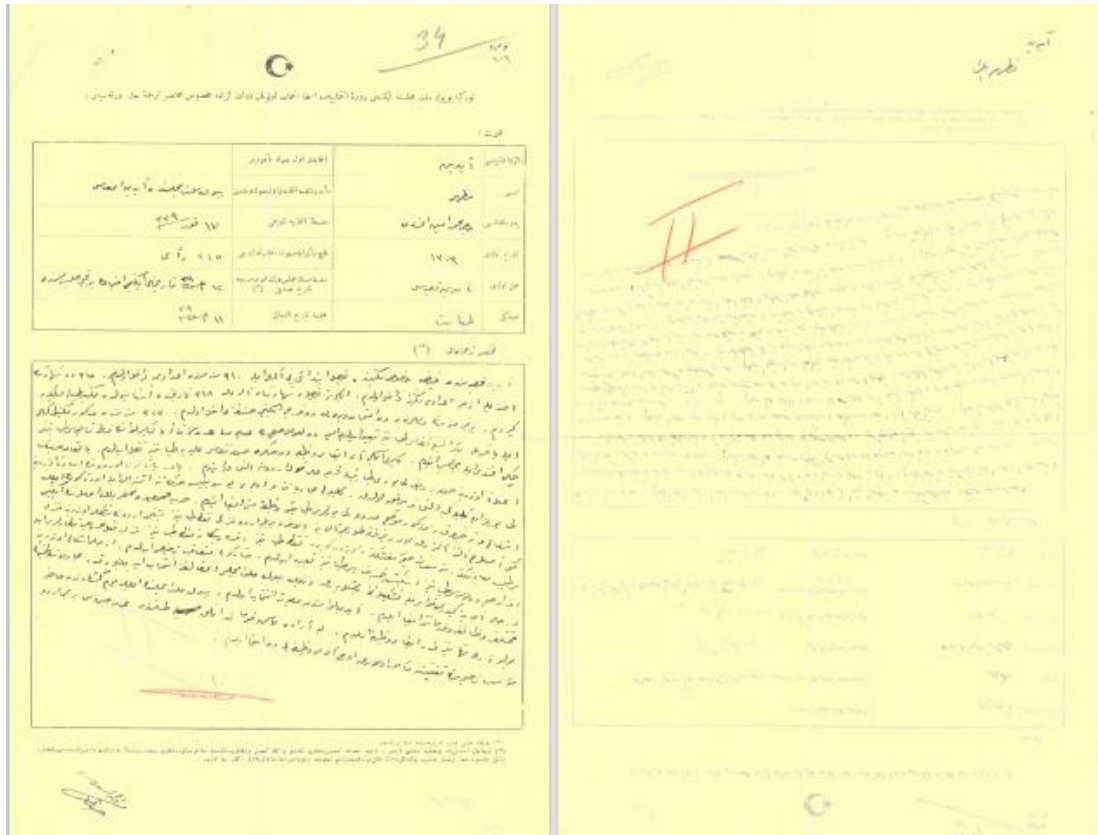
[illegible]

EK 3. Mazhar Germen'in Seçim Mazbatası

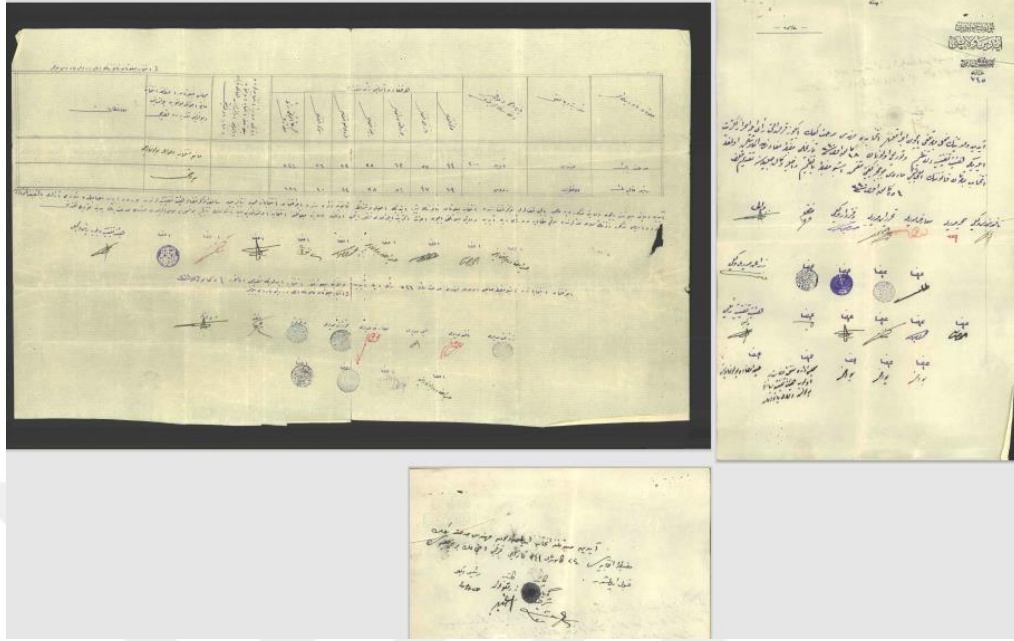
www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 4. Mazhar Germen'in Tercüme-i Hal Kağıdı

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 5. Mithat Aydın'ın Seçim Mazbatası

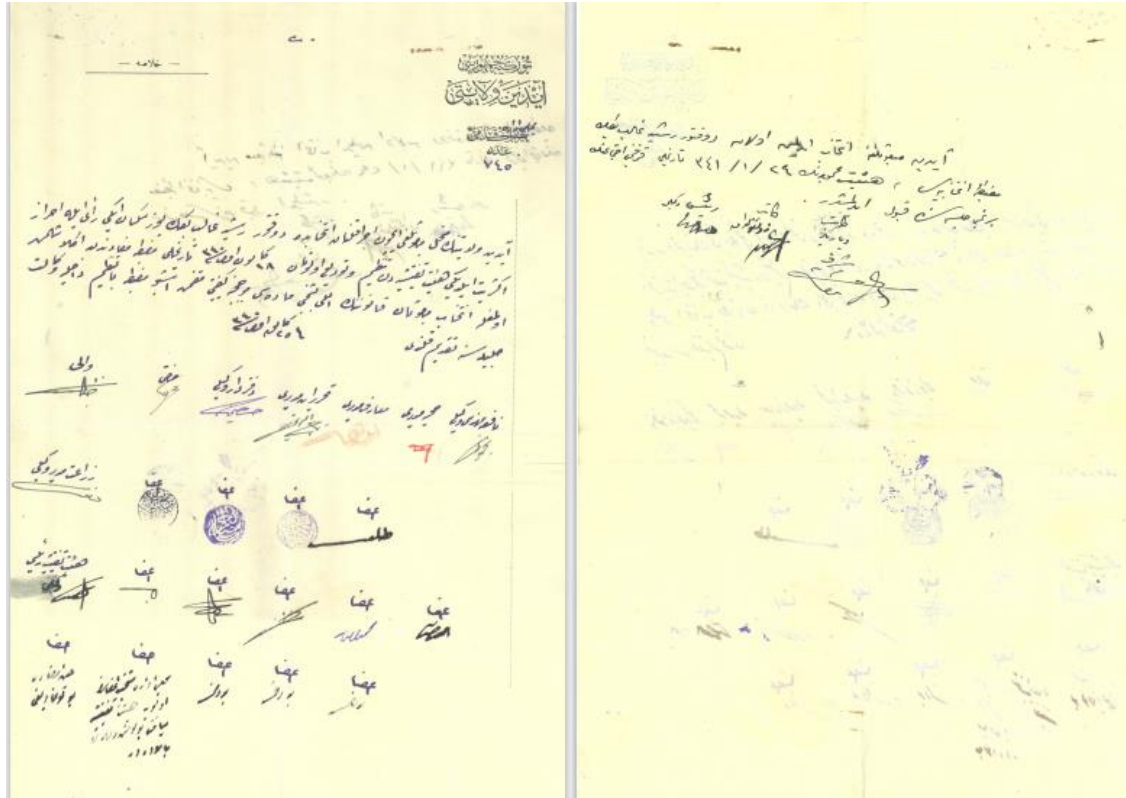

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK. 6. Mithat Aydın'ın Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

EK 7. Reşit Galip'in Seçim Mazbatası

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 8. Reşit Galip'in Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

Bugünkü Nüshamızda
Gençlik sayfası
Bizim on beş liranın başına
gelenler..
Muharriri: Osman Cemal

VAKİT

Yarımkı Nüshamızda
Edirne mebusu Şeref Beyin
Dilimiz - Türkçe
Başlıklı öz Türkçe, yabancı
kelimeleri olmayan bir yazısı

15 inci Yıl • Sayı : 5280 İdare Telefonu: 24370 S A L I, 20 - Eylül (9 uncu ay) - 1932 Tahrir Telefonu: 24379 Sayısı 5 Kuruş

Yeni Maarif Vekili: Dr.Reşit Galip Bf.

Reşit Galip bey Maarif Vekili

Maarif vekili Esat bey istifa etti. Yerine Aydın meb'usu Reşit Galip bey geçti. Dün de İstanbul'dan Ankara'ya gitti. Bugün resmen yeni vazifesine başlıyor.

Her şeyden evvel söyleyim ki Reşit Galip beyin Maarif vekâletine intihap edilişi her tarafta büyük bir memnuniyet uyandırmıştır. Bunun sebebi açıktır: Reşit Galip bey inkılâp Türkiyesinin yetiştirdiği genç ve aydın zamanda genç fikirli temiz şahsiyetlerden biridir. Şimdiye kadar ideal yolunda gösterdiği feragat ve gayreti ile muhitinin hürmet ve muhabbetini kazanmıştır. Halkevleri teşkilâtında ciddi hizmetleri gövüldüğü gibi birkaç senedenberi gerek Türk tarihini, gerek Türk dili sahasında yaptığı muvaffakiyetli tetkikler hakikaten takdire layıktır.

Demek istiyoruz ki Reşit Galip beyin Maarif vekâletine gelişini memnuniyet ile kaydetmekle sadece sevdiğimiz bir arkadaşımıza karşı basit bir nezaketimizi göstermiş olmuyoruz. Derzinde ettiği vazifede çalışacağına ve muvaffak olacağına emin bulunduğumuz için samimi hissimizi ifade ediyoruz. Binaenaleyh mühterem doktorun Maarif vekâletine intihabı ile İsmet paşa hükümetinin her halde kıymetli bir

MEMURLAR

Devlet bankasının hisse senetlerini kırdırıyorlar

Devlet bankasının hisse senetlerini alan memurlara muvakkat hisse senedi tevzi ediliyor. Memurlardan istiyenler bu hisse senetlerini müştəri buldukları takdire emta - bitteleridir. Öğrendiğimize göre bir çok sarraflar memurların elindeki muvakkat hisse senetlerini fahiş fiyatlarla kormaya başlamışlardır. Bundan haberdar olan bankanın idare meclisi, hissedar memurların zararına uğramaması için yeni bir vaziyet tasbit etmektedir.

Ancaz hâli bu hususta bir karar verilmemiş olduğundan muvakkat hisse senetleri sarraflar tarafından satın alınmakta devam ediyor.

Komşuları tepeden tırnağa kadar silâhlı olan Almanya haklı..

Loft Corç böyle söylüyor

Esat B. in istifası: Yeni maarif vekili

Ankara, 19 (A.A) — Bursa meb'usu Esat Beyefendi kültür hayatında ve fırkamızın faaliyetinde serbest çalışmak için maarif vekâletinden istifa etmiş ve istifası kabul buyurulmuştur. Bu suretle ihlâl eden maarif vekâletine Aydın meb'usu doktor Reşit Galip Beyefendinin tayinleri Reisicumhur Hazretlerinin yüksek tasvip ve tasdiklerine iktiran etmiştir.

Reşit Galip Bey dün Ankara'ya gitti

Reşit Galip Bey Maarif vekiliğini kabul etmiş ve dün akşamki trenle Ankara'ya gitmiştir.

Tayin haberi henüz şayi olmasına ve gideceği zaman belli olmamasına rağmen istasyonda meb'us Akçura oğlu Yusuf ve Halık Tarık Beylerle Vekâletin İstanbul'da bulunan memur ve müfettişleri vesair birçok zatlar tarafından teğyi edilmiştir.

Bununla beraber tayinin resmi muamelesi dün henüz ikmal edilememiştir.

Reşit Galip Bey Ankara'da dört beş gün kalacak ve dil kurultayı toplantılarını tenkit etmek üzere sehrimize gelecektir. Vekil Bey burada bitabi aynı zamanda Maarif vekâletine ait işlerle de meşgul olacaktır.

Esat Beyin istifası anı olmuştur. Kendileri dünki gün bazı mektepleri ziyaret edecekini evvelki günden bildirmiş ve randevu vermişti.

İlk ve mühim vazife: Yeni darülfünun olacak

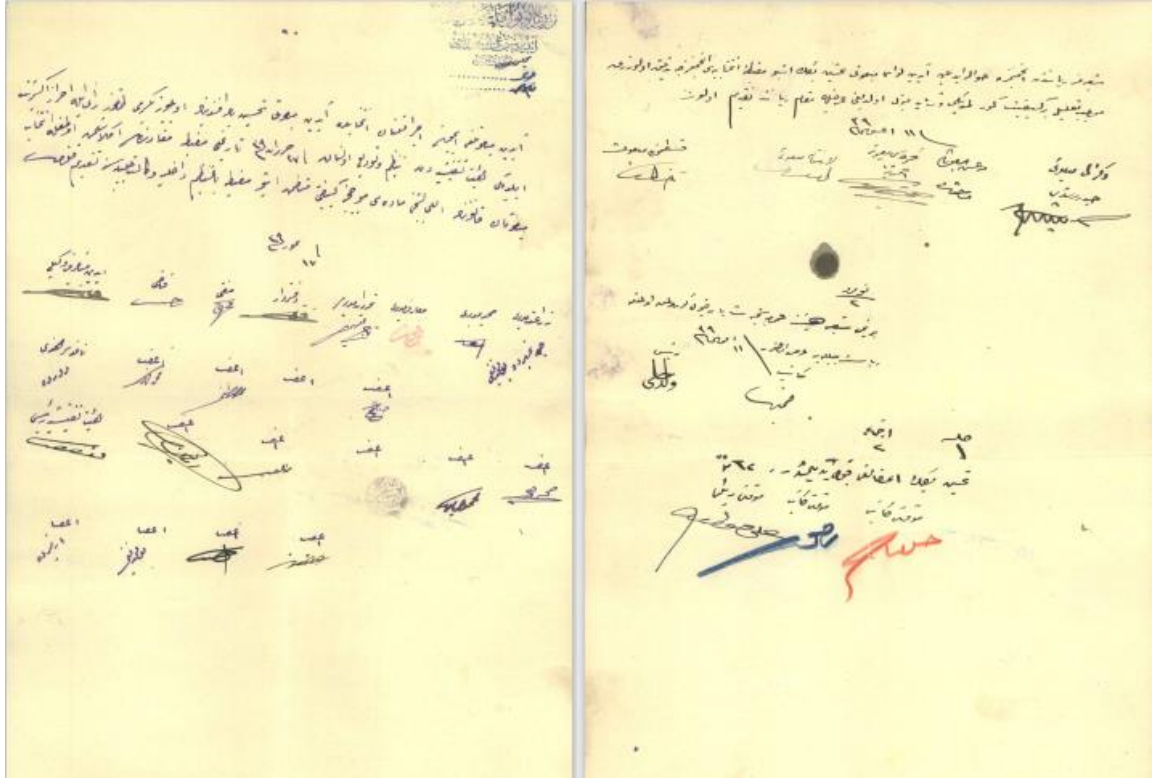
İstifada sıhhi mazeret beyan edilmiş ve dinlenme ihtiyacı gösterilmiştir. İstifa üzerine bu ziyaretler tabi yapılamamıştır.

Doktor Reşit Galip B. çok iyi tanınmış ve çok sevilmiş fikir ve seyasat simalarından biridir. Daha tıbbiye sınıflarında iken Türk ocağının millî ceryan hareketlerinde sadık kalarak ön saflarda bulunmuş, hekim olduktan sonrada aynı ideale sadık kalarak köyçülük faaliyeti (Devamı 6 ıncı sayıfada)

Maliye Vekâleti

İstanbul gazetesi kabinede bazı tebeddüllerden bahsederken Maliye Vekâletine Saraçoğlu Şükrü Beyin geleceğini yazmaktadır. Bizim yaptığımız tahkikat göre kabine de yeni tebeddül - lerden behsolunurken Maliye Vekâletinde bir değişiklik ileri sürülmektedir.

EK 10. Hasan Tahsin San'ın Seçim Mazbatası

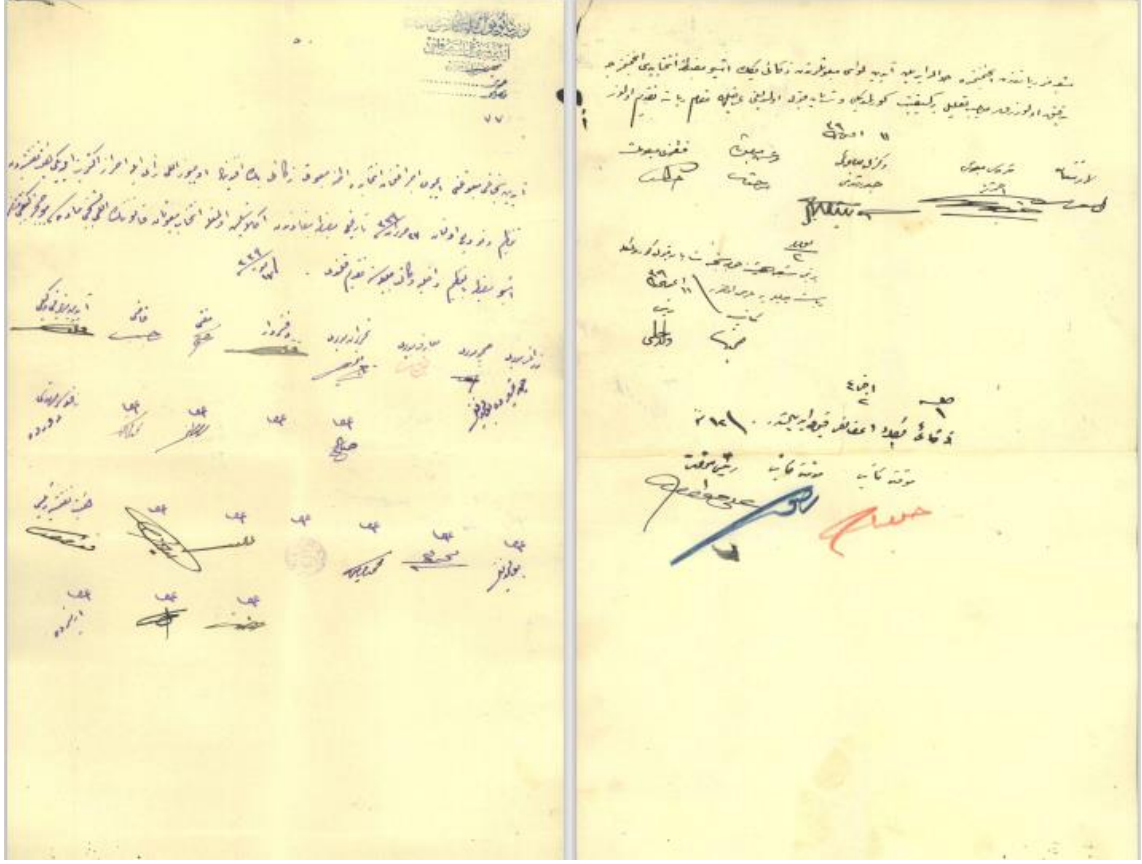

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 11. Hasan Tahsin San'ın Tercüme-i Hal Kağıdı

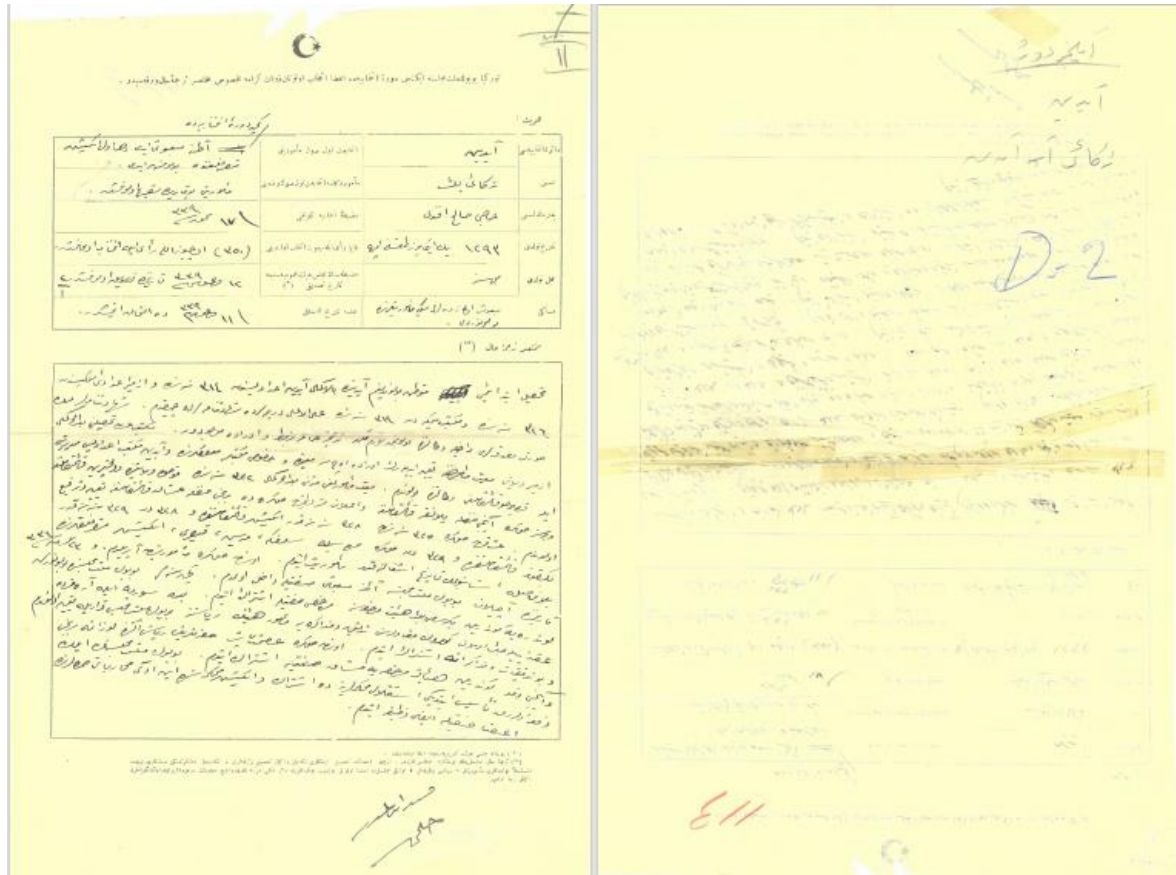
[illegible]

EK 12. Aziz Zekai Apaydın'ın Seçim Mazbatası

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 13. Aziz Zekai Apaydın'ın Tercüme-i Hal Kağıdı

EK 14. Emin Fikri Eralp'ın Seçim Mazbatası

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

[illegible]

EK 16. Mazhar Germen'in III. Dönem Seçim Mazbatası

[illegible]

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

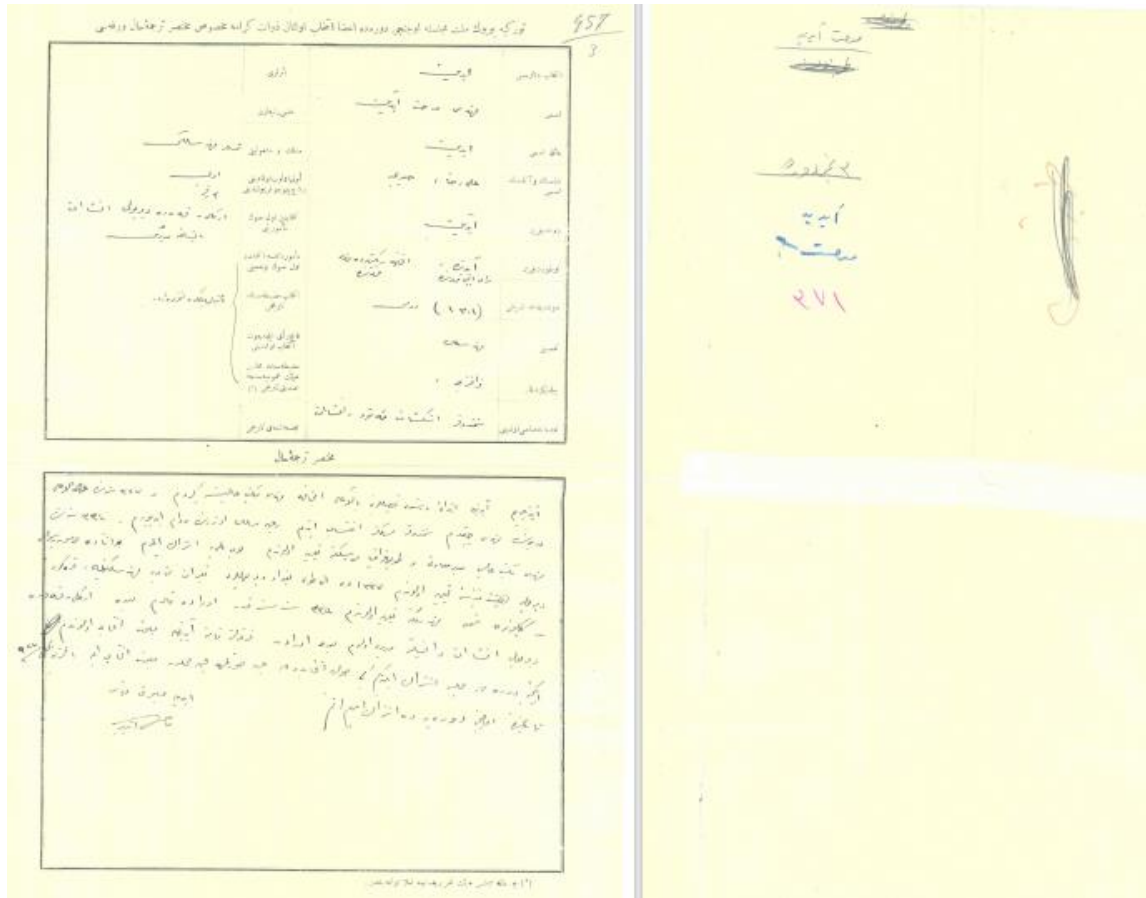
EK 17. Mazhar Germen'in III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

EK 18. Mithat Aydın'ın III. Dönem Seçim Mazbatası

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

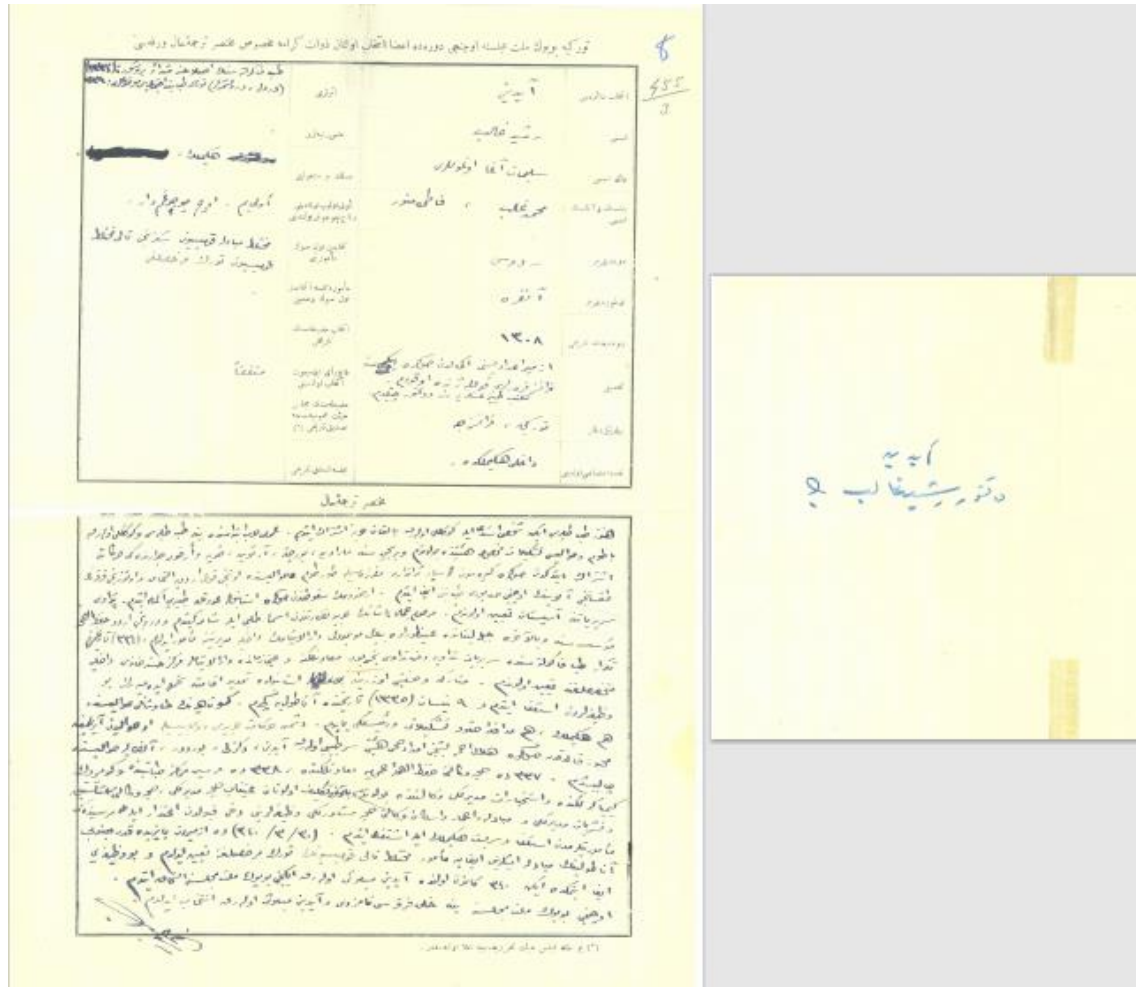
EK 19. Mithat Aydın'ın III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

EK 20. Reşit Galip'in III. Dönem Seçim Mazbatası

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 21. Reşit Galip’in III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

EK 22. Hasan Tahsin San'ın III. Dönem Seçim Mazbatası

تاریخ: ۱۳۸۵/۰۵/۰۵		موضوع: ...	
ردیف	شرح	تاریخ	محل
۱	...	...	...
۲	...	...	...
۳	...	...	...
۴	...	...	...
۵	...	...	...
۶	...	...	...
۷	...	...	...
۸	...	...	...
۹	...	...	...
۱۰	...	...	...
۱۱	...	...	...
۱۲	...	...	...
۱۳	...	...	...
۱۴	...	...	...
۱۵	...	...	...
۱۶	...	...	...
۱۷	...	...	...
۱۸	...	...	...
۱۹	...	...	...
۲۰	...	...	...
۲۱	...	...	...
۲۲	...	...	...
۲۳	...	...	...
۲۴	...	...	...
۲۵	...	...	...
۲۶	...	...	...
۲۷	...	...	...
۲۸	...	...	...
۲۹	...	...	...
۳۰	...	...	...
۳۱	...	...	...
۳۲	...	...	...
۳۳	...	...	...
۳۴	...	...	...
۳۵	...	...	...
۳۶	...	...	...
۳۷	...	...	...
۳۸	...	...	...
۳۹	...	...	...
۴۰	...	...	...
۴۱	...	...	...
۴۲	...	...	...
۴۳	...	...	...
۴۴	...	...	...
۴۵	...	...	...
۴۶	...	...	...
۴۷	...	...	...
۴۸	...	...	...
۴۹	...	...	...
۵۰	...	...	...
۵۱	...	...	...
۵۲	...	...	...
۵۳	...	...	...
۵۴	...	...	...
۵۵	...	...	...
۵۶	...	...	...
۵۷	...	...	...
۵۸	...	...	...
۵۹	...	...	...
۶۰	...	...	...
۶۱	...	...	...
۶۲	...	...	...
۶۳	...	...	...
۶۴	...	...	...
۶۵	...	...	...
۶۶	...	...	...
۶۷	...	...	...
۶۸	...	...	...
۶۹	...	...	...
۷۰	...	...	...
۷۱	...	...	...
۷۲	...	...	...
۷۳	...	...	...
۷۴	...	...	...
۷۵	...	...	...
۷۶	...	...	...
۷۷	...	...	...
۷۸	...	...	...
۷۹	...	...	...
۸۰	...	...	...
۸۱	...	...	...
۸۲	...	...	...
۸۳	...	...	...
۸۴	...	...	...
۸۵	...	...	...
۸۶	...	...	...
۸۷	...	...	...
۸۸	...	...	...
۸۹	...	...	...
۹۰	...	...	...
۹۱	...	...	...
۹۲	...	...	...
۹۳	...	...	...
۹۴	...	...	...
۹۵	...	...	...
۹۶	...	...	...
۹۷	...	...	...
۹۸	...	...	...
۹۹	...	...	...
۱۰۰	...	...	...

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 23. Hasan Tahsin San'ın III. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

EK 24. Abidin Özmen'in Seçim Mazbatası

T. C.
Dahiliye Vekâleti
U. M.
S. M.
Sayı

Hukuk:

Aydın mebusluğuna intihap olunan Abidin beyin
mebusluk mazbatası suretidir .

İntihabı mebusan kanunu ile onun aza mevadını muaddil kanunun
tayin ettiği usul ve gerekt dairesinde Aydın vilâyeti dairesinde Aydın
vilâyeti mebusan intihabı bilicra merkez ve mülhakattan tanzim edilip
gönderilen mabatalar heyetimiz huzurunda tetkik ve sırası ile reyler
ceza ve tefrik olunduktta merkez mülhakatta reye iştirak eden 400 mün-
hibi saninin Cumhuriyet Halk fırkası namzedi Bursa valisi Abidin beyi
müttefikten mebus intihap ettiklerini ve intihabın bütün sefahatı ve -
derecatı kanunî ahkâmına ve usulüne temenniyle mutabık olarak cereyan -
ettiğini mübeyyin bu mazbata iki nüsha olarak tanzim kılındı .

25/5/1934

Heyeti teftişçe reisi	Aza	Aza	Aza	Aza
Hüseyin Kafir	Ahmet	Ahmet	Sait	
Aza	Aza	Aza	Aza	Aza
Ahmet Vaha	Halim	Salih	Rauf	Hamit Savi

32 merhum doktor Reşit Galip bey 36 erden inhiâl eden vilâyetimiz
intihabında heyeti teftişçe tanzim edilen namzetler maz. 5. münde-
recaatı tasdik kılındı . 25/5/1934

Aydın valisi

Fevzi

Defterdar namına	Mektupcu	Maarif Müröddü	Nafia baş mühendisi
Yehbi	Ağan	Salih	Kemal
Sıhhat müdürü	Ziraat müdürü		
Hayri	Tahsin		

Aydın, 25/5/1934

[illegible]

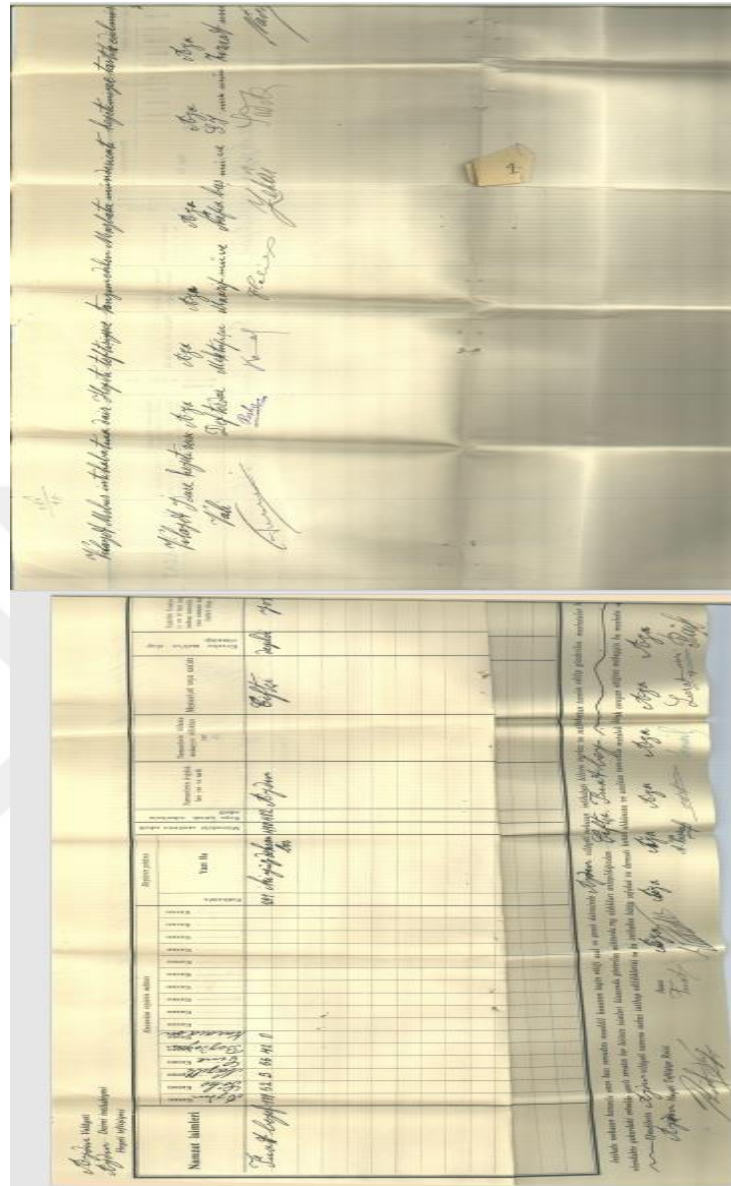
EK 26. Adnan Menderes'in Seçim Mazbatası

[illegible]

EK 27. Adnan Menderes'in Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

Ek 28. Fuat Erilaçin'in Seçim Mazbatası

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 29. Fuat Erilaçin'nin Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

EK 30. Mazhar G IV. Dönem Seçim Mazbatası ermen'in

[illegible]

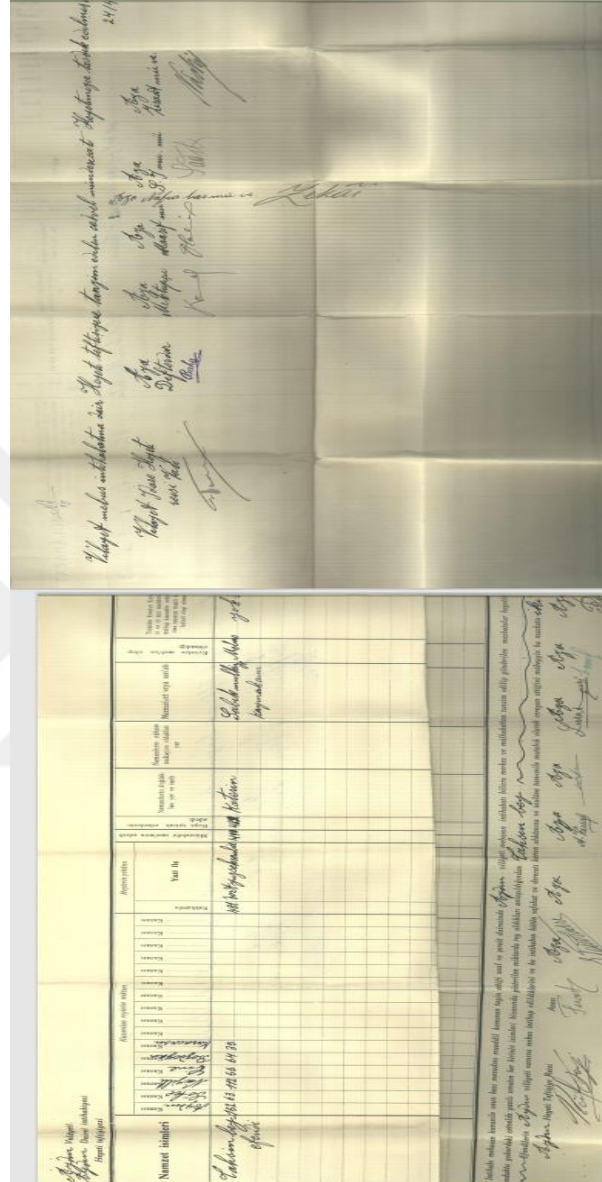
[illegible]

EK 32. Reşit Galip'in IV. Dönem Seçim Mazbatası

[illegible]

EK 33. Reşit Galip'in Tercüme-i Hal Kağıdı

05.2024.

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.

EK 34. Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Seçim Mazbatası

[illegible]

EK 35. Hasan Tahsin San'ın IV. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

EK 36. Ahmet Hulusi Alataş'ın Seçim Mazbatası

Devre
5

İktisadi sınıflar
984
F

T. B. M. M.

İ. No
5

İ. No
403

Seçim dairesi
Aydın

Adı
Dr. Hulusi Alataş

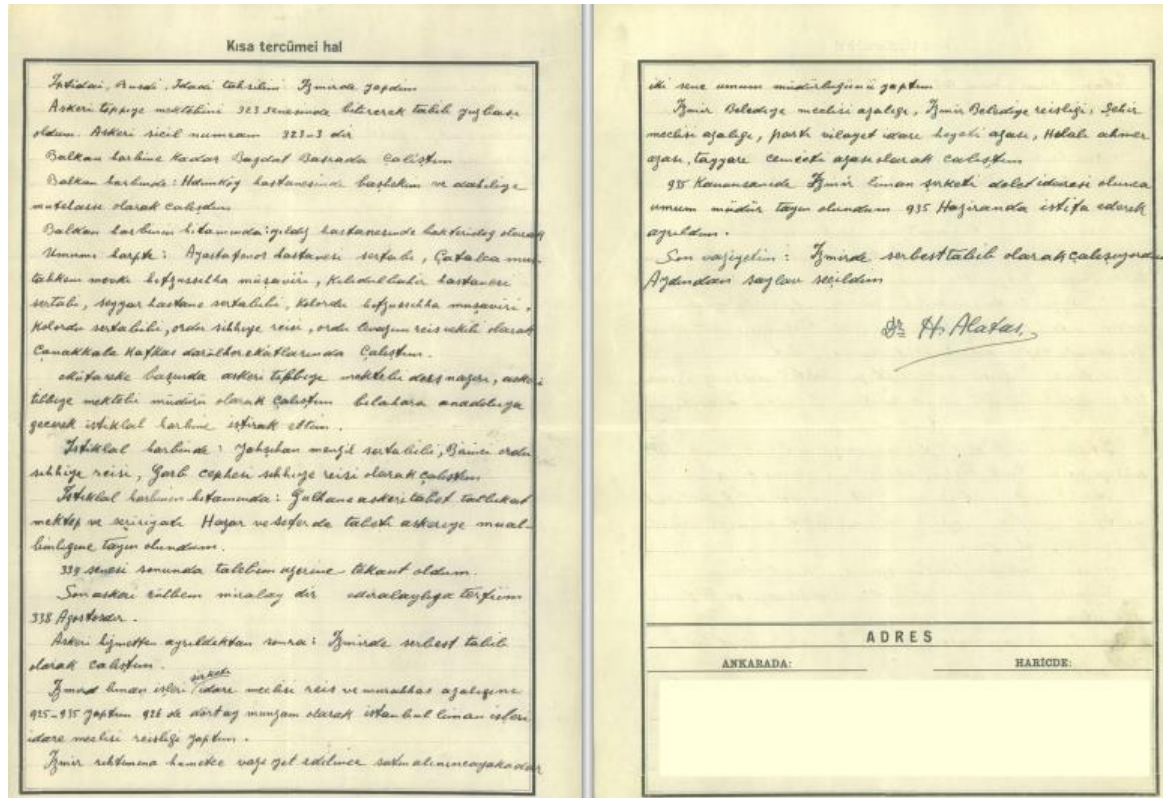
FOTOĞRAF

Seçim dairesi	Aydın	Dairesi	
Adı	Hulusi	İktisadi sınıflar	984
Soy adı	Alataş	Medeni ve mesleki durumu	Serbest tabib
Babası ve annesi adı	Ahmet - Emme	Evli olup olmadığı ve kaç çocuğu bulunduğuna	Evli - 3 çocuk
Doğduğu yer	Buğulu	Seçimden önceki son mesleki durumu	Serbest tabib
Okuduğu yer	İzmir	Medeni ve mesleki durumu	Serbest tabib
Doğum tarihi	1882	Seçim mahallesindeki tarihi	
Tatili	Tatilsiz	Kaç yıl bu meslekte çalıştığı	
Bilgi dileri	Fransızca	Medeni ve mesleki durumu	
Nüfus idaresi	Emmürahmetiye m. post. tabakası	Medeni idare	15. Nisan 1936

[*] Bu yer ilçe sınırları içerisinde değildir.

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 37. Ahmet Hulusi Alataş'ın Tercüme-i Hal Kağıdı

EK 38. Hulusi Bey (ALATAŞ)’e ait Tıp Kongresi başlıklı gazete haberi

nazırı Kont Ciano, bugün Fransız mümessili (Bülündel) i kabul etmiş ve İtalyanın, (Fransova Ponse) nin sefir olarak Romaya gelmesine muvafakat ettiğini bildirmiştir.

Almanya

Şarkta nüfuz menatı mı istiycek?

Berlin, 17 (Radyo) — D. N. B. (Sunday Dispatch) ve (Övr) gazetelerinin, Almanyanın şarkta nüfuz menatı istiyeceği hakkında verdikleri haberleri tekiş etmekte ve bu gibi sayıların, hususî maksad tabirinde uydurulduğunu kaydeylemektedir.

Fransa alacaklarını istiyor

Paris, 17 (Radyo) — Fransa, eskidenberi alacaklı bulunduğu bütün devletlere birer muhtara vererek ve şimdiye kadar ödenmeyen faiz takistlerinin tediyasını istiyecaktır.

Fransa, bu gibi muhtabın faizlerinden senede on milyar frank yerine, çoktanberi ancak iki milyar almaktadır.

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası idareci merkeziyesinde Maliye — Devamı 3 ücü Sahifede —

Tıp kongresi

Ankarada Sıhhat Vekili doktor Hulûsi Alataş tarafından açıldı

Kongrenin toplandığı An kara Halkıvı binası

Ankara, 17 (A.A.) — Yedinci vekâleten sıhhat ve içtimal muavemil Türk tıp kongresi bugün saat net vekili Dr. Hulûsi Alataş mesalinde muvaffakiyetler diliyerek açıldı. Kongreyi dün akşam İstanbulu ma ve kongre reisi profesör Dr. Re. girmiş olan Başvekil Celâl Bayar — Devamı 3 ücü Sahifede —

Kolonel Bek

Bükreş, 17 (Radyo) — Polonya Hariciye nazırı Kolonel (Bek), hataya buraya gelecek ve Kral Karol ile son hâdiseler hakkında konuşacaktır.

Kolonel (Bek), bugünlerde askerî manevraları takip etmekte olan Kralın Bükreşe avdetini müteakip buraya gelecektir.

ANADOLU Gazetesi, 18 Birinci teşrin 1938.

EK 39. Mazhar Germen'in V. Dönem Seçim Mazbatası

Aydın Vilâyeti
Aydın Dairei intihabiyesi
Heyeti teftiçiyesi

[illegible]

İntihabı Mebusan Kanunları onun bazı kısımlarında muaddil kanunun tayin ettiği usul ve şekil dairesinde Aydın Vilayeti Mebusan İntihabı Bilirake ve Mülhakatın tasnif edilip gönderilen mezburlar heyetinin huzurunda tefhik ve mütalaa nelerce ve ve tefhik olundukta yukarıdaki cedvelde yazılan "Atin İsmi hüsnünde gösterilen miktarda rey aldığı anlaşıldığına" nazaran Aydın Vilayeti Mebusan Mebusan İntihabı edildikini ve bu İntihabın bütün safahatı ve dereceyi Kanun hükmüne ve usulüne tamamen mütabik olarak cereyan ettiğini mübeyyin bu yazıta bilahare olmak tanıd: edildi.

12 / 2 / 1331

Aydın Vilâyeti
Nöyeti Tefteşiye

AZ 483

A21432

AUGUST

AZ 9.83

A28492

AE 951

A2631

42951

V. K. Kavalita

Ge. Schrag

FR 1919

Юрий Кривошапко

Alipormay

İntihabı mebusan kanununun 55 inci maddesinde yazılı tarifata uygun olarak tanzim kılınan içbu mebusata tasdik kılındı.
14/2/935

14/2/935

Ayhan Valsani

Deftertar

Mektupçu

Marif al-Duru

Nafin baqmühentisi

S. i. Muavenet Mu.

Direct method *NQ*

L. E. Rolander

Страница

Letter I. Angus

F. semi vir
Umumi Elevatın
tarihli ikinci inki
dik olunmuştur.

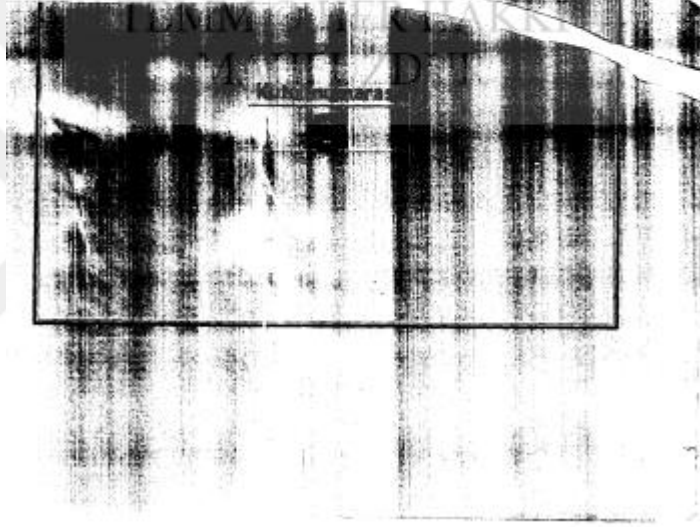
1935
a far-

7

Umumi Eyletin 7 mart 1933
tarihli ikinci inikadında tas
dik olunmuştur.

EK 40. Mazhar Germen'in V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

T. B. M. M. Azasına mahsus		34
Kanunlar kalemi Devre: 5	Sicil № 33	
İntihab dairesi <u>Aydın</u>		
İsmi: <u>Mazhar Germen</u>		

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 41. Ahmet Nuri Göktepe'nin Seçim Mazbatası

[illegible]

EK 42. Ahmet Nuri Göktepe'nin Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]

EK 43. Adnan Menderes'in V. Dönem Seçim Mazbatası

1872
 1873
 1874
 1875
 1876
 1877
 1878
 1879
 1880
 1881
 1882
 1883
 1884
 1885
 1886
 1887
 1888
 1889
 1890
 1891
 1892
 1893
 1894
 1895
 1896
 1897
 1898
 1899
 1900
 1901
 1902
 1903
 1904
 1905
 1906
 1907
 1908
 1909
 1910
 1911
 1912
 1913
 1914
 1915
 1916
 1917
 1918
 1919
 1920
 1921
 1922
 1923
 1924
 1925
 1926
 1927
 1928
 1929
 1930
 1931
 1932
 1933
 1934
 1935
 1936
 1937
 1938
 1939
 1940
 1941
 1942
 1943
 1944
 1945
 1946
 1947
 1948
 1949
 1950
 1951
 1952
 1953
 1954
 1955
 1956
 1957
 1958
 1959
 1960
 1961
 1962
 1963
 1964
 1965
 1966
 1967
 1968
 1969
 1970
 1971
 1972
 1973
 1974
 1975
 1976
 1977
 1978
 1979
 1980
 1981
 1982
 1983
 1984
 1985
 1986
 1987
 1988
 1989
 1990
 1991
 1992
 1993
 1994
 1995
 1996
 1997
 1998
 1999
 2000
 2001
 2002
 2003
 2004
 2005
 2006
 2007
 2008
 2009
 2010
 2011
 2012
 2013
 2014
 2015
 2016
 2017
 2018
 2019
 2020
 2021
 2022
 2023
 2024
 2025
 2026
 2027
 2028
 2029
 2030
 2031
 2032
 2033
 2034
 2035
 2036
 2037
 2038
 2039
 2040
 2041
 2042
 2043
 2044
 2045
 2046
 2047
 2048
 2049
 2050
 2051
 2052
 2053
 2054
 2055
 2056
 2057
 2058
 2059
 2060
 2061
 2062
 2063
 2064
 2065
 2066
 2067
 2068
 2069
 2070
 2071
 2072
 2073
 2074
 2075
 2076
 2077
 2078
 2079
 2080
 2081
 2082
 2083
 2084
 2085
 2086
 2087
 2088
 2089
 2090
 2091
 2092
 2093
 2094
 2095
 2096
 2097
 2098
 2099
 2100
 2101
 2102
 2103
 2104
 2105
 2106
 2107
 2108
 2109
 2110
 2111
 2112
 2113
 2114
 2115
 2116
 2117
 2118
 2119
 2120
 2121
 2122
 2123
 2124
 2125
 2126
 2127
 2128
 2129
 2130
 2131
 2132
 2133
 2134
 2135
 2136
 2137
 2138
 2139
 2140
 2141
 2142
 2143
 2144
 2145
 2146
 2147
 2148
 2149
 2150
 2151
 2152
 2153
 2154
 2155
 2156
 2157
 2158
 2159
 2160
 2161
 2162
 2163
 2164
 2165
 2166
 2167
 2168
 2169
 2170
 2171
 2172
 2173
 2174
 2175
 2176
 2177
 2178
 2179
 2180
 2181
 2182
 2183
 2184
 2185
 2186
 2187
 2188
 2189
 2190
 2191
 2192
 2193
 2194
 2195
 2196
 2197
 2198
 2199
 2200
 2201
 2202
 2203
 2204
 2205
 2206
 2207
 2208
 2209
 2210
 2211
 2212
 2213
 2214
 2215
 2216
 2217
 2218
 2219
 2220
 2221
 2222
 2223
 2224
 2225
 2226
 2227
 2228
 2229
 2230
 2231
 2232
 2233
 2234
 2235
 2236
 2237
 2238
 2239
 2240
 2241
 2242
 2243
 2244
 2245
 2246
 2247
 2248
 2249
 2250
 2251
 2252
 2253
 2254
 2255
 2256
 2257
 2258
 2259
 2260
 2261
 2262
 2263
 2264
 2265
 2266
 2267
 2268
 2269
 2270
 2271
 2272
 2273
 2274
 2275
 2276
 2277
 2278
 2279
 2280
 2281
 2282
 2283
 2284
 2285
 2286
 2287
 2288
 2289
 2290
 2291
 2292
 2293
 2294
 2295
 2296
 2297
 2298
 2299
 2300
 2301
 2302
 2303
 2304
 2305
 2306
 2307
 2308
 2309
 2310
 2311
 2312
 2313
 2314
 2315
 2316
 2317
 2318
 2319
 2320
 2321
 2322
 2323

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 44. Adnan Menderes'in V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

T. B. M. M.	
Azasına mahsus	
Karunlar kalemi Devre: 5	Sicil № 32
İntihab dairesi <u>Aydın</u>	
İsmi: <u>Adnan Menderes</u>	
T.B.M.M. HER HAKKI	
5	

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

interleukin-6 treatment
AVIDIN
Avidin antigen 5-0200000
No = 31
847

31

[illegible][illegible]

Apriori Vilkiški savana Medžių miškingumas ir laukų žolės apaugimas ir deriniai laukų sėjos ir miškinio žemės ūkio naudose. 12 / 0 / 1995

Apriori Vilkiški Savana	Medžių miškingumas	laukų žolės apaugimas	deriniai	laukų sėjos	miškinio žemės ūkio naudose	12	0	1995
-------------------------	--------------------	-----------------------	----------	-------------	-----------------------------	----	---	------

[illegible]

İstihbari nebatatın uzunluğu 35 inç, meddeleriyle yarıklı, terfiate uygun olarak tennin kilişen içte mekalete tennik kılımda.

14/2/98
Kyrle Vellai Deffertur Hektuppu Hærfi stúdur Þetta bognihentil S.I. Hævet 22. Símt stúdur 24
[Handwritten signatures and marks]

EK 46. Abidin Özmen'in V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

T. B. M. M.	
Azasına mahsus	
847	
Kanunlar kalemi	Sicil
Devre: 5	№ 31
İntihab dairesi	
Aydın	
İsmi: Abidin Özmen	
Kaleme numarası	
5	
İstifa	

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 47. Hasan Tahsin San'ın V. Dönem Seçim Kağıdı

[illegible]

EK 48. Hasan Tahsin San'ın V. Dönem Tercüme-i Hal Kağıdı

T. B. M. M. Azasına mahsus		38
Kanunlar kalemi Devre: 5	Sicil № 36	
İntihab dairesi <u>Aydın</u> İsmi: <u>Hasan Tahsin San</u>		
TBMM © HER HAKKI MAHUR		

www.tbmm.gov.tr, Erişim Tarihi: 20.05.2024.

EK 49. Nazmi Topçuoğlu'nun Seçim Mazbatası

[illegible]

EK 50. Nazmi Topçuoğlu'nun Tercüme-i Hal Kağıdı

[illegible]